

...XP...

44 828

8/9...

OSZK

44.828

8/9

TANULMÁNYOK

Helmich Dezső - Gereben Ferenc

F I L M , I Z L É S , B E F O G A D Á S

A Szerelem című film befogadásának vizsgálata

Tömegkommunikációs Kutatóközpont

TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Helmich Dezső - Gereben Ferenc

F I L M , I Z L É S , B E F O G A D Á S

A Szerelem című film befogadásának vizsgálata

Budapest, 1976.

VIII. évfolyam, 9.szám

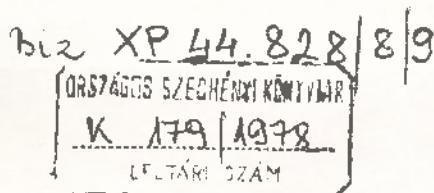
Belső kiadvány!

A benne foglaltak semmilyen formában nem tehetők közzé a
Tömegkommunikációs Kutatóközpont előzetes engedélye nélkül!

A vizsgálat tervét és módszereit kidolgozták
és a vizsgálatot vezették:

Bertalan László, Gereben Ferenc és Helmich Dezső

Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: A Tömegkommunikációs Kutatóközpont Igazgatója

Megjelent: 1976.IX.hó 400 példányban. Alak: A/4.

Készült a Magyar Rádió sokszorosító üzemében

Vezető: OLÁH GYÖRGY

T a r t a l o m j e g y z é k

E l ő s z ó	5
I. BEVEZETÉS	7
II. A FELMÉRÉS ISMERTETÉSE: MÓDSZER ÉS MINTASOKASÁG	13
III. AZ OLVASÁS- ÉS FILMKULTURA NÉHÁNY TÉNYE ÉS ÖSSZEFÜGGÉSE	21
1. Az olvasás és mozibajárás gyakorisága	23
2. Az irodalmi és filmizlés társadalmi meghatározói	34
3. Az irodalmi és filmizlés belső kapcsolatai	48
IV. KI LÁTTA ÉS KI NEM LÁTTA A "SZERELEM" CIMŰ FILMET?	57
1. Akik látták - társadalmi jellemzők	57
2. Akik látták - kulturális jellemzők	63
3. Akik nem látták	75
V. A FILM ÉRTELMEZÉSE	79
VI. A FILM MEGITÉLÉSE	83
1. Kinek mennyire tetszett a film?	84
2. A film viszonyított értékelése	95
VII. A FILM MEGÉRTÉSE	101
1. A filmcselekmény időpontjának meghatározása	105
2. A fiatalasszony színlelésének oka	112
3. A két női főszereplő kapcsolata	120
4. A szereplőket illető rokonszenvitéletek	132
5. A film megértésének foka	140
VIII. ÖSSZEFOGLALÁS	159
F Ü G G E L É K	165
Резюме	217
Summary	221

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELŐSZÓ

Dolgozatunk egy empirikus művészetszociológiai vizsgálat eredményeit ismerteti.

A vizsgálatot - Déry Tibor és Makk Károly Szerelem című filmjének befogadásvizsgálatát - a Filmtudományi Intézet megbízásából 1971-ben végeztük el. Az egyik fejezet /III./ kivételével, amely 1972-ben pótlólagos adatfeldolgozás nyomán keletkezett, dolgozatunk szövegét azóta csak formailag változtattuk: tömörítettük és stilusát javítottuk. Kiegészítettük viszont néhány olyan lábjegyzettel, amely az azóta eltelt időszakban megjelent munkákra utal.

Vizsgálatunk eredményei összefoglalóan eddig két ízben kaptak nyilvánosságot. Egyrészt előadás formájában, a szocialista országok 1971 októberében, Pécsen megrendezett "Film- és Televíziónéző" -szimpozionán. Másrészt pedig rövid cikként a Filmkultura 1971/6. számában. /Helmich Dezső-Gereben Ferenc: A "Szerelem" hatásvizsgálatának tanulságai. Kísérlet a befogadási módok vizsgálatára./ Ezen kívül - az olvasáskulturáról nyert eredményeinkből - két cikk jelent meg: Gereben Ferenc: Rétegizlés - az izlés rétegződése. A Könyv, 1972/4. /Ld. még: in: Izlés és kultura. Kossuth, 1974./; Gereben Ferenc: Olvasásgyakoriság, irodalmi izlés. A Könyv, 1973/2.

1976. szeptember

A szerzők

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I. BEVEZETÉS

"Az anyagot mindenki maga elé tudja idézni; a tartalomra csak az bukkan rá, akinek van hozzátennivalója; a forma pedig: titok a legtöbb ember számára."

Goethe aforizmája rendkívül tömören utal arra a problémára, amellyel minden művészetszociológiai elemzésnek szembe kell néznie: a műalkotás és a befogadó elválására.

Ez a probléma még ma is aktuális. Sőt, aktualitása fokozódott, mert maga a probléma is új jellegzetességeket öltött. Goethe - több helyen megfogalmazott - problémájára akkoriban Schiller kínált elmélyült magyarázatot: a befogadói képességek egyenlőtlenségének alapját a specializációban és a munkamegosztásban kell keresni. Az egyoldalú fizikai és az egyoldalú szellemi munka egyaránt elsorvasztja az esztétikai fogékonyságot.

A befogadásnak ez a társadalmi háttere azóta módosult, de nem változott meg. Egyfelől jelentősen megsokszorozódott azoknak a száma, akik - ilyen vagy olyan - közönségként lépnek fel, másfelől megnövekedett az az idő, amelyben módjuk van arra, hogy közönségként működjenek. Az előbbi az általánosabb iskolázottság, az utóbbi a több szabad idő következménye.

Ám ez a fejlődés nemcsak finomította, hanem tompította is az esztétikai fogékonyságot. Sajátos tevékenységforma alakult ki, amely inkább konzerválja, mintsem megújítja ezt a közizlést. És éppen ez /a szórakoztató-ipar megjelenése/ az átalakult helyzet egyik új vonása.

A szórakoztató-ipar magához vonja a többség figyel-

mét; ezért általánossá teszi - mert teheti - azt a viszonyt, amely termékei és közönsége között fennáll. Emellett azonban maguk az igazi műalkotások is belekerülnek a kultúra elfogyasztásának folyamatába. Befogadásuk tipikus helyzetei, indítékai és módja egyaránt fogyasztói jellegűvé válik. A mai helyzetnek ez a másik újdonsága persze csak egyetlen - bár többnyire nagyon erős - tendencia. Különböző társadalmi folyamatok különbözőképpen gyorsítják vagy gátolják ezt a mozgást. Különböző erőket vonultatnak fel mellette vagy ellene. Egyes rétegek fokozatosan elvesztik a művészettel való valamennyire is közvetlen kapcsolatukat. Mások csupán látszólagos kapcsolatot létesítenek vele. Kialakulnak fejlődő kapcsolatok, ám kialakulnak átmenetiek is. Széles rétegek váltják fel hagyományos, többé-kevésbé művészet előtti kulturájukat a fogyasztó ugyyszólván művészet utáni kulturájával.

A helyzet sokféleségének megfelelője a közönség széttagoltsága. Különbőféle közönség- és izléstípusok keletkeznek. Ha ezeket a típusokat igazi művekkel szembesítjük, eltérő eredményeket kapunk: az egyes izléstípusok a maguk módján élvezik és értik a művet. "Az anyagot mindenki maga elé tudja idézni" - a könyv vagy film felszine, témája és külső cselekménye nyilvánvaló; "a tartalomra csak az bukkan rá, akinek van hozzátennivalója" - a cselekmény mögött meghúzódó művészi jelentések és emberi-etikai tartalmak felfogása már bizonyos érettséget, befogadói jártasságot és viszonylag gazdag élet-tapasztalatot követel, s - tegyük hozzá - olyan beállítottságot, amely érvényesülni engedi a jártasság és a tapasztalatok szerepét; "a forma pedig: titok a legtöbb ember számára" - mert esztétikai képzettséget, iskolázott fogékonyságot igényel.

Itt következő vizsgálatunk a fentiekben jelzett kérdéskörhöz kapcsolódik. Kapcsolódása természetesen csak korlátozott értelemben valósul meg: egyszeri empirikus vizsgálat, amely nélkülözi tárgyának elmélyült történeti és elméleti taglalását. Tudjuk, hogy az önmagukban vett empirikus adatfelvé-

telek és adatelemzések nem helyettesíthetik a történeti és elméleti elemzést /amely egyébként magát az empirikus vizsgálatot is megalapozza/. Reméljük azonban, hogy eljárásaink és eredményeink nem mondanak ellent a lehetséges átfogó elemzés szempontjainak, s hozzájárulnak az értelmes adatfeltáró kutatáshoz.

Vizsgálatunkban ugyanakkor eltekintettünk Goethe aforizmájának harmadik részétől: nem vettük szemügyre azt, hogy a forma mennyiben válik befogadói élménnyé. Be kellett érünk az aforizma első és második részében jelzett problémával: a téma és a tartalom befogadásának elemzésére szorítkoztunk. Azt kutattuk, hogy a közönség mit értett meg a cselekmény mögött rejlő társadalmi és etikai tartalmakból.

Emellett - lehetőségeinkhez képest - arra törekedtünk, hogy a megvizsgált közönségről sok és árnyalt adatot szerezzünk. Itt elegendő az adatok néhány vonatkozására utalnunk. Így például felmértük a film közönségének életkor, iskolai végzettség, a munkamegosztásban elfoglalt hely, izlés, stb. szerinti összetételét; adatokat nyertünk a film- és olvasáskultúra néhány alapvető mennyiségi és minőségi összetevőjéről. Ezeket az adatokat azután összevetettük azokkal, amelyek a téma /cselekmény/ és a tartalom befogadásának igen eltérő módjára és mértékére utalnak.

Ettől az összehasonlítástól azt vártuk, hogy adalékkul szolgáljon egy fontos művészetszociológiai és művészetpedagógiai kérdéshez: a különböző társadalmi meghatározók /élet-tapasztalat, tanultság, a munkamegosztásban elfoglalt hely, stb./ milyen mértékben és módon hatnak annak a jelenségnek az alakulására, amelyet esztétikai fogékonyságnak lehet nevezni.

Az esztétikai fogékonyságtól függő befogadási módok vizsgálatát Déry Tibor és Makk Károly Szerelem című filmjének segítségével végeztük el. E film alkalmasnak látszott és úgy gondoljuk, alkalmasnak is bizonyult a kérdés vizsgálá-

tára. Ugyanakkor kérdésfeltevésünk és a megvizsgált film egyaránt meghatározták kutatásunk elveit. A modern kor rendkívül általános befogadói helyzetét kívántuk ugyanis vizsgálni. E helyzet - mint írtuk - a valódi műalkotásokat a legkülönbébb közönségrétegekkel kapcsolja össze, s így a legkülönbébb befogadásmódokat alakítja ki. Éppen arra voltunk kíváncsiak, hogy e különféle közönségrétegekre hogyan hat egy - vitathatatlanul esztétikai minőségű - film. Ezért, elemezve a filmet, néhány fontos összefüggését olyan kérdések formájában fogalmaztuk meg, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy a film ismerőinek feltegyük őket. A válaszokat, az empirikus befogadói filmértelmezéseket szembesítettük a magunk értelmezéseivel. Ez az eljárás meghatározott körre korlátozta érdeklődésünket: azt kutattuk, hogy egy egyértelműen esztétikai produktum milyen befogadásra számíthat, s nem azt, hogy az esztétikai és nem-esztétikai produktumok milyen különböző funkciókat töltenek be a közönség életében.

A két kérdésfeltevés természetesen nem független egymástól. Az egyik szűkebb, de megválaszolója eljuthat, és bizonyos pont után el is kell hogy jusson a másikhoz. Az egyik - amelyet mi is alkalmaztunk - egyfajta, elég feltételelesen meghatározható ideális befogadáshoz méri az empirikus befogadásokat, s ennyiben a helyes befogadás esztétikai kritériumát tartja szem előtt. A másik szélesebb, társadalmi kritériumokat foglal magában: a szórakozás, a pihenés, az ismeretszerzés, a tájékozódás, a morális felismerések, a társadalmi viták és dokumentumok, stb. stb. kritériumait, amelyeknek az esztétikai csupán egy része. /Még hozzá nem szükségképpen ellentmondásoktól mentesen egységesülő része: az esztétikai értékek - itt nem elemezhető okok következményeként - eltérhetnek a különböző társadalmi értékektől, sőt, szembe is kerülhetnek velük. Erre saját eredményeinkből is bemutatunk egy példát: a romantikus irodalom kedvelőinek befogadói érzékenységről./

Tisztában vagyunk kérdésfeltevésünk és vizsgálatunk

körülhatároltságaival. Ugy gondoljuk azonban, hogy e kérdés-feltevés indokolt, és így vizsgálatunk eredményekhez vezethet. Az alábbiakban ezeket az eredményeket mutatjuk be olvasóinknak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II. A FELMÉRÉS ISMERTETÉSE: MÓDSZER ÉS MINTASOKASÁG

A felmérés módszerének és mintasokaságának megválasztásában szorosan alkalmazkodtunk vizsgálatunk céljaihoz. Első célunk az volt, hogy hozzávetőleges képet alkossunk a Szerelem című film közönségének összetételéről, a film megnézését serkentő és gátló körülményekről. Ehhez olyan mintasokaságra volt szükségünk, amely egyrészt bizonyos reprezentativitással rendelkezik, másrészt pedig olyanra, amelyben ugyanakkor a film megnézése, illetve meg nem nézése véletlenszerűen alakult. E célra a fővárosi könyvesboltok közönségéből véletlenszerű kiválasztással hoztunk létre egy mintát, amelynek végzettség, foglalkozás és életkor szerinti összetétele hasonló volt más, szintén könyvesboltban folytatott vizsgálatok véletlenszerű mintáinak összetételéhez;^x - tehát a fővárosi könyvesbolti vásárlóközönség reprezentatív mintájának tekinthető.

Második, s egyben fő célunk a film befogadásának vizsgálata volt. Ehhez természetesen mindenekelőtt olyan vizsgálati alanyokat kellett találnunk, akik látták a filmet. Mivel véletlenszerű mintaválasztással nem tudtunk kellő számú ilyen interjualanyra szert tenni, ezért könyvesbolti mintánknak azt a csoportját, amelyik látta a filmet, ki kellett egészítenünk: adatgyűjtésünket néhány budapesti filmklubra is kiterjesztettük.

Előbb említett könyvesbolti mintánk alkalmat nyújtott arra, hogy egy harmadik vizsgálati célt is teljesítsünk: megkíséreltük, hogy a film- és olvasáskultúra néhány általános

^xLd. Kamarás István: Hogyan értesülünk a könyvekről? Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1971.; Gereben Ferenc: A mai magyar irodalom és az olvasók. A Könyv, 1970/3.; Hoffman Pálné: Néhány adat a bolti vásárlók társadalmi összetételéről. A Könyv, 1974/1.

összefüggését - az izléstől a mozibajárásig - adataink alapján felvázoljuk.

Az adatfelvételt kérdőíves módszerrel 1971 május-júniusában végeztük el. Kérdőiveinket a válaszolók a helyszínen töltötték ki. /A kérdőívet a Függelékben közöljük./

x x x

Véletlenszerű könyvesbolti mintánk 1056 főből tevődik össze. Tíz napon át tizenegy budapesti könyvesboltban vettünk fel adatokat. Válaszadóink tehát könyvvásárlók voltak, s mint ilyenek, az átlagosnál magasabb kulturális szinten álltak; ezt azok az adataik is megerősítik, amelyek az iskolai végzettségről vagy a könyvolvasási gyakoriságról szólnak.^x

Kérdőiveinket, mint említettük, a fővárosban töltettük ki, de a területi heterogenitást biztosítandó, kérdezési helyszínül belvárosban /pesti Belváros és belső Buda/, "átmeneti" városrészekben és külvárosban választottunk ki könyvesboltokat:

Országos Széchényi Könyvtár

^xOrszágosan reprezentatív felmérési adatok szerint a felnőtt népesség 24,3 %-a olvas rendszeresen /havonta legalább egy/ könyvet, 36,3 %-a időnként, és 39,4 %-a egyáltalán nem. /Mándi Péter: A könyv és közönsége. Bp. 1968. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 26.p./ Ezzel szemben könyvesbolti mintánkban a rendszeres olvasók aránya 77,6 %-os volt, s nem olvasó gyakorlatilag egy sem akadt köztük. - Az iskolai végzettség adatai hasonlóképpen mintasokaságunk kulturálisan "emelt" szintje mellett szólnak: 1970-es népszámlálási adatok szerint a 8 általánosanál kevesebbet végzettek aránya a 15 éven felüli népességben 48,6 %, mintánkban ugyanez mintegy 5 % volt.

- belvárosi boltok /1.sz. "Kossuth"; 35.sz. "TV"; 16.sz. "Bartók"; 37.sz. "Petőfi"/:	401 fő	38,1 %
- "középvárosi"-boltok /62.sz. Rákóczi- uti; 47.sz. köruti; 21.sz. "Erkel"; 56.sz. Fehérvári uti/:	429 fő	40,5 %
- külvárosi boltok /23.sz. "Kölcsey" /Ujpest/; 33.sz. /Óbudai/; 24.sz. /Kispest/:	222 fő	21,0 %
- ismeretlen:	4 fő	0,4 %
	1056 fő	100,0 %

Mintánk iskolai végzettség szerint kialakított ka-
tegóriái és megoszlása a következő:

Nyolc általánosnál kevesebb:	48 fő	4,6 %
Nyolc általános:	142 fő	13,4 %
Érettségi:	432 fő	40,9 %
Főiskolai-egyetemi diploma:	250 fő	23,7 %
Megkezdett középiskola /középiskolás/:	96 fő	9,1 %
Megkezdett főiskola /főiskolai-egyetemi hallgató/:	88 fő	8,3 %
	1056 fő	100,0 %

Lássuk ezután mintánknak a munkamegosztásban elfog-
lalt hely szerint való tagolódását. Ezt a gyakorlatilag és el-
méletileg rendkívül fontos rétegeképző elvet vizsgálatunkban
olyan megoldás révén alakítottuk elemzési szemponttá, amely
egyrészt - nagyon durván - foglalatosságuk tartalma szerint,
másrészt pedig függőségi viszonyaik szerint tagolja mintánk részt-
vevőit. E kettős szempontu tagolás bizonyára valóságosabban ra-
gadja meg kutatási célkitűzéseink számára mintánk rétegeit,
mintha csak az egyik szempontot vettük volna figyelembe.

Első kategóriánkba /munkások/ az iparban, a közle-
kedésben és a kereskedelemben dolgozó, fizikai munkát végző.

beosztott dolgozókat vettük fel. /Mezőgazdasági dolgozóval - mivel vizsgálatunk Budapestre szorítkozott - nem találkoztunk./ Ezeknek - emelt szintű mintánkban - 55 százaléka érettségizett és egyharmaduk nyolc általánost végzett.^x

Második kategóriánkba a beosztott - adminisztratív, műszaki, pénzügyi, egészségügyi, stb. - alkalmazottak kerültek. Mintegy háromnegyedrészt érettségiztek, tehát a munkásokénál magasabb műveltségi szintet képviselnek.

A harmadik kategóriába vezető alkalmazottak, "menedzserek" kerültek, az ipar, az adminisztráció, a közigazgatás, a kereskedelem területéről: mérnökök, közgazdászok, részben jogászok, adminisztratív szakemberek, stb. Függhelyzetük gyökeresen különbözik a két első kategóriáétól, műveltségi-iskolázottsági szintjük is magasabb, hiszen 68 százalékból diplomások. Ezért menedzserértelmiségeknek nevezzük őket.

A negyedik kategóriát olyan értelmiségek alkotják, akik - szemben az előző kategóriába tartozó értelmiségekkel - nem tartoznak bele az igazgatás, a termelés, a közlekedés és a kereskedelem hatalmi hierarchiáiba, hanem magas képesítésen /87 százaléuk volt diplomás/ alapuló szellemi szolgáltatásokban dolgoznak: a közoktatásban, az egészségügyben, a jogszolgáltatásban, a tömegkommunikációban, a tudományos kutatásban, stb. Ebből fakad sajátos társadalmi helyzetük, hiszen kevésbé üzemszerű munkarendben dolgoznak; a parancsadás és az engedelmesség jelentősége esetükben sokkal kisebb, mint az előbbi területeken dolgozóknál. Ebből életmódjuk alakulására nézve más, sokkal kötetlenebb lehetőségek származnak. Valójában tulajdonképpen többségük végzettsége ellenére sem lennének összefoglalhatók a szokásos "humán-értelmiség" kifejezéssel, nemcsak azért, mert például az orvosok is ide tartoznak, hanem azért sem, mert ez a kifejezés keveset fejez ki a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyükből, csak képzettségükre utal. Ennek ellenére, jobb híján, az itt jelzett értelemben, a humánértelmiség megjelölésnél maradunk.

^xLásd: Függelék I.

Ötödik kategóriának tekintettük a középiskolásokat, hatodiknak a főiskolásokat.

A nyugdíjasok alkotják a következő; a kisiparosok és kiskereskedők, a háztartásbeliek és mások pedig kis számuk miatt összevonva az utolsó, "egyéb" kategóriát.

Munkások:	234 fő	22,2 %
Beosztott alkalmazottak:	288 fő	27,2 %
Menedzserértelmiségiek:	158 fő	15,0 %
Humánértelmiségiek:	109 fő	10,3 %
Középiskolások:	96 fő	9,1 %
Főiskolai-egyetemi hallgatók:	88 fő	8,4 %
Nyugdíjasok:	47 fő	4,4 %
Egyéb:	24 fő	2,3 %
Nem válaszolt:	12 fő	1,1 %
	1056 fő	100,0 %

E munkamegosztás-kategóriák nemek, életkor és végzettség szerint való megoszlását a Függelékben közölt táblázatokban láthatjuk. Itt csak egy-két fontosabb mozzanatra hívjuk fel a figyelmet. A munkások és a beosztott alkalmazottak e mintánkban zömmel fiatalok: a munkások 52 százaléka 25 évnél fiatalabb, a beosztottak egyharmada 21-25 éves, egyötöde pedig 26-30 éves volt. A két értelmiségi kategória többsége viszont a viszonylag idősebbek közül került ki: a menedzserértelmiségiek 60 százaléka, a humánértelmiségiek 53 százaléka elmúlt 30 éves. /Vö.: Függelék, II./ A beosztott alkalmazottak háromnegyede nő, a menedzserek majdnem háromnegyede férfi, a humánértelmiségiek pedig fele-fele arányban oszlanak meg nemek szerint. /Függelék, III./

Mintasokaságunk életkor szerint való tagolódását a szokásosnál finomabb kategóriákban vettük szemügyre, mivel figyelembe kellett vennünk azt, hogy a filmközönség - és a városi könyvesbolti vásárlóközönség is - jelentős hányadban fiatalokból tevődik össze.

- 17:	82 fő	7,8 %
18 - 20:	131 fő	12,4 %
21 - 25:	279 fő	26,4 %
26 - 30:	170 fő	16,1 %
31 - 35:	100 fő	9,5 %
36 - 40:	79 fő	7,5 %
41 - 55:	129 fő	12,2 %
56 - :	86 fő	8,1 %
	1056 fő	100,0 %

Végül, a nemek szerinti megoszlás a következő volt:

férfi:	477 fő	45,2 %
nő:	579 fő	54,8 %
	1056 fő	100,0 %

x x x

Mint említettük, a véletlenszerű mintaválasztás szabályai szerint nem tudtunk kellő számu olyan interjualanyt összegyűjteni, aki látta a Szerelem című filmet. Ezért az előbb ismertetett mintának filmünket ismerő részét /354 fő/ ki kellett egészítenünk. E célból elsősorban különböző - budapesti - filmklubokhoz fordultunk.^x Bizonyos nehézségek ellenére /adatfelvételünk idején, május végétől június közepéig ugyanis a filmklubok többsége már befejezi évi programját/ és a statisztikai véletlenszerűség követelményeit kényszerűen mellőzve - ami természetesen korlátozza eredményeink érvényességét - sikerült

^xFilmklubokon kívül kérdőíveket vettünk fel a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemen, egy egyetemi kollégiumban és egy beatklubban /összesen 118 darabot/.

508 érvényes kérdőívet összegyűjtetnünk. Mintánk az említett 354 fővel együtt így 862 főre növekedett. Mint látható lesz, bizonyos, különböző szempontok szerint való kiegyenlítettiséget és tagoltságot mindezek ellenére is tartalmaz ez a minta, aminek elérésére, lehetőségeinkhez mérten, törekedtünk is: igyekeztünk különböző városrészekben működő és különböző közönségösszetételű filmklubokat felkeresni.

A befogadás vizsgálatának alapjául szolgáló mintánk fontosabb számszerű jellemzői a következők:

Iskolai végzettség szerint:

Legfeljebb nyolc általános:	82 fő	9,5 %
Középiskolai érettségi:	255 fő	29,6 %
Főiskolai-egyetemi diploma:	193 fő	22,4 %
Megkezdett középiskola /középiskolás/:	251 fő	29,1 %
Megkezdett főiskola /főiskolás-egyetemista/:	81 fő	9,4 %
	862 fő	100,0 %

A munkamegosztásban elfoglalt hely szerint:

Munkások:	116 fő	13,4 %
Beosztott alkalmazottak:	184 fő	21,3 %
Menedzserértelmiségiek:	102 fő	11,8 %
Humánértelmiségiek:	91 fő	10,7 %
Középiskolások:	251 fő	29,1 %
Főiskolások:	81 fő	9,4 %
Egyéb és besorolhatatlan:	37 fő	4,3 %
	862 fő	100,0 %

Életkor szerint:^x

- 17:	206 fő	23,9 %
18 - 20:	123 fő	14,3 %
21 - 25:	195 fő	22,6 %
26 - 30:	122 fő	14,0 %
31 - 35:	48 fő	5,6 %
36 - 40:	44 fő	5,2 %
41 - 55:	67 fő	7,8 %
56 - :	57 fő	6,6 %
	862 fő	100,0 %

Nemek szerint:

Férfiak:	466 fő	54,0 %
Nők:	396 fő	46,0 %
	862 fő	100,0 %

^x Mintánknak majdnem 40 százaléka 1951-ben vagy később született; így az ide tartozóknak gyakorlatilag nincs közvetlen élményük a filmben ábrázolt korról. Ha ezekhez hozzávesszük a szintén nagyon fiatal és az akkori időkből nagyon keveset átélő 20-25 éveseket, akkor ez a három életkorkategória együttesen mintánk 60,8 százalékát alkotja. Ez a többség első pillantásra nem válik vizsgálatunk javára, hiszen keveset tudhatnak az ilyen korúak a filmben ábrázolt világról. De éppen az az egyik legérdekesebb kérdés: ismerik-e és értik-e történelmünknek ezt a máig ható husz évvel ezelőtti szakaszát. Az erre a kérdésre adott válaszhoz természetesen semmiképpen sem elegendő egy szűkkörű vizsgálat, bár maga a film mindenképpen alkalmas arra, hogy a problémát megközelítsük vele. Az átfogó válaszhoz legfeljebb adalékokat tudunk nyújtani.

III. AZ OLVASÁS- ÉS FILMKULTURA NÉHÁNY TÉNYE ÉS ÖSSZEFÜGGÉSE

Vizsgált filmünk befogadásának finomabb összefüggései akkor nyerik el igazi helyüket és jelentésüket, ha az olvasás- és filmkultúrával kapcsolatos általános magatartás főbb vonásait felvázoljuk. Ezzel ugyanis megteremtjük azt az átfo-góbb közeget, amely egyedi, egy filmre vonatkozó adataink hát-terét alkothatja.

Ha tudjuk, hogy valamely társadalmi réteg filmkultu-rája milyen főbb jegyekkel jellemezhető, akkor érthetőbbé vál-nak és többet mondanak nekünk az olyan adatok, mint például az, hogy a kérdéses rétegnek mekkora hányada látta a Szerelem című filmet, mennyire tetszett neki, mit értett meg belőle, stb.

Ezeknek az általános jellemzőknek vizsgálata már csak azért is indokolt, mert a hazai, még meglehetősen gyermek-cipőben járó filmszociológiai kutatás kevés adattal szolgált az egyes rétegek filmizléséről, mozibajárási szokásairól, illetve az ilyen természetű teljesítmények és szokások összefüggéséről.^x

Ezért, bár kutatásunk fő feladatának - amint azt a bevezetőben kifejtettük - egy konkrét film befogadásának vizs-gálatát tekintettük, e kutatás melléktermékeként s egyben beve-zetéseként közöljük a mozibajárás gyakoriságával, a filmizlés rétegződésével kapcsolatos vizsgálódásaink legfőbb eredményeit

^xDolgozatunk lezárása után készült el és jelent meg Tárnok János: A városi filmszínházak közönsége 1972-ben című munkája /Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 1973./, amely részletesen foglalkozik e kérdések többségével, elsősorban a mozilátogatás mennyiségi tényezőivel. Alábbi eredményeink, ame-lyeket más természetű /könyvesbolti vásárló/ minta alapján nyertünk, részben megerősítik, részben pedig kiegészítik Tár-nok János adatait.

is. Mindezt még kiegészítjük az olvasáskultúra két olyan alapvető jellemzőjének ismertetésével, mint az olvasás gyakorisága és az irodalmi izlés. E kiegészítés lehetővé teszi egyfelől, hogy felmérési eredményeinket bekapcsoljuk a fejlettebb hazai olvasáskutatás információs áramkörébe /amit nagymértékben elősegít az a tény, hogy a könyvesboltban végrehajtott részfelmérésünk mintaválasztási eljárásában megegyezik néhány olvasásvizsgálattal/; másfelől pedig a film- és olvasásbefogadás teljesítményszintjeinek összevetésével adalékokat szolgáltatathatunk a különböző kulturális területek összefüggésének, egymásrahatásának kérdéséhez.

Az alábbiakban - fővárosi könyvesboltokban megkérdezett mintacsoportunktól nyert adatok alapján - az olvasási és mozibajárási gyakoriság, irodalmi és filmizlés, s általában a minőségi és mennyiségi oldal, a válogató és értelmező izlés és az igénybevétel kölcsönhatásának kérdésével foglalkozunk.^x

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

^x A mozilátogatási gyakoriságot /filmnézési gyakoriság helyett/ nem azért vizsgáltuk, mert filmforgalmazási-kereskedelmi szempontokat állítottunk előtérbe; jelen esetben a kétféle kulturális cselekvés minőségi különbségeit mérlegeltük /tévében lényegesen egyszerűbb filmet nézni, ahhoz viszont, hogy moziba menjünk, külön elhatározás kell/ - s ezek alapján döntöttünk a külön tevékenységet igénylő mozilátogatás javára.

1. Az olvasás és mozibajárás gyakorisága

Az 1056 fős, véletlenszerűen kiválasztott "könyvesbolti" minta, amely megbízhatóan reprezentálja a fővárosi könyvesboltok vásárlóközönségét, olvasásgyakoriság tekintetében a következőképpen oszlott meg:

Nagyon gyakran

/egy hónapban több könyvet/ olvas:	474 fő	45,0 %
------------------------------------	--------	--------

Gyakran

/kb. havonta egy könyvet/ olvas:	345 fő	32,7 %
----------------------------------	--------	--------

Időnként

/negyedévenként legalább egy könyvet/ olvas:	138 fő	13,0 %
--	--------	--------

Néha olvas:

95 fő	9,0 %
-------	-------

Nem válaszolt:

4 fő	0,3 %
------	-------

1056 fő	100,0 %
---------	---------

A fenti arányok - könyvesbolti vásárlókról lévén szó - természetesen lényegesen jobbak az átlagos olvasottsági mutatóknál: egy 1964-es országosan reprezentatív felmérés szerint a főváros 15 éven felüli népességéből mintegy 40 %-nyi olvas könyvet rendszeresen /kb. megfelel a mi "nagyon gyakran" és "gyakran" kategóriáknak, melyek összege nálunk csaknem 80 %-os/, kb. egynegyedük pedig egyáltalán nem olvas könyvet.^x Ez az átlagtól való eltérés teljesen indokolt, hiszen a könyvesbolti vásárlók - könnyen belátható és egyben igazolt tény - elsősorban a rendszeres olvasók soraiból kerülnek ki.

^xLd.: Mándi Péter: A könyv és közönsége. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968. 29.p.

A fővárosi könyvvásárlók átlagosnál magasabb olvasásgyakorisági szintje azonban nem egyenletes, amint az alábbi adatokból is látszik: a belvárosi boltok közönségétől a külváros felé haladva következetesen csökken az olvasás gyakorisága:

	Belvárosi "Középvárosi" Külvárosi b o l t o k b a n megkérdezettek %-os aránya		
Nagyon gyakran olvas:	52,3	42,0	37,5
Néha olvas:	4,5	10,2	14,8

Emelt szintű mintánk mozibajárási gyakoriság szerinti megoszlása a következő volt:

Egy héten többször jár moziba	67 fő	6,3 %
Hetenként	169 fő	16,0 %
Kéthetente	202 fő	19,1 %
Havonta	311 fő	29,5 %
3 havonta	120 fő	11,4 %
Félévenként	66 fő	6,2 %
Ritkábban	96 fő	9,1 %
Nem jár moziba	22 fő	2,1 %
Nem válaszolt	3 fő	0,3 %
	1056 fő	100,0 %

Ez a mozilátogatási intenzitás mintasokaságunk szintjén egy főt illetően egy év alatt kb. 22-24 film megtekintését jelenti, vagyis a mozik átlagosan két-háromhetenkénti látogatását. Ezzel szemben 1971-ben - vizsgálatunk évében - az egy budapesti lakosra eső mozilátogatások száma 11,7 volt.^x

^xLd. Tárnok János: i.m. 24.p.

Bár e számítások csak hozzávetőlegesek lehettek, annyit megbízhatóan jeleznek, hogy könyvesbolti mintánk az olvasásgyakoriság mellett mozibajárási hajlandóságát tekintve is jelentősen meghaladja a fővárosi átlagot.

Olvasási és mozibajárási gyakoriság - két kulturális magatartásmód mennyiségi összetevői - tehát egymást támogató, párhuzamos jelenségeknek tetszenek, s ezt az 1.sz. táblázat is bizonyítja.

1. táblázat

8

Mozibajárási gyakoriság	Könyvolvasási gyakoriság			
	Nagyon gyakran	Gyakran	Időnként	Néha olvas
Hetente többször	8,0	5,8	2,9	5,3
Hetenként	19,2	15,6	13,8	5,3
Kéthetente	23,0	20,3	11,6	7,4
Havonta	31,4	29,3	32,6	15,8
3 havonta	8,9	12,8	14,5	14,7
Félévenként	3,6	5,2	12,3	14,7
Ritkábban	4,6	9,0	9,4	30,4
Nem jár	1,3	2,0	2,9	5,3
Nem válaszolt	-	-	-	1,1
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

A táblázat tanulságaképpen meg kell azonban jegyeznünk, hogy csak fenntartásokkal igaz az a tétel, mely szerint minél nagyobb az olvasásgyakoriság, annál nagyobb a mozibajárás intenzitása is. A "nagyon gyakori" olvasók nagyobb hányada kéthetenként, illetve havonta jár moziba. A mozilátogatás intenzitásának növekedése tehát csak egy bizonyos pontig jár együtt az olvasásgyakoriság mértékének emelkedésével, a kétféle kulturálódási lehetőség minimális igénybevétele azonban nagymértékű megfelelést mutat.

A belvárostól a peremkerületek felé haladva a mozilátogatás intenzitása terén is csökkenő tendenciát tapasztalunk. /A belvárosi könyvesboltok közönségének 26, a "középvárosi" boltok interjualanyainak 22, s a külvárosban megkérdezetteknek 17 %-a fordul meg hetente legalább egyszer a mozikban./

E jelenség mögött, egyebek mellett, feltehetően a külvárosok kedvezőtlenebb mozilátogatási lehetőségei húzódnak meg.

Az eddigi felmérési tapasztalatok egybehangzó tanulsága szerint a kulturális teljesítményszintek társadalmi meghatározói sorában kiemelt hely illeti meg az iskolai végzettséget.

A 2. táblázat szerint is az olvasás gyakorisága következetesen - ha nem is teljesen egyenletesen - növekszik az iskolázottság szintjével.^x

2. táblázat

%

Könyvolvasás gyakorisága	8 általánosnál kevesebb	8 általános	Érett- ségi	Diploma	Megkezdett közép- iskola	Megkezdett egyetem
Nagyon gyakran olvas	18,7	23,2	47,2	50,0	57,3	54,5
Gyakran olvas	20,9	36,6	34,2	34,0	23,9	30,7
Időnként olvas	16,7	20,4	11,1	12,0	13,6	11,4
Néha olvas	43,7	19,0	6,9	3,6	5,2	3,4
Nem válaszolt	-	0,8	0,6	0,4	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^xBizonyos egyenetlenséget a "megkezdett" iskolázottsági szintek okoznak: az egyetemre járó, s különösen a középiskolai tanulókat végző megkérdezettek nagyobb arányszámokkal képviseltetik magukat a "nagyon gyakran" olvasók kategóriájában, mint a végzett diplomások - igaz, hogy a különbségek a többi olvasó kategóriában jórészt kiegyenlítődnek.

A mozibajárás gyakoriságánál a végzettségi szint mint meghatározó, korántsem nyilvánul meg ilyen élesen: az egyes iskolázottsági fokozatok teljesítménye között nincsenek túl nagy különbségek. /Ld. 3. táblázat/

3. táblázat

Mozibajárás gyakorisága	8 álta - lánosnál kevesebb	8 álta- lános	Érett- ségi	Diploma	Megkez- dett közép- iskola	Megkez- dett egye- tem
Hetente többször	6,2	7,1	7,2	3,6	12,5	2,3
Hetenként	16,7	17,6	14,6	10,8	21,9	28,4
Kéthetenként	14,6	15,5	17,6	18,4	20,8	35,2
Havonta	12,5	24,5	30,6	36,0	27,1	25,0
Háromhavonta	14,6	9,9	12,0	14,0	7,3	5,7
Félévenként	12,5	7,1	6,9	8,0	-	-
Ritkábban	14,6	14,8	8,8	7,2	9,4	3,4
Nem jár	6,2	2,8	2,3	1,6	1,0	-
Nem válaszolt	2,1	0,7	-	0,4	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Annyi mindenesetre megállapítható, hogy mozilátogatási teljesítmény és végzettség között párhuzamról nem beszélhetünk: a moziba hetenként egyszer vagy többször járók aránya - éppugy, mint a félévenkénti, vagy ennél is ritkább mozilátogatók százalékszám - magasabb a kisebb végzettségűeknél, mint a diplomások között. Táblázatunk szerint a legképzettebbek főként kéthetenként - havonta járnak moziba. E megállapítás érvényét némileg korlátozza, hogy a tanulók láthatólag intenzívebb mozilátogatók a többi rétegnél /pl. hetenként egyszer a főiskolások járnak a legnagyobb arányban moziba/, de ez a jelenség inkább kötetlenebb életmódjukkal, mintsem végzettségi szintjükkel magyarázható.

A magasabb iskolai végzettség serkentő hatása az olvasás és filmnézés gyakoriságára tehát nem érvényesül egyforma következetességgel. Feltevésünk szerint ez a jelenség a befogadás tárgyainak /olvasmány, film/ különbözőségeire vezethető vissza: az átlagos olvasmány, az írott nyelv elvontabb szimbólumrendszerével, a befogadó nagyobb szellemi munkavégzését követeli meg, mint az átlagos film közvetlenebbül megragadható képi kódrendszere; vagyis olvasni - általában - fárasztóbb, mint filmet nézni.^x Az intenzívebb szellemi munkavégzést, nagyobb absztrakciós készséget igénylő rendszeres olvasás tehát - mint a fenti táblázatok tanúsítják - szorosabban kötődik az ilyen képességeket kiépítő magasabb végzettségi szintekhez, mint a kisebb fáradságot követelő - akár nagyon gyakori - filmnézés. /Kiegészítőleg meg kell itt jegyeznünk - a kérdésre később még visszatérünk -, hogy míg a rendszeres olvasás az izlés esztétikailag magasabb szintjével jár együtt, a nagyon gyakori filmnézés tendenciaszerűen nem párosul fejlett filmizléssel./

Mindez kapcsolódik ahhoz a korábbi tapasztalatunkhoz is, amely szerint az olvasás és a mozibajárás gyakorisága összefüggő, de nem teljesen párhuzamos jelenségek.

A munkamegosztás kategóriáinak az olvasási gyakoriság alapján kialakult csökkenő sorrendje - humánértelmiség és tanulórétegek, menedzserértelmiség, beosztott alkalmazottak, munkások /ld. 4. táblázat/- megegyezik az országosan érvényes sorrenddel, bár a mi arányszámaink - felmérésünk mintaválasztási sajátosságai folytán - meghaladják az országos adatokat.^{xx}

^x Ami természetesen nem jelenti azt, hogy egy művészi film jelrendszerének dekódolása könnyebb, mint egy lektüré, de azt igen, hogy egy lektüré fárasztóbb, mint egy ugyanolyan szintű kommerszfilmé.

^{xx}Ld.: Mándi Péter: I.m. 30-31. pp.

4. táblázat

8

Könyvolvasási gyakoriság	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Mened- zser- értel- miségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főisko- lás
Nagyon gyakran	37,2	40,6	48,1	53,2	55,8	54,5
Gyakran	26,9	38,5	34,8	33,9	25,9	30,7
Időnként	16,2	13,9	13,3	8,2	13,5	11,3
Néha	19,2	6,6	3,8	2,7	4,8	3,5
Nem válaszolt	0,5	0,4	-	2,0	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A mozibajárás gyakoriságának rétegenként való alakulását az 5. táblázat szemlélteti.

5. táblázat

8

Mozilátogatás gyakorisága	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Mened- zser- értel- miségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főisko- lás
Hetente több- ször	8,5	6,6	3,8	1,8	11,5	2,3
Hetenként	15,8	17,0	10,2	10,1	24,0	28,4
Kéthetenként	19,6	17,4	19,0	13,8	21,2	35,2
Havonta	24,8	31,2	30,3	41,3	26,9	25,0
3 havonta	9,4	11,8	13,3	17,4	6,7	5,7
Félévenként	6,4	6,3	12,0	5,5	1,0	-
Ritkábban	11,6	8,0	10,1	8,3	7,7	3,4
Nem jár	3,0	1,7	1,3	1,8	1,0	-
Nem válaszolt	0,9	-	-	-	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A legintenzívebb mozibajáróknak - a fentiekkel összhangban - a tanulórétegek, elsősorban a középiskolások mutatkoznak: a középiskolások a hetenként többszöri, az egyetemisták a hetenkénti, s még inkább a kéthetenkénti mozilátogatásban járnak az élen. /Érdemes megfigyelni, hogy az egyetemisták-tól mennyire idegen mind a nagyon gyakori, mind pedig a havi egyszerinél ritkább mozibajárás./ A tanulók után a munkások és az alkalmazottak tűnnek a mozik legintenzívebb látogatóinak, bár a munkások körében érdekes polarizálódási jelenséget tapasztalunk: igaz, hogy a hetenként többszöri mozibajárás szokása a középiskolások után közöttük a legelterjedtebb, de vezetnek a félévenkéntinél ritkább fokozatokban is. A nagyon gyakori és a nagyon ritka mozibajárás tehát egyaránt jellegzetes vonásuk, s ezáltal az egyetemistáknál észlelt modellnek pontosan a fordítottját valósítják meg. A munkások mozibajárásának ezt a polarizálódási tendenciáját nagy valószínűséggel életkor-jellemzőik, pontosabban az életmódjukban fellelhető különbségek magyarázzák: a munkások mintánkban található csoportjának fele 25 évnél fiatalabb /ld.: Függelék II./, s bizonyára ők, akik viszonylag kötetlen életkörülmények és családi viszonyok között élnek, alkotják a nagyon gyakori mozilátogatók csoportját, míg az idősebbek lehetnek a másik póluson. Az egyetemisták három gyakorisági kategóriába sűrűsödő adatai egyrészt szintén az életmód kötetlenebb jellegével, másrészt azonban a fiatal munkásokénál sokkal inkább válogató magatartásával magyarázhatók. A két értelmiségi csoport /különösen a menedzserértelmiség/ valamivel ritkábban jár moziba a többi rétegnél. Főleg a közepes intenzitási fokozatokban képviseltetik magukat nagy arányszámokkal: a humánértelmiségnek például több mint 40 %-a átlagosan havonta jut el moziba, de a "háromhavonként" kategóriában is e rétegé a vezető szerep.

A munkamegosztásban betöltött hely tehát az olvasási és mozibajárási szokásokat nem egyformán szabályozza, s ez elsősorban a munkás- és értelmiségi rétegben érzékelhető. A különböző rétegek között az értelmiség az olvasás-gyakoriság terén

az élen áll, a mozilátogatás intenzitásában azonban lemarad. A munkásoknál - bár mozibajárási magatartásukat bizonyos ket-
tősség jellemzi - csaknem épp fordított a helyzet.

Azt az országosan reprezentatív felmérésre támasz-
kodó tapasztalatot, mely szerint az életkor növekedésével töb-
bé-kevésbé egyenletesen csökken az olvasás intenzitása,^x felmé-
résünk - az "emelt szintű" minta ellenére - fő vonásaiban rep-
rodukálni tudta. /Ld. 6. táblázat/

6. táblázat

§

Könyvolvasási gyakoriság	É l e t k o r /év/							
	-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56-
Nagyon gyakran	53,7	57,5	48,9	46,0	38,0	34,2	32,6	37,4
Gyakran	24,4	28,9	34,2	33,4	35,0	31,6	35,6	33,7
Időnként	12,2	6,8	11,1	11,2	18,0	20,3	19,4	13,9
Néha	9,7	6,8	5,4	9,4	9,0	13,9	12,4	12,8
Nem válaszolt	-	-	0,4	-	-	-	-	2,2
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Igazán jelentős különbséget - mint látható - csak a
30 éves kor mentén mértünk: ez az életkor vizválasztóként hatá-
rolt el egymástól egy fiatalkori aktív, s egy idősebbkori lany-
hább olvasói magatartást.^{xx}

^x Ld.: Mándi: i.m. 30-31. pp.

^{xx} Az említett országos felmérés szintén észlelte ezt a jelen-
séget, csak szelidebb formában: a rendszeres olvasók aránya
a 30 éves korhatár után 10 %-kal esett, s később már nem vál-
tozott jelentősen /lásd: u.o./. Megjegyezzük, hogy a 30. élet-
évet természetesen nem tekinthetjük valamiféle éles határvo-
nálnak - az említett változások valójában az ez év körüli né-
hány évben zajlanak le.

A jelenséget - amellyel felmérési adataink kiértékelése során többször is találkoztunk - nem tulajdoníthattuk a 26-30; és a 31-35 éves mintacsoportjaink eltérő iskolázottsági szintjének, mert például az érettségizettek aránya alig, a diplomásoké pedig semmit sem csökken az utóbbi korosztályban az előbbiekhöz képest /ld.: Függelék IV. tábla/. Mindez azt jelenti, hogy a jelenség okát magukban az életkori sajátosságokban kell keresnünk, s elsősorban a társadalmi munkamegosztásba való beilleszkedés, családalapítás, stb. körülhatároló-be-szűkítő, életmód- és szemléletmódosító hatásait kellene alaposabban szemügyre vennünk. Feltárt adataink e kérdés alaposabb vizsgálatát nem tették lehetővé, csak adalékkal tudtak szolgálni hozzá.

Ilyennek mondható az a tapasztalatunk is, hogy a mozibajárás gyakoriságát illetően - amint a 7. táblázat adatai is bizonyítja - nem a 30., hanem a 25. életév körül csökken jelentősebben a teljesítményszint:

7. táblázat

Mozibajárás gyakorisága	É l e t k o r /év/							
	-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56-
Hetente többször	12,2	11,4	8,2	2,9	1,0	5,1	2,3	7,0
Hetenként	25,6	22,8	21,5	12,9	11,0	11,4	8,5	5,8
Kéthetenként	23,2	22,1	24,0	22,4	18,0	8,9	10,8	11,6
Havonta	23,2	29,9	32,0	32,9	32,0	29,0	21,2	31,5
3 havonta	4,9	5,3	5,7	12,4	18,0	19,0	20,0	13,9
Félévenként	2,4	0,8	2,5	7,6	9,0	11,4	15,5	5,8
Ritkán	7,3	6,1	5,0	6,5	10,0	12,7	18,6	15,1
Nem jár	1,2	0,8	0,7	2,4	1,0	2,5	3,1	8,1
Nem válaszolt	-	0,8	0,4	-	-	-	-	1,2
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ez véleményünk szerint egy közvetlen-gyakorlati okkal: a tanulórétegeknek mint legintenzívebb mozibajáróknak a kiesésével magyarázható. Az életmódváltozás itt közvetlenebbül, gyakorlatiasabban fejti ki hatását, mint az olvasásgyakorlás esetében, amit az a tény is jelez, hogy a mozilátogatás intenzitása az életkor előrehaladásával ugyan csökken, de 55 év felett valamelyest ismét emelkedik, ami szintén egy meglehetősen közvetlen jellegű életmódváltással, a nyugdíjas réteg belépésével magyarázható.

A mozibajárási szokások a jelek szerint tehát közvetlenebbül kötődnek az életvitel gyakorlati szférájához; az objektív életkörülményekben bekövetkező változások /pl. a szabadidőnek a tanulmányok befejezésével járó csökkenése, nyugdíjba lépéssel járó megnövekedése/ következményeképpen szinte azonnal megváltoznak. Az olvasói magatartást ezzel szemben áttételesebb, összetettebb kapcsolatrendszer fűzi a külső körülményekhez, s jelentősebb megváltozásához hosszabb, a belső szemléletet is átalakító érlelődés szükséges.

Mindez természetesen csak a mozibajárás és könyvolvasás mennyiségi jellemzőire vonatkozik: az irodalmi izlés és a filmizlés, eltérően a mennyiségi tényezőktől - mint látni fogjuk - szoros kapcsolatban állnak egymással.

2. Az irodalmi és filmizlés társadalmi meghatározói

Amikor a válaszadók legkedveltebb írói, rendezői, legmaradandóbb olvasmány- és filmélményei alapján irodalmi és filmizlésüket meghatároztuk,^x tisztában voltunk azzal, hogy operacionalizált izlésfogalmunk /az esztétikai igenlések és tagadások meghatározott rendszere/ korántsem meríti ki az izlés teljes tartalmát. A válaszok ugyanis, amelyekre támaszkodunk, csupán közvetlen beszámolók, a megkérdezettek közvetlen esztétikai tudatára, mindennapi felületi véleményére hagyatkoznak; a presztizshatások, az apologetikus-szépitő szándékok torzító hatásait sem nélkülözik: s amellett nem vallanak közvetlenül az említett filmek és olvasmányok befogadásának mélységéről, hatékonyságáról.

E fogytékosságokat úgy kívántuk mérsékelni, hogy - az egyéni izlés körülhatárolására - nem egy-egy szerzőt vagy művet, hanem az egyes válaszadók által említett szerző- és műegyütteseket - az uralkodó, lényegi elemet kutató mérlegelés után - a maguk összhatásában minősítettük. Így ugyanaz a szerző vagy cím, a művek különböző szintű befogadhatóságának elve alapján, más-más környezetben, más és más izléskategóriáknak lehetett szerves alkotója vagy kiegészítője.^{xx}

^x Az irodalmi izlés mérésére kérdőívünk 2.; a filmizlés meghatározására az 5., s ezt kiegészítőleg 6. és 7. kérdéseire adott válaszokat használtuk fel.

^{xx} A válaszadók összesen 3729 - kategóriaalkotásunk alapjául szolgáló - emlékezetes filmélményről tettek említést, egy válaszadóra tehát átlagosan 3,5 említés jutott. Információs céllal a legtöbbször előforduló 35 film címét és említési arányát - rétegenkénti bontásban - a Függelékben közöljük, kiegészítve az egyes társadalmi rétegek legkedveltebb filmjeinek elkülönített bemutatásával. /Az első összeállítás egy-egy film rétegenkénti népszerűségéről, a másik egy-egy társadalmi réteg filmizléséről nyújt némi információt./ Megjegyezzük, hogy ezek az összeállítások - mivel a népszerűségi listáknak csak élmezőnyét tartalmazzák, s emelt szintű mintára vonatkoznak - adalékjellegűek, és - különösen mintánk erősen válogatott munkáscsoportja esetében - csak fenntartásokkal értelmezhetők.

A fenti módon létrehozott izléskategóriákat képviselőik számával és százalékos megoszlásával együtt az alábbiakban ismertetjük.

A filmizlés kategóriái:

<u>"Művészi I."</u>	/Kizárólag esztétikailag értékes - magyar vagy külföldi, régebbi vagy mai - művészfilmek/:	130 fő	12,3 %
<u>"Művészi II."</u>	/Többségében esztétikailag értékes filmek/:	238 fő	22,8 %
<u>"Érzelmes"</u>	/Érzelmes, "szép", életrajzi és művészekről szóló filmek dominanciája/:	222 fő	21,0 %
<u>"Látványos"</u>	/Látványos, színes - általában történelmi - szuperprodukciók dominanciája/:	180 fő	17,0 %
<u>"Kommersz"</u>	/Kommersz vígjátékok, krimik, kalandfilmek stb. hangsúlyos vagy domináns szereplése/:	237 fő	22,3 %
Egyéb, illetve ismeretlen		49 fő	4,6 %
		1056 fő	100,0 %

Az irodalmi izlés kategóriái:

<u>"Modern"</u>	/A mai értékes, s általában a nem hagyományos eszközökkel élő irodalom szinte kizárólagos dominanciája/:	217 fő	20,6 %
<u>"Klasszikus"</u>	/A klasszikus realista irodalom, s a XX. század első felében hagyományosabb formákban íródott művek dominanciája; illetve az előbbieknek - nem domináns - modern irodalommal való együttese/:	194 fő	18,4 %
<u>"Romantikus"</u>	/A XIX. századi romantika dominál, esetleg kiegészülve - elsősorban XIX. századi - realizmussal, illetve ifjúsági irodalommal/:	144 fő	13,6 %

"Bestseller" /Fő alkotója a "nagy irodalom" látszatát keltő félművészi, illetve álművészi irodalom; az olvasmányirodalom indirekt formái: az ilyen szellemben írt történelmi, háborus, életrajzi stb. regények/:	305 fő	28,9 %
"Romantika + mai lektűr" /A XIX. és XX. századi szórakoztató irodalom együttese, tipikus előfordulása: romantika és mai lektűr/:	49 fő	4,6 %
"Mai lektűr" /A XX. századi - elsősorban mai - olvasmányirodalom direkt műfajainak - krimi, kalandregény, kémregény, stb. dominanciája/:	56 fő	5,3 %
Ismeretlen, illetve megállapíthatatlan:	91 fő	8,6 %
	1056 fő	100,0 %

Látható, hogy izléskategóriáink részben esztétikai, részben pedig nem esztétikai érdeklődéseket és igényeket foglalnak össze.^x Bevezetőben utaltunk arra, hogy egy, a miénknél szélesebb nézőpontból semmiképpen sem lehet a priori módon egymás alá- s fölé rendelni e különböző érdeklődések és igények értékességét, bármennyire értékesnek tartjuk is a művészetet és az emberi életben betöltött szerepét. Mi azonban éppen azt kutattuk, hogy milyen fogadtatásban és megértésben részesül egy kifejezetten esztétikailag megformált produktum. Izléskategóriáink és valamennyi más kategóriánk teljesítményére vonatkozó értékelő megfogalmazásaink ezért csupán sajátos nézőpontunkból

^xAz itt ismertetett irodalmi izléskategóriákat azóta más vizsgálatban - falusi környezetben - is felhasználtuk. Mindkét vizsgálat, valamint egy korábbi, másféle izlésmegállapító módszerrel élő kutatás eredményeinek összevetését ld. Gereben Ferenc: Rétegizlés - az izlés rétegződése /i.m./. Ez az összehasonlítás még inkább megerősítette, hogy izléskategóriáink megbízhatóan működnek.

erednek, s csupán az esztétikai produktum - mint ilyen - felfogását értékelik.^x

Izléskategóriáinkat először is, mivel egy esztétikai-művészi produktum befogadásának vizsgálata volt fő célunk, az esztétikai igény és fogékonyság szempontja alapján alakítottuk ki. Így az esztétikai igényű kategóriákba a "modern" és a "klasszikus", valamint a "művészi I." és a "művészi II." izlés tartozik. /Látni fogjuk, hogy a romantikus művekre irányuló izlés - legalábbis adataink tanúsága szerint - valójában semmiképpen sem sorolható az esztétikai igényű és fogékonyságu kategóriák közé./ A többi kategória nem tekinthető esztétikai igényűnek, annak ellenére sem, hogy tulajdonképpen esztétikailag is különbségek állapíthatók meg közöttük, a bestseller könyvek és az érzelmes filmek bizonyos, a művészet területéhez közel álló eseteitől a közönséges szórakoztató produktumokig. E megkülönböztetést - hogy ne csak két, egy esztétikai és egy nem esztétikai kategóriával dolgozzunk - kiegészítettük egy másikkal is: figyelembe vettük a kérdőíveinkben válaszként felsorolt kedvenc alkotók és alkotások együttesének különféle jellegzetességeit. Így irodalomtörténetileg kettéválasztottuk a két esztétikai érdeklődésű irodalmi izléskategóriát, és /az igazolódott előzetes megfontolás alapján/ különválasztottuk tőlük a romantikus művek kedvelését; a filmnézés heterogénabb és kialakulatlanabb mivoltára gondolva pusztán fokozatilag megkülönböztettük egymástól a "művészi I." és a "művészi II." kategóriát; kettéválasztottuk a direkt és indirekt kommersz igényeket: a nyíltan nem-esztétikai "lektűr", "romantika és mai lektűr" és "kommersz" kategóriákat az álesztétikai "bestseller", "érzelmes" és "látványos" kategóriáktól.

^xUgyanakkor meggyőződésünk, hogy ez a felfogás, és általában a művészettel való kapcsolat, szervesen összefügg az élet más területeivel. Ezzel az összefüggéssel azonban - egy később ismertetendő szerény kísérlettel eltekintve - most nem tudtunk foglalkozni.

E kategóriák esztétikai fogékonysága, befogadói teljesítőképessége azonban - mint ez belátható és eredményeink szerint igazolódik is - nem az olvasott és nézett, a kedvencekként feltüntetett művek esztétikai kritériumai, értékessége szerint működik. Ez csak akkor lenne így, ha elsősorban a közönséggel kapcsolatba kerülő könyvek és filmek alakítanák ki, határoznák meg a közönség izlését, igényeit, kulturális képességeit. E képességek és igények azonban a közönség valóságos életében jönnek létre, s maguk a művek csak azokon a határokon belül fejthetnek ki izlésformáló tevékenységet, amelyeket ez a valóságos élet megszab. Az izlés e meghatározottsága miatt jelentkeznek azok a meg nem felelések, amelyek - például - esztétikailag értékes művek kedvelése és a valóságos esztétikai-befogadói képességek gyengesége között lelhetők fel. /Erre az esetre - mint látni fogjuk - vizsgálatunkból nagyon éles, a valóságos helyzetnél valószínűleg élesebb példát hozhatunk fel: a "romantikus" izléskategória rendkívül gyenge teljesítményéről./ Izléskategóriáink esztétikai teljesítőképessége, fogékonysága tehát tényleges működésükben ragadható meg /s ez természetesen másféle funkciók esetében is így van, de ezeket - sajátos kérdésfeltevésünk miatt - mellőztük vizsgálatunkban/, s ez a működés nem a kedvelt műveket és műegyütteseket, hanem magát a közönséget jellemzi.

Az izléskategóriák fenti ismertetéséhez még egy megjegyzést kell fűznünk. Az egyes kategóriák résztvevőinek százalékos megoszlását szemügyre véve feltűnhet, hogy vizsgálati alanyainknak a "kommersz" filmizlés-kategóriába csak mintegy egynegyede, s az irodalmi izlés két lektűr kategóriájába összesen egytizede sorolódik. Ezek az arányok természetesen nem jellemzők társadalmi méretekben, s a főváros könyvesboltjainak közönségére is csak fenntartással általánosíthatók.^x Tendenciaszerű érvénnyel

^xKülönösen az irodalmi izlés esetében, tekintettel a megállapíthatatlan izlésűek 10 %-os arányára. Emiatt az irodalmi izlésre vonatkozó, később közölt táblázatunkból csak tendenciaszerű megállapítások szűrhetők le, amelyek azonban egyéb, más módszerrel dolgozó felmérések tanulságaival nagymértékben egyeznek.

mégis elmondható, hogy e kulturális szempontból rendkívül fontos rétegnek - összevonva a "művészi I." és "művészi II.", illetve "modern" és "klasszikus" szinteket - kb. 35-40 %-a rendelkezik viszonylag fejlett, esztétikai értékekhez erősebben kötődő film-, illetve irodalmi izléssel.

Az irodalmi és a filmizlést külön-külön vizsgáltuk meg; a válaszadóknak a film-, illetve az irodalmi izléskategóriákba való besorolását egymástól elkülönítve végeztük el.

Az izlésszint társadalmi meghatározói a kétféle művészeti ágban hasonlóképpen érvényesültek.

Az iskolázottság fokának emelkedésével - amint a 8. és 9. táblázat szemlélteti - határozottan növekedett mind az irodalmi, mind a filmizlés esztétikai fogékonyságának foka: a kommersz szintek a 8 általános vagy kisebb végzettséget, az esztétikailag értékes szintek /"művészi I." és "művészi II."; "modern", "klasszikus"/ a megkezdett, majd a befejezett főiskola fokozatait vonzzák legerősebben. A "látványos" és a "romantikus" szint - a kommersz szintekhez közelítve - elsősorban alacsony végzettséghez kötődik, míg a középiskolai végzettség leginkább a "bestseller" és az "érzelmes" kategóriáknak felel meg.

8. táblázat

%

Irodalmi ízlés- szintek	8 általá- nosnál kevesebb	8 álta- lános	Érett- ségi	Diploma	Megkez- dett közép- iskola	Megkez- dett főis- kola
"Modern"	-	4,2	22,7	26,0	22,9	29,5
"Klasszikus"	4,2	7,8	16,4	24,4	20,8	33,1
"Romantikus"	41,7	20,4	13,2	6,0	18,8	5,7
"Bestseller"	20,8	29,5	33,2	27,6	23,9	20,4
"Romantikus és mai lektűr"	8,3	10,6	4,6	2,0	4,2	1,1
"Mai lektűr"	16,7	17,6	3,2	1,2	5,2	1,1
Ismeretlen	8,3	9,9	6,7	12,8	4,2	9,1
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

9. táblázat

%

Filmizlés- szintek	8 általá- nosnál kevesebb	8 álta- lános	Érett- ségi	Diploma	Megkez- dett közép- iskola	Megkez- dett főis- kola
"Művészi I."	-	2,1	9,5	18,4	11,4	33,0
"Művészi II."	2,2	7,9	21,5	32,0	24,0	34,1
"Érzelmes"	18,5	23,6	25,0	19,2	15,6	10,2
"Látványos"	18,5	20,4	18,8	14,0	17,7	10,2
"Kommersz"	50,0	41,1	22,2	11,6	24,0	6,8
Ismeretlen	10,8	4,9	3,0	4,8	7,3	5,7
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely is párhuzamosan szabályozza a film- és olvasmányizlés érzékenységi fokát /ld. 10. és 11. táblázatok/. A legmagasabb szintet az egyetemisták, majd a humánértelmiségek érik el; az előbbieket különösen a filmizlés terén /egyharmaduk sorolódott a "művészi I." kategóriába, szemben a humánértelmiség 17, és a munkások 5 %-ával/.

A menedzserértelmiség izlésarculata /különösen olvasói izlése/ valamivel jobban hasonlít a beosztott alkalmazottakéhoz, mint a másik értelmiségi csoportéhoz. Ez a hasonlóság elsősorban abban mutatkozik meg, hogy a menedzserek és az alkalmazottak kötődnek leginkább - s majdnem egyenlő mértékben - a "bestseller" és az "érzelmes" szintekhez.

Ami azért meglepő, mert ez a két izlés-szint elsősorban a nők körében otthonos, s a menedzserértelmiségek csaknem három-negyede férfi /ld.: Függelék, III. tábla/: a két értelmiségi réteg izlésbeli különbségét csak némileg indokolhatja, hogy menedzser mintacsoportunk iskolázottsági szintje valamivel elmarad a humánértelmiségé mögött, hiszen jóval képzetebbek a beosztott alkalmazottaknál /ld.: Függelék I. tábla/, akikkel pedig erős izlésbeli egyezést mutatnak. Végül pedig a két réteg különbségét szakképzettségük eltérő /humán-reál/ jellege sem magyarázza: a humánértelmiség soraiban ugyanis orvosok, természettudományokat oktató tanárok; a menedzserek között közgazdasági, jogi vagy bölcsészvégzettségű tisztviselők is találhatók.

A két értelmiségi csoport eltérő teljesítménye elsősorban a társadalmi munkamegosztásban betöltött helyzetük, függőségi viszonyaik különbözőségéből adódik, vagyis azokból a tényezőkből, amelyeknek alapján a két értelmiségi réteget eleve szétválasztottuk.

10. táblázat

8

Irodalmi izlés- szintek	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Mened- zser- értel- miségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás
"Modern"	15,8	20,5	20,9	25,7	22,1	29,5
"Klasszikus"	9,8	17,4	19,0	27,6	17,3	33,1
"Romantikus"	18,1	13,6	9,5	4,6	22,1	5,7
"Bestseller"	25,3	34,6	32,9	26,5	24,1	20,4
"Romantika és mai lektűr"	9,1	4,2	2,5	2,8	3,8	1,1
"Lektűr"	12,1	2,8	7,0	1,7	4,8	1,1
Nem megál- lapítható	9,8	6,9	8,2	11,1	5,8	9,1
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

11. táblázat

8

Film- izlés- szintek	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Mened- zser- értel- miségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás
"Művészi I."	4,7	11,1	15,8	16,5	10,6	33,0
"Művészi II."	18,8	17,7	25,4	36,7	21,2	34,0
"Érzelmes"	19,7	26,8	23,4	17,4	16,4	10,3
"Látványos"	18,4	20,1	14,5	13,8	17,3	10,3
"Kommersz"	33,3	21,2	17,1	11,0	28,7	6,8
Ismeretlen	5,1	3,1	3,8	4,6	5,8	5,6
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A munkások izlésállapota bizonyul esztétikailag a legfejletlenebbnek.^x Körükben a legnagyobb a "kommersz" és a "lektűr" szintek képviselőinek aránya, és erősen kötődnek a "romantikus", valamint a "látványos" kategóriákhoz is.

Az esztétikailag legszínvonalasabb izlés - a 12. és 13. táblázatok tanúsága szerint - a 18-30 éves korcsoportokat, azon belül is elsősorban a 21-25 éveseket jellemzi. A 30. életév körül számottevően csökken a "művészi I." és a "modern" szintek sulya, majd a csökkenő tendencia - szelidebb formában - az életkor előrehaladásával tovább folytatódik. Ugyanakkor 30 év felett a "romantikus" és a "látványos" szint emelkedő irányzatú és a 30. életév körül erősödik a kommersz szintek jelentősége is. Az "érzelmes" és a "bestseller" izléstípus előfordulása leginkább a közép-korosztályok /35, illetve 40 év fölöttiek/ körét jellemzi.

Az izlésszint nemcsak 30 éves kor felett, hanem 18 év alatt is meglehetősen alacsony.^{xx} Ez azt bizonyítja, hogy a fejlettebb izlés kialakulásához szükség van bizonyos időre, az élettapasztalatok felhalmozódására és megformálódására.

^x A Függelékben közölt /ld. XI/B táblázat/ film-népszerűség listájuk ugyan színvonalasnak mondható, de ez csak a legkedveltebb filmeket mutatja be, amelyek közül az értékesebbek általában befogadásuk felületességére, alacsonyabb szintjére valló, gyengébb színvonalú filmek társaságában szerepeltek.

^{xx} A legfiatalabbak között a legnépesebb a kommersz /elsősorban film-/ termékek közönsége, s az irodalmi romantika nagyfokú népszerűsége az izlésfejlődés tipikus útját rajzolja elénk. A következő korcsoportokban /18-25 év között/ már a romantika kedvelése a minimumra csökken.

12. táblázat

%

Irodalmi ízlés- szintek	É l e t k o r /év/							
	-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56-
"Modern"	9,7	32,0	33,7	24,1	12,0	10,1	7,0	3,5
"Klasszikus"	17,1	20,6	19,3	13,6	20,0	22,8	20,1	14,0
"Romantikus"	31,8	6,8	7,2	9,4	14,0	10,0	18,6	30,8
"Bestseller"	18,3	23,1	24,7	33,5	32,0	31,7	38,8	31,9
"Romantika és mai lektűr"	6,1	4,6	3,6	4,1	8,0	8,9	2,3	3,5
"Mai lektűr"	9,7	1,5	4,3	5,9	6,0	3,8	7,0	7,0
Ismeretlen	7,3	11,4	7,2	9,4	8,0	12,7	6,2	9,3
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

13. táblázat

%

Filmízlés- szintek	É l e t k o r /év/							
	-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56-
"Művészi I."	7,3	18,3	17,2	16,5	11,0	5,0	4,7	3,5
"Művészi II."	13,4	27,5	32,0	24,1	16,0	17,7	17,0	10,4
"Érzelmes"	20,7	13,0	16,8	22,4	24,0	29,3	26,3	26,5
"Látványos"	14,6	13,7	11,1	15,9	20,0	19,0	22,5	31,6
"Kommersz"	37,9	22,1	17,9	17,6	26,0	24,0	24,8	23,3
Ismeretlen	6,1	5,4	5,0	3,5	3,0	5,0	4,7	4,7
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A kulturális szintnek a 30. életév körül bekövetkező csökkenése - mint már erre az olvasásgyakoriság tárgyalásánál rámutattunk - nem vezethető vissza iskolázottsági szintkülönbségekre. Ehhez hozzátehetjük, hogy a jelenség olyan általános, hogy - mint az alábbi összeállításból kitűnik - minden társadalmi rétegben fellép:

Filmizlés	Munkás		Beosztott alkalmazott		Menedzser-értelmiség		Humán-értelmiség	
	21-30	31-40	21-30	31-40	21-30	31-40	21-30	31-40
	é v e s e k		s z á z a l		é k á b a n			
"Művészi I.+II."	30	7	39	11	48	45	63	42
"Kommersz"	28	42	20	17	11	26	8	14

Látható, hogy a két esztétikailag legfejlettebb filmizlésszint összesített aránya 30 év felett szinte valamenynyire rétegben csökken, s ugyanakkor a "kommersz" szint emelkedik.

Mindössze két kivétellel találkozunk; a művészi szintek viszonylag amugysem magas aránya a menedzserértelmiség körében alig csökken, ezt azonban némileg ellensúlyozza a "kommersz" kategóriában tanúsított, a többi esethez hasonló, emelkedő irányzatuk. A beosztott alkalmazottaknál a "kommersz" szint arányszáma 30 év felett nem emelkedik - ezt az "érzelmes" és a "látványos" szintek jelentőségének számottevő növekedése /22 %-ról 40 %-ra, illetve 15 %-ról 31 %-ra/ helyettesítette. Ez utóbbi jelenség az alkalmazotti rétegnek a direkter, leplezetlenebb kommerszműfajoktól való idegenkedésével kapcsolatos, amelyet más felmérések - így Józsa Péter, Gondos Ernő és Gereben Ferenc vizsgálatai - is tapasztaltak.

A 30 éves kor vizválasztó szerepe az egyes társadalmi rétegek irodalmi ízlésében is hasonlóképpen nyilvánul meg: "modern" ízlésszinttel a huszonéves munkásoknak 30, a harminc év fölötti munkásoknak csak 7 %-a rendelkezett, a beosztott alkalmazottaknál ugyanezek a mutatók 30 %-ról 10 %-ra, a menedzserértelmiségnél 33 %-ról 13 %-ra, s végül a humánértelmiség körében 35 %-ról 17 %-ra csökkentek. Ugyanakkor - 30 év felett - a munkások körében a "romantikus" és a "romantika+lektűr"; a beosztott alkalmazottak között a "klasszikus" és a "romantika+lektűr"; a menedzserek és a humánértelmiségiek között a "klasszikus" és a "bestseller" szintek képviselőinek aránya nőtt meg jelentősebben saját rétegük huszonéves korcsoportjához képest.

Egy meglehetősen erős és széles körben érvényes tendenciával állunk tehát szemben, amelynek okait érdemes lenne behatóan tanulmányozni. Amint utaltunk már rá, véleményünk szerint elsősorban az életkori sajátosságok társadalmi és lélektani vonatkozásait; az egyes életkoroknak a különböző rétegek életmódjában és munkarendjében meglévő különbségeit kellene megvizsgálni.

A befogadók neme tapasztalataink szerint az ízlésszint alakításában viszonylag szerény szerepet játszik. A férfiak ugyan valamivel nagyobb arányban sorolódtak be az esztétikailag legigényesebb film- és irodalmi ízléskategóriákba, mint a nők, de ez nem jelenti azt, hogy a férfiak - azonos feltételek mellett - a nőket meghaladó ízlésszinttel rendelkeznének. A mintánkban szereplő férfiaknak ugyanis magasabb volt a végzettsége, mint a nőké /a diplomásoknak kétharmada férfi/, s az ízlésbeli különbségben főként kvalifikációs különbségek fejeződnek ki.^x

^xEzt az bizonyítja, hogy azonos végzettségi fokon /különösen a középiskola és az egyetem szintjén/ már lényegében nincs különbség a két nem ízlésszintje között, sőt, az érettségizett és a diplomás nők a "modern" irodalmi ízléskategória arányszámában egy árnyalattal megelőzik a hasonló végzettségű férfiakat. /A filmízlés vonatkozásában azonban a nők valamivel kevésbé egyenlítik ki lemaradásukat./

Nem ilyen egyértelmű a helyzet a "bestseller" és az "érzelmes" szintek esetében, amelyekbe a nőknek mintegy 10-10 %-kal nagyobb hányada sorolódott, mint a férfiaknak. Ez a különbség csökken ugyan az iskolázottság növekedésével /az olvasói izlésnél ez a csökkenő tendencia már 8 általános fölött, a filmizlés esetében csak az érettségi szint meghaladásával válik érzékelhetővé/, de teljesen az egyetemi végzettség fokán sem szűnik meg. /Ami azt jelenti, hogy a diplomás nők is nagyobb arányban kerültek be e kategóriába, mint a diplomás férfiak./

Az iskolai végzettség tehát - mint erősebb meghatározó - adataink szerint képes korrigálni - ha teljesen és minden vonatkozásban megszüntetni nem is - a nemek meghatározó szerepét.^x

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

^xA probléma részletesebb vizsgálatát ld. Gondos Ernő: Olvasói izléstípusok. Kossuth, 1975. 153-173. p.

3. Az irodalmi és filmizlés belső kapcsolatai

Felmérésünk során - az izlés nem esztétikai tartalmaiba való bepillantás céljából - megkíséreltük interjúalanyaink életfelfogásának, életszemléletének tájékoztató jellegű feltárását is. Módszerünk meglehetősen fogytékos és leegyszerűsítő volt, s az életfelfogások rendszerének lényegében csak egy, bár fontos területét célozta meg: a közéleti és a magánéleti beállítódás, illetve ezek pozitívabb és negatívabb változatai elkülönítésére törekedett.^x Így létrehoztunk egy magánéleti-fogyasztói, egy magánéleti értékekre /munka, család, önművelés/ irányuló, másfelől egy "konformista-karrierista" s egy közösségi értékekre irányuló magatartástípust. E beállítottságoknak az izlésszintekkel való egybevetése - amint azt a 14. és 15. táblázatok szemléltetik - lényegében annak a kérdésnek vizsgálatához nyújt adalékot, hogy az izlés kapcsolatban áll-e /és ha igen, milyen kapcsolatban/ másféle társadalmi beállítottságokkal:

^xTipusalkotásunk alapja a kérdőívünk 8. kérdésében található - családra, munkára, közösségi magatartásra, szórakozásra, önképzésre stb. vonatkozó - ítéleteknek a válaszadók által törént rangsorolása volt. Kategóriáinkat az első három helyre rangsorolt életfelfogás minősítése alapján alkottuk meg, összhatásukat /esetenként belső sorrendjüket is/ mérlegelve. A közösségi értékekre irányuló magatartás korántsem zárta ki a magánéleti értékek iránti - akár erős - vonzódást: tulajdonképpen a magánéleti értékeken tulmenően a kisebb és nagyobb közösségek iránti intenzívebb érdeklődést foglalta magában.

1056 fős könyvesbolti mintánk életfelfogás szerint való megoszlása a következő: "konformista-karrierista": 126 fő; "magánéleti-fogyasztói": 253 fő; "magánéleti értékekre irányuló": 388 fő; "közösségi értékekre irányuló": 126 fő; nem válaszolt illetve értékelhetetlen: 163 fő.

14. táblázat

8

Irodalmi izlésszint	"Konform- karrie- rista"	"Magánéle- ti-fogyasz- tói"	"Magánéle- ti érté- kekre irá- nyuló"	"Közössé- gi érté- kekre irányuló"
é l e t f e l f o g á s				
"Modern"	17,5	15,0	21,1	38,9
"Klasszikus"	17,4	9,5	21,9	30,9
"Romantikus"	17,5	17,0	10,8	3,9
"Bestseller"	31,7	29,6	31,7	18,2
"Romantikus- lektűr"	4,8	8,7	3,1	2,4
"Lektűr"	3,2	9,2	4,2	0,9
Nem értékelhető	7,9	11,0	7,2	4,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

15. táblázat

8

Film- izlésszint	"Konform- karrie- rista"	"Magán- életi- fogyasz- tói"	"Magánéle- ti érté- kekre irá- nyuló"	"Közössé- gi érté- kekre irányuló"
é l e t f e l f o g á s				
"Művészi I."	7,9	7,5	10,3	32,5
"Művészi II."	15,0	15,8	26,2	33,5
"Érzelmes"	27,7	19,3	23,4	15,8
"Látványos"	17,4	18,1	17,7	11,1
"Kommersz"	25,3	32,8	17,7	7,1
Nem értékelhető	6,7	6,5	4,7	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

A táblázatok adatai az izlésszint és az élet-szemlélet közösségi, illetve magánéleti irányultságának határozott összefüggését bizonyítják. A "modern", a "klasszikus" és a "művészi I; II." szintek legnagyobb megfelelést a közösségi értékekre irányuló beállítódással, legkisebbet a magánéleti-fogyasztói magatartással mutatnak. A "lektűr" és a "kommersz" szinteknél éppen fordított a helyzet. A "romantikus" és a "látványos" szint leginkább az értékes közösségi beállítódást zárja ki, s legjobban a "konform" és "fogyasztói" /és a filmizlés esetében értékes magánéleti/ magatartást vonzza. A "bestseller" és "érzelmes" szint is a "közösségi érték" kategóriájában szerepel a legkisebb arányszámmal, de a taszítás mértéke láthatóan kisebb, mint a "romantikus", a "látványos" és a "kommersz" szintek esetében. A "konform", a "fogyasztói" és a "magánéleti értékekre irányuló" magatartástípus közel egyenlő arányban szerepel ezekben az izléskategóriákban, bizonyítva egyfelől a "bestseller" és "érzelmes" szint funkcionális többarcúságát, másfelől befogadási színvonalának a "lektűr", és - legalábbis a fővárosban - a "romantika" szintjét meghaladó voltát.

Következésképpen érvényesül tehát az az elv, hogy magasabb szintű életfelfogásnak magasabb szintű izlés felel meg. Ez pedig - "mérőműszerünk" fogyatékoságai ellenére - empirikusan valószínűsíti azt, hogy az izlésnek a beállítottságok teljességében való önállósága és függetlensége meglehetősen korlátozott.^x

Mindez azt is jelenti, s a most bemutatandó adataink is arra mutatnak, hogy az izlés esztétikai normarendszere meglehetősen egységesen működik különböző művészeti ágak

^x Vö. Halász László - Nagy Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban I. Népművelési Propaganda Iroda, 1974. 114-125.p. - Ld. még a 102. old. lábjegyzetében Józsa Péter és Halász László közleményeit.

esetében; vagyis - többek között - a film- és irodalmi izlést szoros rokonság fűzi egymáshoz.^x Az egyes irodalmi- és filmizléskategóriák hasonló működését az eddigiekben is tapasztalhattuk. A 16. táblázat a kétféle kategóriarendszert közvetlenül viszonyítja egymáshoz.

16. táblázat

Filmizlés-szintek	Irodalmi izlésszintek				
	"Modern"	"Klasz-szikus"	"Roman-tikus"	"Best-seller"	"Lektűr"
"Művészi I."	29,5	26,8	-	2,0	-
"Művészi II."	42,8	33,5	6,3	16,4	2,9
"Érzelmes"	8,8	18,6	20,1	36,9	16,2
"Látványos"	8,8	14,4	30,5	14,8	27,6
"Kommersz"	5,5	5,2	32,0	26,6	51,4
Ismeretlen	4,6	1,5	11,1	3,3	1,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A megfelelés láthatóan szoros: az esztétikailag fogékonyabb filmizlésszintek fogékonyabb irodalmi izlést, a kommersz filmigények hasonló irodalmi izlést vonzanak.

^xVö. a képzőművészeti és az irodalmi izlés összefüggéséről: Halász László - Nagy Attila: id.mű 95-114. Józsa Péter még említendő vizsgálatait során egyik fő célkitűzésként a különböző művészeti ágakhoz kapcsolódó befogadói attitűdök és teljesítmények közös jegyeit vizsgálja. /ld. a 102. old. jegyzetét/ Itt utalunk Vitányi Iván sokrétű művészetszociológiai munkásságára, amely többek között a zene, a képzőművészet, a film és a tömegkommunikációs eszközök közönségének vizsgálatára terjed ki. Ld. például: a Közösség - közönség című cikkgyűjtemény /NPI, é.n./ megfelelő tanulmányait; Képzőművészeti izlésvizsgálat - munkások között /Uj Irás, 1973/10/; Az ének-zenei általános iskolák hatása /Bácskai Erikával, Manchin Róberttel, Sági Máriával/, MRT TK, 1971. Ez utóbbi tanulmány külön fejezetet szentel a zenei, irodalmi és képzőművészeti izlés összehasonlító vizsgálatának: id.m. 42-55.pp.

A "látványos" filmizlés elsősorban a "romantikus", az "érzelmes" szint pedig legjobban a "bestseller" irodalmi izléskategóriának felel meg.

A szoros megfelelés fenti esetein kívül jellemző még a "romantikus" irodalmi és a "kommersz" filmizléskategória; a "lektűr" és a "látványos" szint társulása is, valamint a "bestseller" irodalmi szintnek egyfelől a "kommersz", másfelől - kisebb mértékben - a "művészi II." kategóriákhoz való kötődése. Ezek a kapcsolatok rámutatnak egyben az egyes izléskategóriák többarcúságára, a bennük rejlő rokon, s mégis eltérő tartalmakra.

Fel kell figyelniük azonban arra is, hogy a "modern" irodalmi izléskategória képviselőinek filmizlése nagyobb arányban minősült "művészi II" /43 %/, mint "művészi I" szintűnek /30 %/; - s a "modern" szinten állóknak kisebb hányada tartozik egyben a "művészi I" /30 %/, illetve az összevont "művészi I-II" /73 %/ kategóriákba, mint a "művészi I" filmizlésszint képviselői a "modern" /49 %/, illetve az összevont "modern" és "klasszikus" szintekbe /89 %/. Tehát amíg a "modern" szinten olvasóknak mintegy háromnegyede rendelkezik egyben esztétikailag fejlett /"művészi I-II"/ filmizléssel is, addig a "művészi I" filmizléskategória képviselőinek kb. 90 %-a olvas "modern" vagy "klasszikus" szinten.

Ez azt jelenti, hogy a fejlett filmizlés inkább feltételez fejlett irodalmi izlést, mint fordítva. Ami ugy is értelmezhető, hogy az esztétikailag magas szintű filmizlés az esetek tulnyomó többségében differenciált olvasás-befogadói készségekre támaszkodik; illetve inkább szüksége van ezekre a fejlett irodalmi izléssel járó befogadói készségekre, mint fordítva. A fogékony olvasói magatartás ugyanis önállóbb, kevésbé feltételez az olvasáskulturán kívüli befogadói képességeket; s

magában hordja ugyan a fejlett irodalmi ízlésszint filmkultúrára való kiterjesztésének lehetőségét, de nem okvetlenül realizálja.

Ez utóbbi jelenség azzal magyarázható, hogy a filmet sokan - köztük fejlett olvasáskultúrájú emberek - elsősorban szórakozásnak tartják. Ezt az is elősegíti, hogy amíg a fogékony olvasói ízlés állandóan találhat alkalmat e fejlett befogadói igények kielégítésére, addig azoknak, akik fejlett filmízléssel rendelkeznek - mivel az esztétikailag értékes filmek nehezen hozzáférhetők - ritkábban van módjuk igényeiknek megfelelő művészi filmalkotások befogadására. Ezt a feltevést felmérésünknek más vonatkozású tapasztalatai is megerősítik. Az olvasási és mozibajárási gyakoriság növekedése csak az irodalmi ízlés esetében járt együtt következetes ízlésszint-emelkedéssel,^x míg a filmkultúra vonatkozásában a 17. tábla adatai szerint alakult.

17. táblázat

8

Filmízlés szintjei	Hetente több- ször	Hetente	Két- heten- te	Havonta	Három- havon- ta	Ritkáb- ban
	j á r m o z i b a					
"Művészi I"	19,4	14,8	17,3	11,9	9,2	4,4
"Művészi II"	16,4	23,1	27,3	24,1	21,7	16,8
"Érzelmes"	17,9	17,7	18,3	22,5	26,6	21,8
"Látványos"	9,0	16,6	15,3	16,1	19,2	22,9
"Kommersz"	29,8	23,1	16,8	21,5	21,7	27,6
Megállapítha- tatlan	7,5	4,7	5,0	3,9	1,6	6,5
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^xAz olvasásgyakoriság növekedésével a "modern" és a "klasszikus" szintek aránya egyenletesen nőtt, a "romantikus" és a "lektúr" szinteké viszont csökkent. A "bestseller" kategória arányszáma a két közepes olvasásgyakorisági fokozatban volt a legmagasabb.

Látható, hogy az esztétikailag legszínvonalasabb filmizlés-kategóriában /"művészi I"/ a hetente többször és a kéthetenként moziba járók érték el a legnagyobb százalékszámokat. De a hetente többször mozibajárók a "kommersz" kategóriában is vezetnek, sőt, nagyobb hányaduk sorolódik ide, mint a "művészi I" kategóriába. Ez azt jelenti, hogy a nagyon gyakori mozibajárás mint kulturális magatartásmód, elsősorban fogyasztói igényekkel párosul, s csak kisebb mértékben jelentheti a magas izlésszint felfokozott filmigényének kielégítését.^x A mozilátogatásnak ez az intenzitási foka azonban valamivel pozitívabbnak bizonyul, mint a nagyon ritka mozibajárás: ott ugyanis ennek a polarizálódási tendenciának nyoma sincs: képviselőik az értékesebb izlésszinteken a legalacsonyabb, a "kommersz" szinten a legmagasabb arányszámokat produkálják./

A legfejlettebb izlésűek azok, akik kéthetenként járnak moziba: az ő körükben a legmagasabb a két "művészi", s a legalacsonyabb a "kommersz" kategóriába tartozók aránya. A "háromhavonta" fokozat képviselői elsősorban az "érzelmes" filmeket kedvelik, de arányszámuk a "művészi II", a "látványos" és a "kommersz" kategóriában is figyelemre méltó.

Utóbbi adatainkat összegezve azt mondhatjuk, hogy - mivel a fejlett filmizlés általában fejlett irodalmi izléssel jár együtt - a magasabb szintű filmkultúra kialakításában jelentős szerepe lehet annak az irodalmi izlésnek, amely fejlett befogadói képességeket és igényeket teremt meg. A kulturált olvasói magatartás ennyiben a kulturált filmbefogadói magatartás bizonyos általános, aspecifikus alapjának tekinthető. Alap ez, de csak aspecifikus. Ezért az olvasói izlés fejlesztése nem hozza eleve magával a filmizlés fejlődését is,

^xValószínű, hogy társadalmi méretekben a nagyon sűrű mozibajárás még erősebben kötődik a fogyasztói igényekhez, mint azt emelt-szintű mintánkban tapasztaltuk. További adataink egyébként azt bizonyítják, hogy a nagyon sűrű mozibajárás a munkások és a középiskolások esetében tulnyomórészt "kommersz" szintet vonz, s a fejlett izlésszintű gyakori mozilátogatók elsősorban a humán-értelmiség és az egyetemisták soraiból kerülnek ki.

hiszen a magasszintű filmbefogadás specifikus feltételeként elsősorban /természetesen/ a képi látásmódra és a képi kultúrára való fogékonyságnak kell kialakulnia.

Ugyanakkor tudjuk, hogy a filmek általában véve nem teremtik meg ezt a kultúrát: nem a gyakori filmnézés, hanem a válogató magatartás kedvez e kultúrának. Hiszen adataink szerint a mozibajárás gyakorisága nem jár maradéktalanul együtt a filmizlés fejlettségével, míg - sajátos módon - a rendszeres olvasás igen. /A Szerelem című filmet is - mint későbbi elemzéseinkben /ld. a VII./5. fejezetet/ erre kitérünk - jobban megértették azok, akik gyakran olvasnak, mint azok, akik gyakran járnak moziba./ Mindez újra arra utal, hogy a fejlett olvasáskultúra általában is fejleszti a befogadói érzékenységet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV. KI LÁTTA ÉS KI NEM LÁTTA A SZERELEM CIMŰ FILMET?

1. Akik látták - társadalmi jellemzők

A főváros könyvesboltjaiba betérő, véletlenszerűen kiválasztott /s a könyvesbolti vásárlóközönséget megbízhatóan reprezentáló/ 1056 interjualany közül 354 fő /33,6 %/ látta a Szerelm című filmet. Ez az arányszám természetesen országosan nem általánosítható, de még Budapest felnőtt lakosságára sem vonatkoztatható - hiszen a mintasokaság korábban elemzett /s a kérdezés könyvesbolti helyszínével magyarázható/ "emelt szintjéből" következően a filmet megnézők aránya a fővárosban, s még inkább országos viszonylatban ennél lényegesen alacsonyabb volt.^x Felvett adataink azonban - ha a filmet megnézők hiteles arányát nem is - az egyes társadalmi rétegek és csoportok filmünkkel kapcsolatos eltérő magatartását megbízhatóan szemléltetik.

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy a filmet megnézők aránya hogyan alakult a különböző rétegekben, s hogy mely társadalmi-kulturális tényezők játszottak serkentő, s melyek gátló szerepet a film megtekintésében.

^xA Szerelm című filmet 1971 január 21-től június 30-ig /tehát kb. a kérdőíves felmérés befejezéséig/ 414.293 ember látta. Eből 134.538 a fővárosban, 276.293 pedig vidéken. Az összes nézőnek 32,5 százaléka, vagyis kb. egyharmada volt budapesti, holott az összlakosságnak csak mintegy ötöde él a fővárosban. Feltételezve, hogy a film nézői elsősorban a 15 éven felüli népesség soraiból kerültek ki /mint ahogy a mi mintasokaságunk is szinte kivétel nélkül felül volt e korhatáron/, továbbá 8,148.600 15 éven felülivel számolva /1970-es országos adat/, megállapítható, hogy a filmet - a bemutatást követő 5 hónap alatt - a 15 éven felüli népesség 5,1 százaléka látta. Ugyanez az arányszám budapesti viszonylatban kb. 8; vidéki viszonylatban pedig kb. 4 százalék.

Előrebocsátva megjegyezzük, hogy elsősorban tendenciák feltárására törekedtünk, s nem azok arányának általánosítására, akik a különböző rétegekből megnézték a filmet. Alapelvként elmondható, hogy az általánosíthatóság mértéke a különböző rétegek könyvesboltba járásának intenzitásával arányosan növekszik: amelyik réteg gyakoribb könyvvásárló, annak nagyobb, s a réteg átlagát jobban megközelítő hányadát érhattük el kérdésünk során, s így a film megnézőinek körükben megállapított adata is közelebb áll /legalábbis fővárosi viszonylatban/ az egész rétegre jellemző valóságos arányszámhoz.

x x x

Vizsgálatunk során a "Szerelem" kifejezetten olyan filmnek mutatkozott, amely elsősorban a képzettebb, iskolázottabb rétegekből toborozta híveit. Amint látni fogjuk, ez a tendencia a film tetszésének, valamint megértésének vizsgálatakor is érvényesül és tettenérhető a film megnézőinek arányszámát végzettségi fokként bemutató alábbi összeállításban is:

Legmagasabb iskolai végzettség:	A film megnézőinek aránya az egyes kategóriák százalékában:
8 általánosnál kevesebb	12,5
8 általános	24,0
Középiskolai érettségi	34,3
Egyetemi-főiskolai diploma	36,4
Megkezdett középiskola	26,1
Megkezdett egyetem, főiskola	56,9

Az arányszám az iskolai végzettség emelkedésével egyenletesen növekszik; ezt az összefüggést csak a főiskolások csoportja töri meg: a filmet megnézők aránya ugyanis közöttük a legmagasabb.

Össztársadalmi méretekben az egyes végzettségi szintek között a fentebb bemutatott eltérések még jelentősebbek. A 8 általánost, vagy ennél kevesebb iskolát végzettek felmérésünkben szóhoz jutó csoportjai /különösen az utóbbi/ ugyanis erőteljesen megszürt mintát alkotnak: azonos végzettségű társaik zömétől eltérően könyvesbolti vásárlóknak /és ezzel együttjáróan - olvasásszociológiai vizsgálatok tanúsága szerint - viszonylag gyakori olvasóknak is/ mondhatók^x, ami pedig a kulturális fejlettség nem lebecsülendő fokát jelenti /ezt szintén empirikus vizsgálatok bizonyítják/. Ha tehát Makk Károly filmje körükben ilyen alacsony arányban talált közönségre, akkor a végzettség hasonló szintjén álló, s könyvet nem vásárló tömegek érdeklődése ennél is jóval mérsékeltebb lehetett.

Más a helyzet az érettségivel vagy diplomával rendelkező mintacsoportnál: mivel ezen a végzettségi szinten a könyvvásárlás meglehetősen általános jelenségnek mondható^{xx}, a filmet ismerők körükben /főleg a diplomások körében/ megállapított arányait /legalábbis városi környezetben/ a társadalmilag valós értékekhez közelállónak tarthatjuk.

A film megnézőinek aránya a társadalmi munkamegosztás különböző területein tevékenykedő rétegek körében a következőképpen alakult:

Munkások:	32,0 %
Beosztott alkalmazottak:	33,3 %
Menedzserértelmiségiek:	33,6 %
Humánértelmiségiek:	33,0 %
Középiskolai tanulók:	25,0 %
Főiskolai hallgatók:	56,9 %
Nyugdíjasok:	30,7 %

^xOrszágosan reprezentatív felmérési adatok szerint a 8 általánosnál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkező családfők családjainak 36 %-a tekinthető könyvvásárlónak. /Ld.: Mándi Péter: A könyv és közönsége. 60.p./

^{xx}Szintén országos adatok szerint érettségizett családfő esetén 83; diplomás családfő esetében 86 % a könyvvásárló családok arányszáma. /Ld.: Mándi: u.o./

A filmet megnézők aránya az egyetemi, főiskolai hallgatók között volt a legnagyobb - s a legkisebb százalékszámot a középiskolai tanulók mutatják.

A többi társadalmi réteg film-látogatóinak aránya azonban - kissé meglepő módon - mind az átlagot jelentő egyharmados érték körül mozog. Azt jelenti ez vajon, hogy munkások, alkalmazottak és értelmiségiek valóban közel egyenlő arányban látták filmünket? A valóságos helyzet semmi esetre sem ez. Mintaválasztási eljárásunkból adódóan ugyanis a mintasokaság munkás csoportja 55 %-ban^x érettségizettekből áll, míg országos viszonylatban ez a végzettségi szint a munkások között nem éri el a 10 %-os arányt^{xx}. Munkás mintacsoportunk tehát erősen válogatott réteg. A beosztott alkalmazottak és a menedzserértelmiségiek, valamint a humánértelmiség rétegeit mintaválasztási elvünk sokkal kisebb mértékben szűrte meg^{xxx}, s így az ő körükben /elsősorban az értelmiségi rétegekben/ nyert adatok közelebb állnak a valóságos értékekhez.

Vizsgálatunk újból és újból visszatérő tapasztalata volt, hogy Déry Tibor és Makk Károly filmjének befogadói megközelítésében jelentős szerepe van az életkornak. Ez az összefüggés a maga árnyaltságában ugyancsak a befogadás sajátosságainak mélyrehatóbb elemzése során bontakozik ki, de jelenlété a film megtekintésének tényét vizsgálva is nyilvánvaló. Bizonyíték erre az alábbi összeállítás is, amely azt mutatja be, hogy az egyes korcsoportok mintabeli képviselőinek hány százaléka látta a filmet:

^xLd.: Függelék I. táblázat.

^{xx}V.ö.: A munkások iskolázottsága és szakmai képzése.
1969. KSH 1970. 6.p.

^{xxx}Reprezentatív felmérési adatok szerint az értelmiségi családok több mint 90 %-a, az alkalmazotti családok háromnegyede, a munkáscsaládoknak viszont csak mintegy fele tekinthető könyvvásárlónak. /Mándi. i.m. 59-60.p./

- 17 év:	28,0 %
18 - 20 év:	38,9 %
21 - 25 év:	42,3 %
26 - 30 év:	31,8 %
31 - 35 év:	24,0 %
36 - 40 év:	29,1 %
41 - 45 év:	27,9 %
56 - év:	29,1 %

A film leginkább a 18-30 év közötti korosztályt, vagyis a fiatal felnőtteket érdekelte, akik egyébként - eredményeink szerint - a mai magyar filmművészet ismeretében, s a filmizlés szintjében is megelőzik a többi korcsoportot. Különösen a 21-25. évesek tűnnek ki. /Egyébként körükben mértük, ha nem is jelentős különbséggel, a filmizlés legmagasabb szintjét is./ Azt gondolhatnánk, hogy a korcsoport átlagon felüli szereplését a főiskolásoknak köszönheti, akik - mint láttuk - élen jártak a film megtekintésében. Ez azonban nem így van: a 21-25 évesek csoportjának csak egynegyedrésze főiskolás. Sőt: a két legképzettebb foglalkozási réteg: a menedzser- és a humánértelmiségek együttesen is csak kb. egyhatedét teszik ki a mintacsoportnak. Huszonéveseink jó szereplése tehát első fokon életkoruk társadalmilag meghatározott sajátosságaira, s nem a mögötte meghúzódó foglalkozási-végzettségi meghatározókra vezethető vissza.

Érdeemes megfigyelni, hogy a 18-30 éves intervallum alatti és feletti korcsoportokban mennyire megcsappan filmünk megtekintőinek arányszáma. A 17 évnél fiatalabb korosztály csekélyebb érdeklődése összefügg a középiskolások korábban tapasztalt közömbösségével /e korcsoport tulnyomó többsége középiskolai tanuló/, és ez azt jelzi, hogy a film különféle okokból /többek között az élettapasztalatok hiánya miatt/ a legfiatalabbak számára kevésbé volt megközelíthető és vonzó. Ennél jóval nagyobb meglepetést kelthet az a tapasztalat, hogy a középkorosztályok viszonylag alacsony szinten teljesítenek: mutatóik

semmivel sem jobbak az idősebb korcsoportokénál. Ez az eredmény annál is inkább meglepő, mert épp e korosztályokban a legmagasabb /mintegy 40 %-os/^x a legképzettebb rétegek hányada. A jelenség magyarázatát tehát elsősorban társadalmi-életkori sajátosságokban kell keresnünk. A harmincadik életév egyébként - mint már tapasztaltuk - vizsgálatunkban sokhelyütt minőségi küszöbnek mutatkozott.

Mintasokaságunk véletlenszerűen kiválasztott interjualanyai között 45 % volt a férfiak, 55 % a nők aránya. A Szerelem c. filmet a férfiaknak 35; a nőknek 33 %-a látta - tehát a nemek között ezen a téren nem mutatkozott számottevő különbség.

Könyvesbolti adatfelvételünk eltérő helyszínei egyben a kulturálódási feltételek eltérő lehetőségeit, valamint a populáció társadalmi rétegződésének és kulturális arculatának más-más irányu jellegzetességeit ölelik fel. Adataink szerint a belvárosi boltokban megkérdezettek 39 %-a látta a Szerelem c. filmet, s ez az arányszám az "átmeneti" városrészek könyvesbolti mintacsoportjában 33 %-ra, a külvárosi boltok közönségénél pedig 23 %-ra csökken. Az összefüggés tehát nyilvánvaló; a jelenség egyrészt az iskolázottság és a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely meghatározó szerepére, másrészt pedig a külvárosok rosszabb mozilátogatási lehetőségeire vezethető vissza.

^xLd.: Függelék IV. táblázat.

2. Akik látták - kulturális jellemzők

Az alábbiakban a "Szerelem" megtekintését a kulturális magatartás néhány jellemzőjével vetjük össze. A művelődési szokások vizsgálatát felmérésünkben két területre, a film- és az olvasáskultúra területére /s azokon belül is csak a legfőbb és legjellemzőbb megjelenési formákra/ kellett korlátoznunk.

Elsőként azt vizsgáltuk meg, hogy az olvasói magatartás mennyiségi jellemzője - a könyvolvasás gyakorisága - hogyan függ össze azoknak az arányával, akik látták filmünket. Az alábbi összeállítás azt mutatja be, hogy a különböző gyakorisággal olvasó mintacsoportokon belül mekkora hányad nézte meg a vizsgált filmet:

"Nagyon gyakran" olvas:	42,5 %
"Gyakran" olvas:	30,8 %
"Időnként" olvas:	25,4 %
"Néha" olvas:	10,5 %

Látható, hogy az olvasás gyakoriságának növekedésével egyértelműen nő azoknak az aránya is, akik megnézték a filmet. A két kulturális teljesítmény /egy egyedi és egy általános/ határozottan összefügg: a "Szerelem" megtekintésének /vagy a megtekintés elmulasztásának/ egyedi teljesítménye nem véletlenszerűen alakult, hanem szorosan kapcsolódott egy állandósultabb teljesítményszintű kulturális magatartásformához. Kérdés azonban, mennyiben lehet szó arról, hogy a könyvek iránti fokozottabb érdeklődés közvetlenül serkentett-e arra, hogy valaki megnézzék a filmet; s mennyiben beszélhetünk inkább csak közvetett kapcsolatról: a két kulturális magatartás, illetve teljesítmény közös alapu és meghatározottságu együttjárásáról.

A közvetlen hatás mértékét csak akkor tudnánk lemérni, ha több, egyfelől ismert és jeles irodalmi előzményekre alapozó /olyan előzményekre gondolunk itt, amelyek autonóm irodalmi műalkotásokként kellő ideig és kellő mértékben hatottak a közönségre/, másfelől pedig több, ilyen előzményekkel nem rendelkező filmalkotás "nézettségének" mértékét vetnénk össze az olvasási gyakoriság teljesítményszintjeivel. Ilyen összehasonlító vizsgálatra azonban nem volt módunk. A kérdést csupán Déry Tibor ismertségének, és a film alapját képező két Déry-novella /"Szerelem"; "Két asszony"/ olvasottságának, illetve mindezek hatásának szempontjából tudtuk vizsgálni.^x Az e témakörben nyert eredményekkel később részletesebben foglalkozunk, annyit azonban előrebecsátunk, hogy Déry Tibor, illetve a két Déry-novella ismertsége tendenciaszerűen vonzotta a film megnézését is.

Válaszunk - nagyon hozzávetőlegesen - most csak a következő lehet: mivel filmünket általában ugyanazon rétegek látták legnagyobb arányban, amelyek a legtöbbet olvasnak /egyetemi hallgatók és a legképzettebbek, a 18-30 évesek, valamint a belvárosi boltok közönsége/: inkább a két teljesítmény együttjárásáról és /végzettség, munkamegosztásban betöltött hely,

^xEz a megközelítés nem teljesen azonos jelenlegi kérdésfeltevésünkkel, itt ugyanis nem egy irodalmi mű olvasása és a filmesített változat megnézése közötti kapcsolatot kutatjuk, hanem az olvasási magatartás mennyiségi ismérveinek és az irodalmi előzményekkel rendelkező filmek "nézettségi" mértékének összefüggéseit. A rendszeres olvasás ugyanis /mivel egyben nagyobb tájékozottságot is jelent/ elvben akkor is serkentheti egy ilyen film megtekintését, ha valaki a film alapjául szolgáló irodalmi alkotást magát nem is olvasta /olvashatta az író más munkáit, olvashatott a műről, stb./.

életkor, stb. által való/ közös meghatározottságról beszélhetünk. Ugyanakkor nem szabad lebecsülnünk az olvasás önmagában való hatását sem: az olvasáskulturáról már előző fejezetünk végén megállapíthattuk, hogy általában véve is fejleszti a befogadói érzékenységet.

Kutatási tárgyunkhoz közelebb áll a kulturális magatartás egy másik mennyiségi jellemzője: a mozilátogatás intenzitásának mértéke.

A mozibajárás egyes gyakorisági fokozataiban a "Szerelem" megnézőinek aránya a következőképpen alakult:

Hetente többször jár moziba:	52,3 %
Hetente jár moziba:	53,2 %
Kéthetente:	46,0 %
Havonta:	30,6 %
Háromhavonta:	21,7 %
Félévente:	6,1 %
Ritkábban:	7,3 %

A mozibajárás gyakoriságának emelkedésével - ha nem is egyenletesen - emelkedik azoknak az aránya is, akik megnézték filmünket. De például azok, akik hetenként többször járnak moziba, valamivel kisebb arányban látták a filmet, mint a hetenkénti mozilátogatók. /Itt nem a kicsi százalékos különbség, hanem az a tény a fontos, hogy a gyakorisági skála fokozatainak ugrásszerű emelkedése ellenére a leggyakoribb fokozatnál semmiféle emelkedést nem lehet tapasztalni./ Kérdés azonban: indokolt-e elvárni azoktól, akik nagyon gyakran, hetenként többször járnak moziba, hogy nagyobb arányban nézzék meg a "Szerelem" című filmet.

Korábbi adatainkból tudjuk /ld. az 5. és a 7. táblázatot/, hogy a mozikat hetente többször leginkább a középkorúak, a munkások, valamint a tizenévesek látogatják. Tehát éppen azok a csoportok, amelyek filmünket az átlag-

gostól elmaradó arányban látták. A "hetente többször" fokozatban ugyanakkor a legkisebb arányszámmal az egyetemisták, a diplomások, a humán-értelmiségiek, s a 25-55 éves korosztályok képviseltették magukat - tehát általában /a középkorúak kivételével/ azok a rétegek, amelyek filmünk iránt a legnagyobb érdeklődést tanusították. Láttuk továbbá azt is /ld.: 17. táblázat/, hogy a nagyon gyakori mozibajárás elsősorban kommersz igényeket elégít ki.

Ezek szerint a vizsgált film megtekintése és a nagyon intenzív mozilátogatói magatartás nemhogy vonzzák, de - elvben - inkább taszítják egymást. A gyakorlatban, mint látjuk, mégis más a helyzet: a nagyon gyakori mozilátogatók csak kevéssel maradnak el a filmünk megtekintőinek legnagyobb arányszámát felmutató hetenkénti mozibajáróktól. Ennek viszont az lehet az oka, hogy a nagyon gyakori mozilátogatók jelentős része - mivel csak kevéssé, vagy egyáltalán nem válogatnak a filmek között - mintegy "véletlenül" a hetekig /sőt, hónapokig/ játszott filmünket is megnézte.

x x x

Kérdőívünk 7. kérdése 28 olyan magyar filmet sorol fel, amelyeket egy kivételével /Makk Károly: Ház a sziklák alatt/ a filmünk bemutatását megelőző néhány év filmterméséből válogattunk ki. A válogatás során nem törekedtünk teljességre, csupán arra, hogy a főbb műfajok és stílusirányzatok képviselve legyenek. Listánk funkciója az volt, hogy segítségével vázlatos képet nyerjünk a mai magyar filmművészet ismerettségének hozzávetőleges mértékéről. A listának filmünkkel való összevetetőségét úgy igyekeztünk biztosítani, hogy háromnegyedrészen művészi filmeket szerepeltettünk benne.

A válaszadóknak meg kellett jelölniök a 28 film közül azokat, amelyeket láttak. A megjelölt filmek számának szóródását figyelembevéve, a következő kategóriákat állítottuk fel.

0-5 filmet látott:	117 fő	11,1 %
6-8 filmet látott:	183 fő	17,4 %
9-11 filmet látott:	255 fő	24,1 %
12-15 filmet látott:	285 fő	26,9 %
16-19 filmet látott:	157 fő	14,9 %
20 vagy több filmet látott	59 fő	5,6 %
	1056 fő	100,0 %

A könyvesbolti minta fele tehát 9-15 filmet látott /az összes film harmadát-felét/, ennél kevesebb film megtekintését mintegy 30 %, több film ismeretét kb. 20 % adta tudtul.

Mielőtt az ismertségi fok társadalmi rétegenként való alakulásáról szólnánk, nézzük meg, hogy kissé esetlegesen felállított mutatónk a mennyiségi elemek rögzítésén túlélve, vajon rendelkezik-e minőségi jellegzetességekkel is.

Mutatónkat a filmizlés szintjeivel egybevetve azt tapasztaltuk, hogy a 0-5 film kategóriában a "művészi I." izlésszint képviselőinek 2,4 %-a, míg a "kommersz" szinten álló válaszadónak 16,4 %-a található. Fordított a helyzet a 20-nál több filmet látók csoportjában: itt a "művészi I." szint éri el a legnagyobb arányszámot. A legfejlettebb filmizléssel rendelkezők egyébként a 12 filmnél többet látók minden kategóriájában vezető szerepet vállalnak, míg a 6-8; valamint a 9-11 film kategóriájában a "látványos" és az "érzelmes" izlésűek képviseltetik magukat a legnagyobb arányszámokkal.

Az ismeretségi fok emelkedésével tehát növekszik, csökkenésével pedig esik az izlésszint is, ami egyben azt

jelenti, hogy mutatónk tartalmasan működik, s képes a mennyiségi és minőségi tényezők egygyéforrasztására.

Hasonló, csak közvetett formában megnyilvánuló tapasztalattal jár mutatónk alakulásának rétegenként való vizsgálata. A mai magyar filmművészet ismertsége például együtt emelkedett az iskolai végzettség szintjével. A listán szereplő filmek közül a legtöbbet azonban nem a diplomások, hanem a főiskolai hallgatók látták. A mai magyar filmművészet ismertségében a tanulórétegek, s a humánértelmiségiek állnak az élen, de - kissé meglepő módon - a beosztott alkalmazottak is jobban szerepelnek, mint a vezető beosztásúak.^x A különböző életkorcsoportok közül legaktívabbnak a 21-25 évesek bizonyultak, őket a 18-20, majd a 26-30 évesek követik. A harmincadik életév felett lassan, de egyenletesen csökkent a mai magyar filmek iránti érdeklődés.

Általában tehát ugyanazon rétegek és csoportok érték el a magasabb fokozatokat, amelyek a filmkultúrával kapcsolatos befogadói magatartás eddig tárgyalt területein, s nem utolsósorban a Szerelem című film megtekintését illetően is a legpozitívabb arculatot mutatták. Ezek után nem hathat meglepetésként az alább bemutatott adatok tanulsága: a mai magyar filmek ismertségének emelkedésével - az egyes fokozatok képviselői között - nő a filmünket megnéző válaszadók aránya is:

Akik	0 - 5 filmet:	7,7 %
	6 - 8 filmet:	17,5 %
	9 - 11 filmet:	25,5 %
	12 - 15 filmet:	43,5 %
	16 - 19 filmet:	54,1 %
	20 - vagy több filmet láttak:	66,1 %

^xAz előbbi réteg a mozilátogatás gyakoriságában is megelőzte az utóbbit. /Ld. az 5. táblázatot./

Kérdőívünk 7. kérdésére válaszolva az interjualanyoknak nemcsak arról kellett beszámolniuk, hogy az egyes felsorolt filmeket látták-e vagy sem, hanem meg kellett jelölniük a látott filmek tetszési fokát /nagyon tetszett - tetszett - nem tetszett/ is. A válaszok alapján kiszámítottuk - rétegenkénti bontásban - az egyes filmek átlagos tetszésmutatóját, s azoknak arányszámát, akik nem látták az adott filmet. Eredményeinket - információanyagként - a Függelék XII. táblázatában közöljük.

x x x

Vizsgálatunkban megkíséreltük a filmnézés indítékainak feltárását is, elsősorban azzal a céllal, hogy az egyes motivumtipusokat összevegyük a "Szerelem" befogadásának különböző jellemzőivel. Eljárásunk kísérleti jellegű; tudjuk, hogy ez a probléma mélyrehatóbb és részletesebb elemzést igényelne. A vizsgálat tárgya által megszabott keretek azonban most nem tettek lehetővé ilyen elemzést.

A kérdőíven előrenyomtatva /ld. 4.kérdés/ az alábbi öt - leegyszerűsített - filmnézési indítékot közöltük, arra kérve a válaszadókat, hogy saját filmnézési gyakorlatukban játszott szerepük szerint állítsák fontossági sorrendbe őket.

Az egyes típusokat első helyre állította:

"Szórakozás, kikapcsolódás céljából":	564 fő	52,4 %
"Művészeti élmény kedvéért":	341 fő	33,3 %
"Ismeretszerzés kedvéért":	100 fő	9,6 %
"Kaland, izgalom kedvéért":	43 fő	4,0 %
"Mert szereti az érzelmes, megindító történeteket":	8 fő	0,7 %
Összesen:	1056 fő	100,0 %

A rangsorolás viszonylagos megbízhatóságát jelzi, hogy a "szórakozás, kikapcsolódás" motívumot mintasokaságunk több mint fele, míg a hangzatosabb "művészi élmény" motívumot csak harmadrésze sorolta az első helyre. A legkevesebb említést az érzelmesség motívuma kapta, de ezt az eredményt fenntartással kell kezelnünk, hiszen a filmizlés "érzelmes" kategóriájába 222 fő - 21 % - került. /E problémát későbbi elemzéseink részletesebben is tárgyalják./

Az egyes motívumtipusok első helyre sorolói között - mint látható - a művészi élményt kedvelők látták a legnagyobb arányban filmünket:

"Szórakozás":	26,6 %
"Művészi élmény":	45,1 %
"Ismeretszerzés":	35,0 %
"Érzelmes":	/értékelhetetlen/
"Kaland, izgalom":	33,3 %

x x x

Az alábbiakban a film- és olvasói izlés filmünk befogadásában játszott fontos, bonyolult szerepét filmünk megnézése, illetve meg nem nézése szempontjából vizsgáljuk.

Az egyes izlésszintek képviselőinek következő hányadai látták a Szerelem című filmet:

Irodalmi izlésszintek:

"Modern"	47,5 %
"Klasszikus"	41,3 %
"Romantikus"	24,3 %
"Bestseller"	30,5 %
"Romantika és mai lektűr"	12,2 %
"Mai lektűr"	19,6 %

A filmizlés szintjei:

"Művészi I."	65,4 %
"Művészi II."	42,9 %
"Érzelmes"	27,1 %
"Látványos"	29,5 %
"Kommersz"	16,4 %

Látható, hogy Makk Károly filmjét a legfejlettebb izlésűek látták a legnagyobb arányban. Ismét igazolódik egyik korábbi megállapításunk: filmünk elsősorban a képzetebb, fejlett izlésű rétegekben találta meg a maga közönségét. A jelek szerint azonban a legmagasabb szintű filmizlés nagyobb serkentőnek bizonyult, mint a legszinvonalasabb irodalmi szintek: az előbbi képviselőinek mintegy kétharmada, az utóbbiakénak csak 41-47 %-a látta filmünket.

x x x

Egy műalkotás - lévén az életműnek csak egyik darabja - a befogadók tudatában összekapcsolódhat alkotójának többi művével. Ez nemcsak az esztétikai-kritikusi ítéletalkotás, hanem a köznapi tudat szintjén is bekövetkezhet. Az alkotó az egyik művével propagandát, illetve ellenpropagandát csinálhat a másíknak, egy irodalmi műalkotás pedig propagandát csinálhat a belőle készült filmnek /és viszont/. E jelenséghez kívántunk adalékot szolgáltatni a Szerelem című film kapcsán.

Makk Károlynak, a film rendezőjének két régebbi jelentős filmje /Ház a sziklák alatt; Megszállottak/ kérdőívünk 7. kérdésének ismertetett filmlistáján szerepelt. Azon kívül, hogy hányan látták ezeket a filmeket, adatot gyűjtöttünk arra vonatkozóan is, hogy tetszettek-e vagy sem nézőiknek.

Könyvesbolti mintánk fele látta legalább az egyik listánkon szereplő Makk-filmet. Részletesebben:

Mindkét filmet látta, s legalább az egyik tetszett:	135 fő	12,6 %
Csak egyiket látta és az tetszett:	313 fő	29,6 %
Csak egyiket látta és az nem tetszett:	54 fő	5,1 %
Egyiket sem látta:	536 fő	51,0 %
Nem válaszolt:	18 fő	1,7 %
Összesen:	1056 fő	100,0 %

Legtöbben /az egyet sem látók után/ azok vannak, akik egy filmet láttak, és az tetszett nekik. A "nem tetszésnek" teljesen alárendelt szerep jutott.

A Szerelem című film megnézőinek aránya az előbbi fokozatok képviselői körében a következőképpen alakult:

Mindkét filmet látta, s legalább az egyik tetszett:	48,5 %
Egyiket látta és az tetszett:	36,5 %
Egyiket látta és az nem tetszett:	22,2 %
Egyiket sem látta:	29,5 %

Adataink a két korábbi Makk-film jó propagandahatását tükrözik. Negatív propagandahatás érződik viszont abban, hogy azok, akik az egyik Makk-filmet sem látták, nagyobb arányban nézték meg filmünket, mint azok, akik egyszer már "csalódtak".

Déry Tibortól, a film alapjául szolgáló novellák írójától s a forgatókönyv társszerzőjétől könyvesbolti mintánk 49 %-a semmit sem olvasott.

Külön megvizsgáltuk a Szerelem és a Két asszony című novellák ismertségét is. Mindkét novellát a minta 10 %-a olvasta, csak az egyiket 16 %; 25 % nem olvasta egyiket sem - de ismert legalább egy másik Déry-művet. /A "maradék" 49 % egyáltalán nem olvasott Dérytől./ A film alapját képező két Déry-el-

beszélés közül legalább az egyiket tehát mintánknak mintegy egynegyede olvasta, s ebből 30 %-nyi válaszadónak "nagyon tetszett", kétharmaduknak "tetszett", s csak 4 %-nak "nem tetszett" az olvasott mű.

A Déry Tibor műveit különböző mértékben ismerők a következő arányban nézték meg a filmet:

Nem olvasott Dérytől semmit:	22,5 %
Csak irodalmi lapokban megjelent írásaiból olvasott:	37,0 %
Egy kötetét olvasta:	42,4 %
Több kötetét olvasta:	54,0 %

A tendencia egyértelmű: minél jobban ismerte valaki Déry Tibor munkásságát, annál valószínűbb, hogy a Déry közreműködésével készített filmet is látta.

Még egyértelműbb mutatókat nyerünk, ha a "Két asszony" és a "Szerelem" című novellák olvasottságát a belőlük készített film ismertségéhez viszonyítjuk. /A százalékszámok ismét filmünk megnézőinek arányát jelölik./

Mindkét novellát olvasta:	65,4 %
Az egyik novellát olvasta:	55,5 %
Az egyiket sem /de Dérytől mást igen/:	29,1 %
Egyáltalán nem olvasott Dérytől:	22,5 %

A fenti adatok összevetéséből a következő tanulságokat vonhatjuk le:

- a két /filmünk alapjául szolgáló/ Déry-novella /vagy akárcsak az egyik/ elolvasása inkább járt együtt a film megtekintésével, mint a Déry-életmű általában való - mégoly beható - ismerete;
- lényegesen kisebb, de mérhető az a különbség, amely a Dérytől

egyáltalán nem, és az író más /a két novellán kívüli/ műveit olvasók között fennáll: az utóbbiak nagyobb aránya nézte meg a Szerelem című filmet;

- végül megjegyezzük, hogy az elolvasott novellák tetszési fokának növekedésével szintén jelentősen nőtt filmünk megtekintőinek arányszáma: azok közül, akiknek az elolvasott novella vagy novellák "nagyon tetszettek", 73 %; a "tetszett" kategóriából 54 %; s a "nem tetszett" választ adók csoportjából csak 27 % látta a vizsgált filmet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

3. Akik nem látták

A könyvesboltban megkérdezett 1056 személy közül 702 fő /66,4 %/ nem látta a Szerelem című filmet. Megkérdeztük tőlük, hogy egyáltalán hallottak-e a filmről, s ha igen, honnan; valamint az után érdeklődtünk, hogy szándékukban áll-e megnézni.

Az alábbiakban az e témakörökben nyert eredményeinket ismertetjük.

A filmet meg nem nézők 702 fős csoportjából 494 fő /70,3 %/ állította, hogy hallott róla valamilyen forrásból. Ez az arányszám ahhoz elég magas, hogy filmünk meg nem nézését ne az informáltság hiányának tulajdonítsuk. Ahhoz képest viszont, hogy a válaszadók mind fővárosiak és könyvesbolti vásárlók, tehát az átlagosnál jobb tájékozódási lehetőséggel rendelkező emberek voltak, s hozzászámítva ehhez, hogy adatfelvételünk épp a Cannes-i filmfesztivál idejére, illetve az azt követő 2-3 hétre esett, s ezért filmünk többször szerepelt a sajtóban és másutt - a filmről értesülők mintegy 70 %-os aránya kissé kevésnek tűnik.

A filmről értesülők aránya a filmet nem látó mintacsoport egyes rétegeiben a következőképpen alakult:

Iskolai végzettség szerint:

8 általánosnál kevesebb:	31,0 %
8 általános:	55,6 %
megkezdett középiskola:	84,4 %
megkezdett egyetem, főiskola:	92,2 %
egyetemi, főiskolai diploma:	79,3 %

A munkamegosztásban betöltött hely szerint:

munkások:	64,8 %
beosztott alkalmazottak:	71,3 %
menedzserértelmiség:	69,5 %
humánértelmiség:	77,0 %
középiskolások:	79,5 %
főiskolások:	92,2 %
nyugdíjasok és egyéb:	46,9 %

Életkor szerint:

-17 év:	71,1 %
18-20 év:	77,5 %
21-25 év:	77,6 %
26-30 év:	75,0 %
31-35 év:	66,1 %
36-40 év:	67,8 %
41-55 év:	59,6 %
56- év:	54,0 %

A mutatók jórészt korábbi eredményeinkhez hasonlóan működnek: általában azok a rétegek vezetnek az értesültség terén is, amelyekben a filmet megnéző interjualanyok a legnagyobb arányszámokat érték el /magasabb képzettségűek, egyetemisták, humánértelmiségiek, a 18-30 éves korcsoportok/. Némi újdonságot a középiskolások jólértesültsége jelent: Ők a filmet megnézők arányában meglehetősen lemaradtak a többi réteg mögött, itt viszont mintegy 80 %-os százalékszámmal másodikként követik az élen álló egyetemistákat.

Az értesültség mértéke a mai magyar filmek ismeretségével egyenletesen emelkedik.

Az értesültség mutatóját a filmizlés különböző szintjei is érezhetően befolyásolják. A "kommersz" és a "látvá-

nyos" kategóriában mérhetők a legalacsonyabb /60 % körüli/ értékek, míg a két "művészi" szint képviselőinek 82-84 %-a hallott filmünkről.

A filmet meg nem néző, de róla valamilyen formában értesülő válaszadók a következő forrásokból szereztek információt:

hallott róla valakitől /család, ismerős, munkatárs, stb./	193 fő	39,2 %
olvasott róla /sajtó/:	117 fő	23,7 %
tv, rádió:	20 fő	4,0 %
hirdetés, reklám, plakát, film- előzetes:	16 fő	3,2 %
hallott róla valakitől és olvasott róla:	38 fő	7,7 %
hallott róla valakitől és tv, rádió:	9 fő	1,8 %
sajtó, rádió, tv együtt:	24 fő	4,9 %
egyéb:	28 fő	5,6 %
nem válaszolt:	49 fő	9,9 %
Összesen:	494 fő	100,0 %

Két értesülési forma ért el jelentősebb említés-számot: a hallomásos értesülés és a sajtó. Különösen a "szájpropaganda" első helyezése figyelemreméltó: az értesülők 40 %-a egyedüli forrásként jelölte meg a baráti körben, munkahelyen, stb. szerzett szóbeli információt. De ha együttes előfordulásait is számitjuk, akkor az értesülők mintegy fele tett szóbeli információról /is/ említést.

Nem rendelkezünk más filmekre vonatkozó hasonló adatokkal, és így nem tudhatjuk, hogy ezek a szóbeli információs csatornák erősebben, vagy gyengébben működtek-e a szokásosnál, annyit azonban megállapíthatunk, hogy Makk Károly és Déry Tibor filmjének a közvéleményben jelentős visszhangja volt.

Az sem von le semmit ennek az értesülési módnak a jelentőségéből, hogy elsősorban az alacsonyabb képzettségű rétegek /munkások, beosztott alkalmazottak/, valamint a fejletlenebb /"látványos"; "érzelmes"/ izlésszintek képviselői említették /míg a menedzser- és humánértelmiségiek, valamint a magasabb szintű izléskategóriákba tartozók az írásos értesülési források említésében előzték meg az összes többi réteget/, ugyanis feltehető, hogy épp az utóbbi, képzetlenebb rétegek több forrásból értesültek az átlagosnál, s a válaszadásnál csak a legfontosabbnak ítélt értesülési módokra szorítkoztak, eltekintve sok esetben pl. a szóbeli információktól.

Arra a kérdésünkre, hogy "szándékában áll-e megnézni a filmet", azok közül, akik nem látták, 48 % /336 fő/ válaszolt igennel. /A szándék komolyságát, s főleg realizálását természetesen nem volt módunkban ellenőrizni./

A filmről pusztán szóbelileg értesülők között 60; a csak sajtóból informálódók körében már 68; s végül a két forrásból együtt tájékozódók soraiban 76 %-nyi a filmet megnézni kívánó válaszadók aránya. Ezek szerint a "szájpropaganda" - kizárólagos szerepkörben - kevésbé hatékony: egyfelől - mint tapasztaltuk - az ezt a tájékozási módot elsősorban igénybevevők alacsonyabb kulturális szintje miatt; másfelől - feltehetően - az így nyert információ egysíkúsága, s esetleges "lebeszélő" jellege miatt. Ugyanakkor a szóbeli tájékozódás és az írásos értesülés termékenyen kiegészíti egymást, és együttesen a leghatékonyabb, a leginkább ösztönző informálódási formának bizonyulnak.

A végzettségi szint emelkedése a filmnézési szándék erősödését hozza magával - ahogy korábban a filmet valóban megnézők arányát is növelte. Ez egyben azt sejteti, hogy a szándék kinyilvánítása nem teljesen esetlegesen történt.

V. A FILM ÉRTELMEZÉSE

Vizsgálatunk középpontjában Déry Tibor és Makk Károly Szerelem című filmjének befogadói megértése állt. Ahhoz, hogy megállapíthassuk a film megértésének módjait és fokozatait, rendelkezniünk kell valamilyen helyesnek tekintett értelmezéssel. Mivel minden mű többértelmű, egy-egy - mégoly kitűnő - értelmezés - mint vizsgálati norma - szükségképpen egyoldalú. Mégis, mivel vizsgálatunk egy meghatározott film megértésének feltárására irányult, vállaltuk ezt az egyoldalúságot. Abban a reményben körvonalazzuk /a sajtókritikákat is áttekintvén/ a film értelmezését, hogy sikerült lényegében helytálló véleményt kialakítanunk. Az itt következő értelmezéshez tartottuk magunkat: a vizsgálat során nyert válaszokat hozzá mértük.

A Déry-novellák alapján készült film egy mód-szereiben eltorzult társadalmi rendszer működésének azokat a következményeit tárja elénk, amelyek az emberek legszemélyesebb életében jelennek meg. A torzulás legbrutálisabb, mert legszemélyesebb formájában lép fel. Az emberi célok jegyében megszerveződött rendszer saját, igazi és tevékeny hivei ellen fordul; váratlanul eltávolítja őket munkájuk és családjuk köréből, nem tudni miért, hová, meddig és mennyi időre /visszatérnek-e egyáltalán/. A rendszer, amely az emberiesség és a racionalitás lehetőségét hordozta, és a benne hívők bizalmát bírta, visszajára fordul, embertelenként és irracionálisként jelenik meg. Behatol az emberek életébe, akik vagy meghajolnak uralma előtt, vagy - eszközeikhez mérten - ellenállnak neki. A film egy ilyen ellenállás és kitartás rajza, egy asszony kitartásáé, aki önmagát megtartva megtart egy másikat, és a másikat megtartva megtartja önmagát. E rajzba beletartoznak azok az alakok is, akik másképp válaszolnak az alaphelyzetre, másféle, más szintű ellenállással, vagy annak ellenkezőjével.

A szerkezetileg nagyon finoman felépített film két rétegre bontható: egy belsőre és egy külsőre. A belső rétegnek a belső helyszínek felelnek meg, pontosabban az öregasszony szobája. E réteg központjában az öregasszony áll, s a filmen ábrázolt emberi kapcsolatok többsége általa, az ő sajátos helyzete által van meghatározva. Ez a mélységesen emberi színlelés és a mélységesen emberi hiszékenység rétege. A színlelés és a hiszékenység együttese nyújt védelmet az egyre gyengébb öregasszonynak az ismeretlen és idegen korral szemben, s egyben ezek határozzák meg a szobában történtek légkörét és háttérpontjait.

Az ebben a körben fellépő alakok különböző szerepet játszanak, különböző módjait teremtik meg az illúziók fenntartásának. A legnyersebb alak a zsémbes derekasság megtestesítője, a házvezetőnő, Irén, aki minden - derekas - nyersesége ellenére is beleilleszkedik a tisztes játékba. Hűsége és ereje, mindennapi józansága megnyilvánul a szobán kívüli kapcsolatában is, ahol a nyílt, színlelésmentes világban némi pihenőt tud jelenteni a feleség-meny számára.

Összetettebb és finomabb az orvos és az öregasszony viszonya. Az orvos ilyen mértékű hozzájárulása a kis kör színjátékához nem következik olyan közvetlenséggel funkciójából, mint a házvezetőnőé. Ezért finom és stilusos, az öregasszony stilusához illő szerepjátéka emberi értéket képvisel.

A két asszony egymásnak ellentéte: az egyik nagyon öreg, a másik fiatal. Az egyik beteg és leromlott, a másik egészséges és szép. Az öregasszony mögött hosszú, súlyos és értékes múlt áll, ismereteket halmozott fel és kulturát tett magáévá, finom és értékes kulturát; Lucának még nincs tartalmas multja, éppen most építi. Ismeretei felszinesek, ahogyan az ál-amerikai levelek is tanúsítják; kulturája inkább gyakorlatias. Míg az öregasszony erőt és célokat adó viselkedési készlete egy hosszú fejlődés szervességével hat, addig a Lucáé még alakulóban van, s kialakulásában bizonyára fontos szerepet játszik az

őregasszony erkölcsi jelentőségüvé vált példája. Luca kinn él a valóságos világban, az őregasszony csupán a maga régi világában él; emlékezete ebbe a világba tér újra meg újra vissza; az új világot is csak régi fogalmai segítségével tudja felfogni és magyarázni. A két asszony közötti ily mértékben szélsőséges ellentét abban a különös-szélsőséges helyzetben, amelyben vannak, rendkívül termékenynek bizonyul. Lehetővé teszi a szinlelést, s annak kisebb buktatóit, lehetővé teszi az egymáshoz való közeledést és közeljutást, hiszen a távolság, amely kettejük között van, az egymáshoz megteendő uttal lesz azonossá. Luca alkalom az őregasszonynak fia közvetett megjelenítésére; és eközben maga a közvetítő is önálló és elfogadott értékek hordozójaként jelenik meg. Az őregasszony Lucának teher és feladat, de olyan feladat, amelyet szabadon vállalhat a sok könnyörtelemnél ránehezedő mellett; s a teher, amelyet férje anyjáért vállal, erőt ad neki, és szeretetté válik benne.

A belső réteg legbelső, szellemi szubsztanciájú kapcsolata az őregasszonyt saját multjával köti össze. Ezek az emlék- és fantáziaképek egyben a jelen meghosszabbításai is az őregasszony számára; védekezések a bezártság és a fiára való várakozás egyhangúsága ellen; az elöregedés árulkodó jeleiként és ugyanakkor az ellene való harc eszközeiként is szolgálnak. Luca ismeri és szinlelési stratégiájában fel is használja az őregasszony intellektusának ezeket a folyamatait, sőt, férje multjának felbukkanásakor reményt és erőt is merít belőlük.

A külvilág, a film külső rétege rákényszeríti Lucát ezekre a belső erőforrásokra. Állásából, az iskolából, ahol tanított, elbocsátják, férjével közös, magas beosztású barátai - bár eltérő magatartással és érzülettel - magára hagyják. Anyja, a fejkendő parasztnéni sem tud segítséget nyújtani neki, hiszen nem ért semmit abból a világból, a városból és a politikából, ahol lányát látogatja és élelemmel segíti. A társbérlekkel benépesített, cselédszobára zsugorodott lakás éppoly kevésbé lakályos Lucának, mint az esős, szeles és ködös, magányos utjainak szinteréül szolgáló város.

A valóságosan és dramaturgiailag egyaránt passzív férj börtönvilága és szabadulása csak kiegészíti, megalapozza a másik világ ridegségét; rabsága ugyanolyan személytelen és irracionális, mint szabadulása.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VI. A FILM MEGITÉLÉSE

A tetszésre vonatkozó kérdésekre kapott válaszok tagolatlanok: nem magyarázzák önmagukat. Azt lehetne gondolni, hogy egyszerűbb lenne, ha az elemzést mindjárt a megértésre vonatkozó kérdésekkel kezdenénk, hiszen azok a válaszok, amelyeket ott kapunk, nemcsak tagolatlan, de tagolt, következőképp megvitatható és értelmezhető eredményeket nyújtanak. A tetszésítéletek azonban fontosak számunkra. A megértésre vonatkozó kérdésekre ugyanis akkor is helyes választ kaphatunk, ha a válaszolónak nem tetszett a kérdéses mű. A tetszésítéletek azonban közvetlenül fejezik ki az ítéletet megalapozó beállítottságot. Közvetlenül ugyan, de elfedve: nem jelenítik meg. Éppen ebből adódhat egy másik érv a tetszésre vonatkozó kérdések feltevése ellen. "Hiába tudjuk, hogy tetszett vagy sem a kérdéses mű, ebből még nem tudjuk, hogy miért". Ez igaz. Mégis van mód e hiányosság kiküszöbölésére. Ugyanis a tetszésítéleteket nyilvánítók különféle jellemzőiről és beállítottságairól, például izlésvilágukról mindig nyerhetünk adatokat. Ha pedig ezeket a válaszokat összevetjük a tetszésítéletekkel, akkor - legalábbis hozzávetőlegesen - sikerült minősítenünk őket. Ezért következő feladatunkat ezek az összehasonlítások alkotják.

1. Kinek mennyire tetszett a film?

Kérdőívünk 16. számú kérdése /"Tetszett-e Önnek a "Szerelem" című film?"/ öt, előre megadott válaszlehetőséget kínált. A válaszok különféle szempontokból való vizsgálata - a II. fejezetben már ismertetett, 862 fős mintánkban - a következő eredményeket hozta.

A tetszésítéletek nemek szerint való százalékos megoszlását a 18. táblázat mutatja be.

18. táblázat

8

Tetszett-e a film?	Férfiak	Nők
Nagyon tetszett	30,2	52,7
Tetszett	25,8	28,8
Közepesen	19,1	10,9
Nem tetszett	16,5	3,5
Nem értettem	8,4	3,8
Nem válaszolt	-	0,3
Összesen:	100,0	100,0

A táblázatban lévő adatok jelentős különbséget mutatnak ki a két nem között. A nők javára meglévő különbségeknek ez a mértéke akkor is feltűnő, ha figyelembe vesszük azt, hogy a film világa finom rezdülésekből bontakozik ki, amely esetleg könnyebben hozzáférhető a női beleérzőképesség átlagos-átlagon felüli foka segítségével. De akkor is feltűnő ez a különbség, ha arra gondolunk, hogy a film összes hosszan jelenlévő szereplője nő; a férj alakja fontos ugyan, de rövid ideig jelenik meg a filmen, és a közvetlen cselekmény szintjén és dramaturgiailag

is kimondottan passzív szerepet játszik. A különbségnek ez a mértéke mintánknak egy 149 főből álló szakközépiskolás részének számlájára irandó; ugyanis ezek mind fiuk voltak, s mint ezt válaszaik elkülönített feldolgozásával megállapítottuk, rendkívül alacsony általános kulturáltságról, izlésszintről, tetszésről és megértésről tettek bizonyosságot.

Ez, mint látni fogjuk, az egyéb szempontok szerint való megoszlásoknál is rányomta bélyegét azokra a kategóriákra, amelyekbe ezek a szakközépiskolások besorolhatók, így a 17 évnél fiatalabbak korcsoport-kategóriájára, a középiskolások kategóriájára, az iskolai végzettség és a munkamegosztásban elfoglalt hely szerint való megoszlás esetében. Ha tehát e csoport egyoldalúan torzító hatásának kiszűrése érdekében e szakközépiskolások nélkül nézzük meg a férfiak tetszésadatait, akkor módosul a képünk. A megszűrt férfiminta most már több mint 75 százalékban tetszőnek és nagyon tetszőnek ítéli a filmet.

A tetszésítéletek életkorcsoportok szerint való százalékos megoszlása a 19. táblázatban látható.

19. táblázat

Tetszett-e a film?	-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56-
	é v e s e k							
Nagyon tetszett	12,6	43,9	58,9	52,3	41,6	47,7	44,8	35,1
Tetszett	21,9	27,2	27,8	32,9	35,4	25,0	26,9	26,3
Közepesen	24,4	18,7	9,7	11,5	14,6	15,9	10,4	8,8
Nem tetszett	26,0	7,3	3,6	3,3	4,2	11,4	7,5	8,8
Nem értettem	15,1	1,6	-	-	4,2	-	10,4	21,0
Nem válaszolt	-	0,8	-	-	-	-	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A film a legjobban a 20 és 30 év közötti két korcsoportnak tetszett, valamivel jobban a 21-25 éveseknek, mint a 26-30 éveseknek. A 31-55 és a 18-20 évesek nagyjából egyforma tetszést nyilvánítottak /az egyetlen feltűnő adat a 41-55 évesek tízsázalékos "nem értettem" válasza/. Az 56 évesnél idősebbek 21 százaléka nyilatkozott értetlenségről. Ez a nagy arány /valójában csak 12 nyilatkozó/ a legvalószínűbben a filmnyelvben való jártasság hiányával magyarázható, hiszen feltehető, hogy ez a viszonylag hagyományos felépítésű film is nehéznek bizonyult az idősebb nézőknek. Filmünk a legkevesbé a legfiatalabbaknak tetszett, "nem tetszett" válaszaik aránya kétháromszorosa a többi életkori kategóriáénak.

Mindezek az adatok arra mutatnak, hogy - mivel az életkor növekedésével nem fokozódik arányosan a tetszés is - az élettapasztalatok kedvező hatása nem érvényesül minden további nélkül. A legfiatalabbak rendkívül alacsony tetszésszintje részben ugyan tapasztalatlanságuknak és sajátos beállítottságaiknak tulajdonítható, de másrészt befogadói-esztétikai iskolázatlanságuk és kisebb műveltségük-tanultságuk is szerepet játszik. Mindkét tényezőnek - legalábbis vizsgált filmünk esetében - döntő szerepe van: a 20 és 30 év közöttieknek tetszik a legjobban a film. Ez a korcsoport bizonyára - sokféle értelemben is - a legfogékonyabb, illetve a fogékonyság és a viszonylagos érettség kedvező találkozásának az állapotában van. Az idősebb korcsoportok rosszabb szereplése az élettapasztalatok alárendelt hatását tanúsítja. /Másutt viszont előtérbe kerül szerepük: az iskolai végzettség szerinti megoszlásból kiderül, hogy a legfeljebb nyolc általánost végzetteknek jobban tetszik a film, mint a középiskolásoknak. Ha itt elkülönítve hasonlítjuk össze az alacsony végzettségűeket a szakközépiskolásokkal, akkor egyértelműen megmutatkozik az élettapasztalatoknak és azok beállítottságként való megszerveződésének a tetszésben különbséget tevő szerepe. E két kategóriát ugyanis hasonlóan lehet tartani iskolázottságát, műveltségét illetően./ E tényezőknek,

a tapasztaltságnak, a beállítottságnak, a tanultságnak, a fogékonyságnak a meghatározó szerepét a befogadás különböző folyamataiban későbbi, a film megértését kutató kérdéseinknél tudjuk majd megbízhatóbban körülírni.

Az iskolai végzettség szempontjából a tetszéspontok a 20. táblázat adatai szerint tagolódnak.

20. táblázat

8

Tetszett-e a film?	Legfeljebb 8 általános	Érettségi	Diploma	Középiskola	Főiskola
Nagyon tetszett	23,1	46,9	70,6	16,3	65,4
Tetszett	36,7	29,5	17,5	23,1	22,2
Közepesen	23,1	13,0	6,7	23,5	9,9
Nem tetszett	9,8	5,9	3,1	24,0	2,5
Nem értettem	7,3	4,3	2,1	13,1	-
Nem válaszolt	-	0,4	-	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A film a diplomásoknak és a főiskolásoknak tetszett a legjobban. Az érettségizettek szintén nagy hányadban foglaltak állást a film mellett. A nyolc általánost vagy kevesebbet végzettek mintegy 60 százaléka került a két felső tetszéspontba. Egyedül a középiskolások azok, akik nagyjából az alsó három fokozatba sorolják be magukat. Ez a nagymértékű elutasítás az előbbieken már említett szakközépiskolásoknak tulajdonítható, akik a középiskolások háromötödét teszik ki. Ha a középiskolákat gimnazistákra és szakközépiskolásokra választjuk szét, akkor élesen kiugrik a torzító hatás. A 149 szakközépiskolásnak mindössze 15 százaléka minősítette "nagyon tetszőnek" és "tetszőnek" a filmet, 28,2 százaléuk közömbösnek, 36,8 százaléuk /! / nem tetszőnek és 20,2 százaléuk érthetetlennek tartotta. Ezzel szemben a 102 gimnazista háromnegyede az első két tetszéspontot

jelölte meg és csak 16,5 százalékukra hatott közömbösen a film; 4,7 százalékuknak nem tetszett, s csak 2,8 százalékuk számára volt érthetetlen. Ezekkel az adatokkal elég közel kerülnek az érettségizettekhez.

A munkamegosztásban elfoglalt hely tetszésadatainkat a 21. táblázat szerint tagolta

21. táblázat

8

Tetszett-e a film?	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főiskolás
Nagyon tetszett	31,1	48,5	50,0	67,0	16,3	65,4
Tetszett	34,3	28,2	30,3	27,5	23,1	22,2
Közepesen	19,0	15,8	9,8	2,2	23,5	9,9
Nem tetszett	9,5	3,8	7,9	2,2	24,0	2,5
Nem értettem	6,1	3,3	2,0	1,1	13,1	-
Nem válaszolt	-	0,4	-	-	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A film a legjobban a humánértelmiségeknek és a főiskolásoknak-egyetemistáknak tetszett. Utánuk - kis különbséggel - a menedzserértelmiségek és a beosztott alkalmazottak következnek. Kis különbségüket kiegyenliti az alsó tetszésfokokban fellelhető ellentétes irányú különbség; majd a munkások, s végül a középiskolások következnek. /Ez utóbbiak választait már elemeztük az iskolai végzettség szerinti bontásban, az ottani középiskolás - és ugyanigy a főiskolás - kategória természetesen megegyezik az ittenivel./

x x x

Az eddig vizsgált meghatározók - az iskolai végzettség, a munkamegosztásban betöltött hely, életkor, nem -, mint láttuk, tagolják ugyan mintánk tetszésitéletét, de csak viszonylag távolról határolják be - a statisztikai-korrelációs viszonyítás módszerével - azt a valóságos oki tényezőt, amely a különböző tetszésitéleteket kialakítja. Figyelembe vett meghatározóink közül bizonyára azok közelítik meg a legjobban ezt a keresett oki tényezőt, amelyek most következnek; azaz ezek minősítik a legjobban az egymástól eltérő tetszésitéleteket, ezek hozzák létre legreálisabb tagolásukat. E meghatározók ugya is a művészettel kapcsolatos magatartásokat és beállítottságokat hivatottak képviselni: az irodalmi izlést, a mozibajárás indítékát, a filmizlést és a mai magyar filmeket illető tájékozottságot. A tetszésitéletekkel való szembesítésük a következő eredményeket hozta.

Az irodalmi izlés korábban már megmagyarázott kategóriái a befogadást vizsgáló mintában a következőképpen tagolódnak:

"Modern"	188 fő	22,1 %
"Klasszikus"	179 fő	20,7 %
"Romantikus"	117 fő	13,6 %
"Bestseller"	191 fő	22,9 %
"Lektűr"	82 fő	9,5 %
Nem válaszolt	105 fő	11,2 %
	862 fő	100,0 %

E kategóriák résztvevőinek különbözőképpen tetszett filmünk /ld. a 22. táblázatot/.

Tetszett-e a film?	"Modern"	"Klasz- szi- kus"	"Best- sel- ler"	"Roman- tikus"	"Lektűr"
Nagyon tetszett	61,2	60,3	35,1	13,7	9,8
Tetszett	25,6	26,8	36,0	24,8	17,1
Közepesen	10,6	6,7	15,8	26,4	26,8
Nem tetszett	2,1	5,6	9,4	16,3	29,2
Nem értettem	0,5	-	3,7	18,8	17,1
Nem válaszolt	-	0,6	-	-	-
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Mint várható volt, a két első izléskategória járt együtt a legnagyobb tetszéssel. Ezután következnek a best-sellerkedvelők, majd - jelentős lemaradással - a romantikakedvelők, s végül, újabb lemaradással a kommersz irodalom olvasói.

A mozibajárás indítékait a már bemutatott /ld. IV./2 fejezet/ módon vizsgáltuk. Az első helyre tett indítékok és a tetszés összefüggése azt tükrözi, hogy - e durva kategorizálás révén - mintánk nagyjából helyesen foglalt állást tetszését és filmnézési indítékait illetően: az esztétikailag értékesebb motívumok nagyobbfoku tetszéssel járnak együtt. Mintánknak e szerint - a szónak persze csak nagyon korlátozott és felületi értelmében - adekvát esztétikai-magatartásbeli öntudata van, de legalábbis következetesen tartják magukat bizonyos illemhez és elvárásokhoz; tudják, hogy a film művészi volt, tehát tetszőnek ítélik; és tudják, hogy a művészi élmény a legértékesebb, tehát ezt jelölik meg. /Érdeemes megjegyezni, hogy azok, akik az érzelmességet jelölték meg a mozibajárás indítékaként, e mintánkban nagyon kevesen voltak /21-en/. Ez kér-

désessé teheti figyelembevételük jogosságát. A filmizlés adatai azonban meg fogják erősíteni azt a - közepes - tetszésteljesítményt, amelyet itt is nyújtottak./

Külön megnéztük a tetszésnek és a művészi élmény - mint indíték - rangsorának összefüggését: ez teljesen szabályosnak mutatkozott, minél inkább elől állt a művészi élmény, annál jobban tetszett a film.

Filmizlés-kategóriáink tetszésítéleteit a 23. táblázat szemlélteti.

23. táblázat

8

Tetszett-e a film?	"Művészi I."	"Művészi II."	"Érzelmes"	"Látványos"	"Kommersz"
Nagyon tetszett	68,8	57,2	36,3	15,7	11,9
Tetszett	25,4	27,1	32,2	27,5	26,1
Közepesen	4,8	12,4	18,6	17,4	27,0
Nem tetszett	1,0	3,3	8,6	17,4	24,6
Nem értettem	-	-	4,3	22,0	9,7
Nem válaszolt	-	-	-	-	0,7
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Abszolút értékek /teljes minta: 862 fő/	189	211	140	127	134 fő

E tetszésadatok alapján öt filmizlés-kategóriánk két, egymástól élesen elkülönülő csoportra oszlik. A művészi és a tulnyomórészt művészi filmek, valamint az érzelmes filmek kedvelőinek igen nagy arányban tetszett a film, a látványos és a kommersz filmek kedvelőinek pedig inkább nem. Már itt is látszik és a film megértését vizsgáló kérdéseknél is megmutatkozik, hogy az érzelmes filmek kedvelői jobban szerepelnek

a másik két, hozzájuk hasonlóan nem-esztétikai érdeklődésű-izlésű kategória résztvevőinél; noha a két első kategóriától való távolságuk a megértési kérdésekre adott válaszaik szerint nagyobb, mint itt, a tetszés válaszáinak az esetében. /Ugyanez megfigyelhető az irodalmi-olvasói izléskategóriák esetében is: az "érzelmes" filmizlésűeknek megfelelő olvasókatégória, a best-seller-kedvelőké, szintén a legjobban szerepel a "modern" és a "klasszikus" izlésűek után. Erre a problémára és összehasonlító elemzésére még visszatérünk./

A filmizlés-kérdés elemzése még egy problémát vet fel. Láttuk, hogy az előző, a filmnézési motivációkat vizsgáló kérdésnél csak nagyon kevesen jelölték meg az érzelmességet mint filmnézési indítékot /21-en, ami mintánknak mindössze 2,5 százaléka/, és adataink szerint ezeknek a fele tetszőnek, ugyanakkor közel negyede érthetetlennek tartotta a filmet. Ezzel szembenáll az az eredmény, amely szerint 140 fő, azaz mintánk 16,2 százaléka kedveli az érzelmes filmeket. Mindenesetre az utóbbi arányokat kell hitelesebbnek tartanunk, hiszen itt közvetettebb és objektivebb módon állapítottuk meg az érzelmes-ség kedvelését. Az érzelmesség kedvelésének bevallása és bebizonyulása közötti ilyen nagy különbség minden bizonnyal presztizshatásokra mutat. Racionális érzületű korunkban kifejezetten negatív presztizse van az érzelmességnek, annak ellenére, hogy széles rétegek szellemi igényeinek középpontjában áll. Láttuk és látni fogjuk, hogy ez a lenézett érzelmességigény fogékonyabbnak bizonyul számos más igénynél, legfeljebb a lekicsinylő közmegítélés miatt nem ajánlatos bevallani vagy tudatosítani. Azok, akik nem veszik észre ezt a közmegítélést, akik tehát bevallják, öntudatlanul kimondják ezt az igényüket, a filmmel szembesülve is rosszabb figyelműeknek bizonyulnak: csak a felüknek tetszik a film, s egynegyedük érthetetlennek tartja, míg a presztizshatásra érzékenyebbek a filmre is azok /78 százaléku került a két felső tetszésfokba, s csupán 4,3 százaléku tartotta érthetetlennek a filmet/. Mindezzel persze nem akarjuk azt mondani,

hogy a presztizs követése társadalmilag értékes vagy képesség-fejlesztő dolog lenne. Ellenkezőleg, presztizsitételek követése általában külsőséges kritikátlan-reflektálatlan-egyénietlen kapcsolódást jelent valamilyen társadalmi normához, s ez a külsőségesség éppen a művészet alkotásainak befogadását támadja és nehezíti meg. Itt azonban nem az autonóm-kritikai viszonyulás és a heteronóm-presztizsirányította viszonyulás különbségéről van szó /eredményeink legalábbis nem erre az értelmezésre indítanak/; hanem a presztizshez igazodó és az ennél primitívebb-reflektálatlanabb viselkedést kell megkülönböztetnünk. Ez utóbbi viselkedés azoké, akik bevallották az érzelmességet mint motivációt. Ezek nemcsak hogy a presztizsirányítottságnál magasabb, autonóm-kritikai fokra nem jutottak el, hanem még a presztizs felfogásáig sem. Azt sem veszik észre, hogy milyenek a társadalmilag átlagos elvárások. /Ez persze nem jelenti azt, hogy ez a primitív, vagy inkább naiv fok csak a presztizskonform viselkedésen át juthat el a kritikai-autonóm fokra, ilyesféle szükségszerű fejlődési sor nem létezik - mégha bizonyára gyakori is -, hiszen a naivság közvetlenül is átfejlődhet értékes-kritikai viselkedésbe és ítélőképességbe./

A bevallásnak és a bebizonyulásnak ez az itt kimutatott és elemzett különbsége persze máshol is megtalálható, például a "művészi élmény" motívum és a művészi filmek kedvelése esetében, de itt persze fordított értelemben: a motívumok rangsorolásánál 362-en helyezték a művészi élményt mint motívumot az első helyre, de kizárólag művészi filmeket kedvelőknek csak 189-en bizonyultak. Ha ezekhez a számokhoz hozzávesszük az ismeretszerzést mint motívumot, illetve a második, esztétikailag még értékes kategóriát, akkor is marad bizonyos különbség /440 értékes motívum 400 "művészi" izléssel szemben/; ezek a különbségek persze a bevallásnál jelentenek nagyobb számokat, mivel itt pozitív presztizzsel bíró /és egyben természetesen valójában is értékes/ dologról van szó.

További három szempontból vettük még szemügyre a tetszésítéleteket: 28 mai magyar film ismertsége, két korábbi Makk-film /Ház a sziklák alatt, Megszállottak/ ismertsége és kedveltsége, s végül a film alapjául szolgáló két Déry-novella ismertsége és kedveltsége szempontjából. Eredményeink megfeleltek a várakozásnak: 1./ Minél többet ismert valaki a kérdőív 7.sz. kérdésében felsorolt 28 filmből, annál jobban tetszett neki a "Szerelem". 2./ Mindkét Makk-film ismerete és kedvelése együtt járt a legnagyobb tetszéssel, ezután következtek azok, akik csak az egyiket látták és fogadták tetszéssel, majd azok, akik nem ismerték e korábbi filmeket; s végül azok utasították el a legnagyobb arányban a Szerelem címűt, akik a régebbit, illetve régebbieket is elutasították. 3./ Ugyanilyen összefüggést találtunk a Déry-novellák ismerete-kedveltsége és a tetszés között is.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

2. A film viszonyított értékelése

A tetszés viszonylag körülhatárolatlan dolog: a tetszésítéletet kinyilvánító néző a legkülönbélebb megfontolásokból vagy hangulatokból kiindulva mondhat véleményt. Ezt a körülhatárolatlanságot csökkenteni lehetett a különböző viszonyító-összehasonlító elemzésekkel; ezeknek eredményeképpen láttuk, hogy a különböző izlésűeknek eltérő véleményük van. Az ily módon most már viszonyított tetszésítéleteket még pontosabba tehetjük. Egy újabb kérdéssel újfajta tetszésítéletre kérhetjük fel kérdőívünk kitöltőit: osztályozzák le 5-től 1-ig a filmet, 5-ös értékűnek tekintve eddigi legnagyobb filmélményüket. Az osztályozás révén a néző pontosabban helyezi el a filmet a maga értékskáláján, arra hajlik, hogy igazi kedvenceihez mérje, ezért bizonyára jobban kifejezésre jutnak izlésselfogultságai is. Az érzelmes izlésű néző 5-ös osztályzata például elsősorban úgy értelmezhető, hogy e néző csak magánéleti-személyes közegben fogadta be a filmet, egy beteg öregasszony és egy helytálló meny kamaradrámájaként. A látványos és kalandos filmek kedvelőitől aligha várhattunk 5-ös osztályzatot, s valóban, csak nagyon keveset kaptunk tőlük /összesen 17-et, ami az összes 5-öst adónak 14, az összes ilyen izlésűnek pedig 5,6 százaléka/.

A válaszként kapott osztályzatok a következőképpen oszlanak meg:

5-ös	4-es	3-as	2-es	1-es	Nem válaszolt:	Átlag:
125 fő	321 fő	226 fő	96 fő	86 fő	8 fő	3,36

Iskolai végzettség szerint /átlagosztályzatok/:

Legfeljebb 8 általános	Érettségi	Diploma	Középiskolás	Főiskolás
3,14	3,50	3,76	2,67	3,84

Ha az előbb vizsgált adatokat /a tetszését/ összehasonlítjuk az osztályzás adataival, akkor azt láthatjuk, hogy bár mintánk /s különösen bizonyos életkor-, végzettség-, stb. kategóriái/ tetszőnek ítéli a filmet, tagjai mégis körülbelül azonos mértékben értékelik alacsonyabbra legnagyobb film-élményüknél: míg például a diplomások és a főiskolások egyaránt 88 százalékban minősítették a filmet nagyon tetszőnek és tetszőnek, addig ugyanez a két kategória csak 70-70 százalékban adott rá 5-ös és 4-es osztályzatot. Ugyanez a százalékszám az érettségizetteknel 77-ről 58-ra esik, a legfeljebb nyolc általánost végzetteknel 60-ről 43-ra, s végül a középiskolásoknál 39-ről 29-re. Ez a tetszésítéletekhez képest fellépő mérséklődés a többi összehasonlításban is fellelhető.

Az osztályzatoknak és az átlagosztályzatoknak a munkamegosztásban elfoglalt hely szerinti alakulását a 24. táblázat szemlélteti.

24. táblázat

A film "osztály- zata"	Munkás	Beosztott alkalma- zott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás
1:	8,0	0,4	7,0	0,2	24,0	-
2:	17,0	10,8	6,0	0,1	21,0	5,0
3:	27,0	26,8	26,0	20,7	27,0	25,0
4:	36,0	49,0	40,0	48,0	27,5	50,0
5:	12,0	13,0	21,0	31,0	0,5	20,0
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag- osztály- zat	3,22	3,53	3,54	4,03	2,67	3,84

Életkor szerint /átlagosztályzatok/:

-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56- év
2,54	3,52	3,83	3,77	3,64	3,11	3,26	2,78

Filmizlés szerint /átlagosztályzatok/:

"Művészi I."	"Művészi II."	"Érzelmes"	"Látványos"	"Kommersz"
3,95	3,73	3,36	2,62	2,58

A film osztályozással való minősítésének eredményeit összefoglalva megállapíthatjuk, hogy többé-kevésbé körvonalazódtak a különféle szempontból vett kategóriák /végzettségkategóriák, munkamegosztás-kategóriák, izléskategóriák/ értékelései. Ezek bizonyos értelemben és bizonyos korlátok között kifejezik e különböző kategóriák izlésvilágát, esztétikai-befogadói érettségét. Konkrétabb eredményeket a film megértésére vonatkozó kérdések eredményeinek elemzésével kapunk.

A tetszésitéletek, az osztályozással történő értékelések és ez utóbbiaknak szóródása alapján a három kategória-fajta között a következő összefüggések és együttjárások állapíthatók meg. /Az osztályzatok szóródásának adatait nem mutattuk be./ A jó osztályzatokat a "művészi I" /3,95/ és a "művészi II" /3,73/ filmizlésűek, a főiskolások /3,84/ és a diplomások /3,76/, illetve a humánértelmiségiek /4,03/ adták. Ennek megfelelően nagyon kis számban szerepelnek az 1-es és a 2-es osztályzatokat adók között, s ez a szereplésük - a rendelkezésünkre álló statisztikai eredmények szerint - egyetlen kisebb kivételtől eltekintve véletlenszerű; kismértékű elutasításuk mögött nem találunk megnevezhető közös és összefüggő alapot. A legegységesebben a humánértelmiségiek és a főiskolások /s természetesen a "művészi I" izléskategóriába tartozók/ szerepeltek, teljesen

érthetően, hiszen foglalkozásuk és életmódjuk őket kapcsolja össze a legszorosabban a kultúrával és a művészettel.

Közepes szintet alkotnak az "érzelmes" izlés-kategóriába tartozók, az érettségizettek, illetve a beosztott alkalmazottak és a menedzserértelmiségiek /átlagaik a fenti sorrendben: 3,36; 3,50; 3,53; 3,54/. Többségük 4-es és 3-as osztályzatot adott, sokkal nagyobb arányban szerepelnek azok között, akik alacsony osztályzatot adtak. Esetleg meglepő, hogy a menedzserértelmiségiek csak ide, a közepesek közé kerültek. Ennek a még többször elemezendő kisebb fogékonyságnak - többek között és nem elsősorban - az az oka, hogy ebbe a kategóriába nemcsak diplomások tartoznak, hanem /26 százalékban/ a diplománál kisebb iskolai végzettségűek is. /Annyiban indokolt volt e kategória kialakítása, hogy a beletartozók hatalmi helyzete - bár különböző mértékkel - azonos, noha végzettségük, műveltségük és kultúrájuk korántsem az, annak ellenére, hogy mindenféleképpen vannak olyan tendenciák, amelyek kulturális egységesedésük irányába hatnak. Hiszen például egy mérnök általános kulturáltsága, értékrendje és értéktudata, társadalmi presztízse évtizedekkel ezelőtt más volt, közelebb állt az akkor egységesebb értelmiségi rétegéhez. / A középső szintet alkotók a legheterogénabbak. Alapjellemezőjük az érettségivel rendelkező alkalmazotti foglalkozás; s ez egyuttal heterogenitásukat is indokolja, továbbá az ennek a heterogenitásnak megfelelő, meg lehetőségen szóródott értékeléseiket. Az elmúlt évtizedek történelme nagyfoku társadalmi mobilitást eredményezett, mindkét irányban; és természetesen nagyon sokan állapodtak meg társadalmi mozgásuk során a középső réteghelyzetekben. Ezért ezek a középső rétegek, s tulajdonképpen a belőlük kinövő második nemzedék is, családilag - rétegszerűen kialakult kultúrájukat és értékeiket tekintve nagyon heterogének. Ennek a lecsapódását láthatjuk táblázatainkon és vizsgálatunk egészében.

Értékeléseik nyomán alacsony szintre a "látványos" és a "kommersz" izlésűek /2,62; 2,58/, a legfeljebb nyolc

általánost végzettek /3,14/, a munkások /3,22/ és a középiskolások /2,67/ kerültek. Ez az alacsony szint egyik kategóriánk szempontjából nem egyértelmű. Tudjuk, hogy a középiskolások élesen szétválnak két egymástól nagyon különböző csoportra: ezáltal a szakközépiskolások egyértelműen megmaradnak ezen az alacsony szinten, egészen kis átlagosztályzattal; a gimnazisták pedig átkerülnek a középső szintre.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VII. A FILM MEGÉRTÉSE

A tetszésre adott válaszok és az osztályozással való minősítések csak valami elvontat rögzítenek. A válaszadó egyrészt megállapítja, hogy tetszett-e neki a film /egyben azt is, hogy megérteni vélte-e vagy sem/, majd tetszésítéletét - az osztályozással - a saját egyéni érték- vagy megítélésskáláján abszolút helyre teszi. E két kérdés további, más kérdésekkel való összehasonlító elemzésével körül tudtuk határolni, hogy a különféle társadalmi-kulturális meghatározottságu csoportok /pontosabban mintánk különböző kategóriái/ között hogyan oszlanak meg a tetszésítéletek és a minősítő osztályzatok. Sőt, az irodalomra és a filmre vonatkozó izléskategóriáink már bizonyos fokig minősítik is ezeket a válaszokat, konkrétabbá, s így megítélhetővé teszik őket. Ennek azonban megvannak a maga határai, mert ez a konkrétság korlátozott.

Igaz ugyan, hogy ha - sok kedvelt könyv és film alapján - finom kategóriákba soroljuk be a válaszokat, akkor ezek minősítik az absztrakt tetszésítéleteket. De ezzel az eljárással még mindig kívül maradtunk az egyes művek befogadásának megismerésén: nincs módszertani biztosítékunk arra, hogy valóban megismerjük a befogadás mértékét, mélységét, stb. Ezért sem lehet megelégedni az egyes műveken és befogadásukon kívül maradó eljárásokkal, hanem belülről kell megragadni őket. Ez azzal jár, hogy a szociológiai vizsgálatnak értelmeznie kell azokat a műveket vagy műtipusokat, amelyeknek a befogadását vizsgálja; s egyszersmind fel kell tárnia az empirikus befogadói értelmezéseket. Csak a kettő szembesítése alapján lehet megítélni a befogadás színvonalát és egyéb jellemzőit.^x

^x Ld. a 102. lapon

^xAz itt következő fejezet a "Szerelem" befogadását vizsgálja. Ehhez /és már az eddigiekhez is/ felhasználtuk Helmich Dezső Befogadás és közönség. Néhány elv és szempont a film szociológiai vizsgálatához című tanulmányának néhány megállapítását. /in: Tanulmányok a filmszociológia problémaköréhez. Magyar Filmtudományi Intézet 1971. 241-266.p.; rövidített változatban: A filmhatás szociológiai vizsgálata. Filmkultura, 1970/5./ Itt utalunk néhány más hazai felmérésre, amelyek a műbefogadást vagy hasonló kérdéseket vizsgáltak, s nagyrészt kutatásunk befejezése után készültek el, illetve jelentek meg:

Gondos Ernő Bálint György Gondtalan élet című írásának befogadásvizsgálatát végezte el: Szemtől szembe a szöveggel. Három gimnáziumi osztály egy műről. Új Írás, 1970/7. Kibővitve: Olvasói izléstípusok, Kossuth, 1975. 174-201.p.

Sági Mária és Vitányi Iván kutatása /Kísérlet a zenei köznyelv experimentális vizsgálatára. MRT TK, 1970./ a zenei izlés alapját alkotó zenei készségeknek /a hallás fejlettségének, a reprodukciós és generatív készségnek/, a zenei köznyelv legfőbb jellemzőinek a feltárására vállalkozott.

Féjja Sándor egy Jancsó-film néhány pszichológiai hatását vizsgálta: A "Fényes szelek" attitűd- és identifikációs vizsgálata. In: Tanulmányok a filmszociológia problémaköréhez. id. kiadás. 171-217.p.

Halász László a műbefogadás és a műértékelés pszichikus hátterét kutatja: Adalékok a műértékelő tevékenység pszichológiai kutatásához. Akadémiai K. 1972.; A műbefogadói attitűd és a személyiségváltozók összefüggései - kísérleti megközelítésben. MTA.I. Oszt.Közl. 1973/1. 41-60.p.

Kamarás István egy Örkény-, illetve egy Sánta-novella megértésének fokát vizsgálta: Egy Örkény-novella befogadásának vizsgálata. MTA I. Oszt.Közl. 1973/1. ; /Fogarassy Miklóssal:/ Egy modern magyar novella befogadása. Néhány részeredmény egy nemzetközi irodalomszociológiai kutatásból. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1974.

Józsa Péter - meghatározott kultura-egységeket, "kulturális blokkokat" sokoldalúan kutatva - irodalmi, film-, képzőművészeti és zenei alkotások egész sorának intenzív befogadásvizsgálatát végezte el, szemügyre véve a műmegértés mértékét, a befogadás különféle attitűdjeit és módjait, valamint a befogadók típusait. Néhány közlemény kutatásának eredményeiből: A filmélmény szociológiájához. Filmkultura, 1972/4.; Az olvasói típusoknak és az olvasmányélmény strukturájának körvonalai. MTA I. Oszt.Közl. 1973/1.; Festmények hatása. Adalékok az esztétikai élmény strukturájához. Kultura és Közösség, 1974/1.; ld. még: Kulturális blokkok Budapesten, I-II. Népművelési Intézet Kutatási Osztálya, 1972-73. /sokszorosítva/; Esztétikai alkotások társadalmi hatása. Népművelési Propaganda Iroda, 1976.

Mivel vizsgálatunk egyetlen film befogadására korlátozódott, mindenképpen az utóbbi módszer alkalmazását kellett megkísérelnünk. Ezért először is megállapodtunk a film értelmezésében /ezt az V. fejezetben bemutattuk olvasóinknak/. Másrészt pedig olyan kérdéseket próbáltunk a kérdőívbe építeni, amelyek a film befogadásáról tárnak fel adatokat. Itt rögtön kiemeljük, hogy ezek a kérdéseink /kérdőívünk utolsó hat, 19-24. sz. kérdése/ semmiképpen sem tartanak igényt a "Szerelem" befogadásának akárcsak megközelítően teljes vizsgálatára. Nemcsak azért, mert ez a teljesség a csak kérdőívre szorítkozó vizsgálati technikával nem érhető el, hanem azért sem, mert a kérdőíves technika lehetőségeit sem meritettük ki. Kérdéseink ugyanis szűkebb körre irányulnak, mint - az akár kérdőíven felvethető - befogadási problémák sokrétű köre: elsősorban a film megértését kutatják. A megértés persze korántsem merőben értelmi folyamat, és ezért /egy műalkotás befogadásának esetében/ az ember lelki-szellemi egészének a működését indítja meg, de mi ezt az egészet elsősorban a megértés felől közelítjük meg. Mindamellet nem kizárólagosan, mert egyik kérdésünk /a 24. számú/ tulajdonképpen nem más, mint egy rokonszenvskála, amely a film szereplőinek megítélésére kérdez rá, s mint ilyen, határozottan, sőt, egyoldaluan érzelmi megközelítéssel él. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy vizsgálatunk középpontja a Szerelem című film megértése, s eredményeink elsősorban e megértésről szólnak.

Olyan kérdéseket kellett kidolgoznunk, amelyek a film egyes pontjait és összefüggéseit firtatják. Ezek számát azonban külső, felvételtechnikai okokból /könyvesbolti, illetve moziban való kikérdezés/ a minimálisra kellett korlátoznunk. A filmben rejlő problematikából ezért csak néhány alapvető pontot emeltünk ki és alakítottunk kérdéssé.

Kérdéseink elsősorban a film két középponti alakjának, a feleségnek és az anyósnek a viszonyára vonatkoznak.

Kérdőívünk 21, 22. és 23. számú kérdése csak magára a kapcsolatra, annak kölcsönös vagy egyoldalu jellegére és a kapcsolat két résztvevőjének egymásrautaltságára vonatkozik. A 20. számú már választ vár e kapcsolatnak és egyben a film történéseinek meghatározottságára; azaz megválaszolása esetén bizonyos támpontot kapunk a megkérdezettek értelmezéseiről, vélekedéseiről e meghatározottságot, a történelmi összefüggéseket vagy ezek hiányát illetően. 19. számú kérdésünk pedig egyszerűen rákérdez a film cselekményének az időpontjára. Amilyen egyszerű, annyira fontos ez a kérdés, hiszen a rossz válasz mögött nemcsak a filmcselekmény külső hitelességének a megnemértése húzódik meg, hanem a belső összefüggések és tartalmak elszegényített felfogása is. Kérdőívünk utolsó, 24. számú kérdése /mint már említettük/ egy rokonszenvskála. E skálán fellelhető a film valamennyi szereplője; s a válaszadó feladata az, hogy bejelölje rokon- vagy ellenszenves mivoltukat. E kevésbé bonyolult és kifinomult eljárással is fontos eredmények nyerhetők a nézők filmet illető megértéséről és értelmezéséről.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1. A filmcselekmény időpontjának meghatározása

Kérdésünk csupán elemi tájékozottságot igényel közelmúlt történelmünkről; helyes megválaszolása mindössze elemi - s csak külsőleges - megértést tesz szükségessé. A jó válasz /1949-56/ persze semmiképpen sem hozza magával a többi helyes választ. Nem azért, mert ráhibázás útján is megállapítható a kérdéses időpont, hanem azért, mert csupán külsőleges körülményt rögzít. E külsőleges körülménynek azonban megvannak a maga szükségszerű és ugyanakkor döntő jelentőségű belső következményei. Ez azt jelenti, hogy azok, akik rosszul válaszoltak, a film egyik alapvető mozzanatát nem fogták fel, viszont nem jelenti azt, hogy azok, akik helyesen válaszoltak, felfogták.

Ez a mozzanat a feleség magatartása szempontjából alapvető, s e magatartás teljesen egyedi - a korabeli társadalmi valósághoz kötött - jellegzetességében rejlik. Az asszony nem érti, nem is értheti, hogy férjét miért hurcolták el. Csak azt látja, hogy elvtársai és barátai magára hagyják. Helyzetének teljes irracionálitása éppen ebben áll, hitének és elveinek társai és - torz - megvalósítói teljesen elfordulnak tőle; s minden hiraadás és biztatás nélküli reményének és emberi kitarításának egyetlen segítőtje egy magatehetetlen öregasszony, akinek semmi köze sincs sem azokhoz a célokhoz, amelyekért az ő fia /az asszony férje/ tevékenykedett, sem pedig ahhoz a világhoz, amelyben ő maga él. A helytelen válaszok a feleség alakjának és helyzetének ezt a sajátosságát mindenesetre elszalasztották. Aból, ami e sajátosságon kívül van, sokat megérthettek, sőt, e megértés jelentős élményükké is válhatott, stb., de kevesebbet merítettek a filmből, mint amennyit merithettek volna.

Kérdésünkre jelentős arányban érkeztek rossz válaszok. Az összes választ, köztük a jókat is, a következő kategóriákba különítettük el /abszolút és relatív értékek/:

Nem tudja Nem vála- szolt	1945 előtt	1945-48	1949-56	1956 után	Bármikor -45 után -századunk- ban -időtlen	Összesen
132	34	17	504	154	21	= 862 fő
15,3 %	3,9 %	2,0 %	58,4 %	18,0 %	2,4 %	= 100 %

Végzettségkategóriáink közül a diplomások és a főiskolások adták a legnagyobb arányban a helyes válaszokat /81 % és 78 %/, közepesen szerepeltek az érettségizettek 61 százalékos helyes és /nagyarányu/ 19 százalékos "nem tudom" válasszal. A legfeljebb általános iskolát végzettek 49 százaléka válaszolt helyesen, 32 százalékuik nem tudta meghatározni a cselekmény időpontját. A legrosszabb eredményeket a középiskolásoktól kaptuk: 35 százalékuik válaszolt helyesen, 36 százalékuik 56 utánra teszi a film cselekményét; s - megint egy kiugró adat - 8,0 százalékuik helyezi 45 elé. /Holott az összes többi végzettségkategóriában itt 3,7-nél kisebb százalékérték szerepel./

E számok egészen szélsőséges történelmi tájékoztatlanságról tanuskodnak, egyrészt primitív-iskolás-apologetikus szemléletről a 45 elé való tevés ekkora arányát illetően, másrészt pedig közönséges zürzavarról és keveredésről az 56 utánra való tevés óriási hányadát illetően. A tetszésitéletek elemzése után meglepő, hogy a középiskolások szakközépiskolásokra és gimnazistákra való szétválasztása nem javítja meg teljesen az utóbbiak eredményeit. A gimnazisták ugyan helyesebben válaszolnak a szakközépiskolásoknál /44 % helyes válasz, szemben 29 százalékkal, 5 % 45 előttre való tevés, szemben 11 százalékkal/, de az 56 utánra való tevésük csak 31 százalékra esett vissza a szakközépiskolások 39 százalékához képest. Az elkülönített gimnazistacsoport válasza alig jobb a legfeljebb nyolc általánost végzettek, illetve munkások válaszáinál,

holott a gimnazisták elkülönített tetszésitéleteik révén jelentősen megelőzték ezeket a kategóriákat.

Ezek az adatok ugyan nem teljes mértékben választhók a film megértése és félreértése között, mert míg az 56 utánra való értelmezéssel is értékes színvonalon való befogadás jöhet létre, addig a filmcselekmény időpontjának helyes meghatározása is félreértésekkel járhat együtt a film más lényeges problémáit illetően. Azonban ezek az adatok - mintegy járulékos eredményként - egy nem lényegtelen problémára mutatnak rá. A gimnazisták, a középiskolások, s általában véve a hasonló korúak zavaros ismeretekkel rendelkeznek legutolsó évtizedeink történelméről, vagy legalábbis bizonytalanok és valószínűleg nagyon hiányosak ezek az ismeretek. "Historia est magistra vitae", de oktatásának és magyarázásának magiszterei nem büszkélkedhetnek az ilyen és hasonló eredményekkel. Ugyanakkor hozzá kell tennünk ehhez azt is, hogy egy film vagy könyv történelmi jelentésének megértése korántsem függ közvetlenül a befogadó történelmi ismereteitől. Sőt, elsősorban mástól; azoktól a társadalmi beállítottságoktól függ, amelyek a befogadó életében működnek. Ezek csak nagyon nehezen függeszthetők fel, s csak nagyon nehezen engedik érvényesülni egy-egy film vagy könyv velük ellentétes hatásait. A "Szerelem" cselekményének időben való elhelyezése sem csak történelmi tájékozottságot igénylő feladat, és még kevésbé az a további kérdésekre való helyes válaszolás. Ez a beállítottságok szerepére vonatkozó utalás mérsékli, ha nem is szünteti meg a történelmi ismeretek elégtelenségéről írottakat.

Adataink életkor szerint történő elemzése megerősíti a fentieket. Míg a 21 és 40 év közöttiek 71-84 százalékan válaszoltak helyesen /legfeljebb 10 százalékos arányban tették 56 utánra a cselekményt/, addig a 17 éven aluliak megfelelő értékei: 31 % és 35 %. Közepesen szerepelnek a 41-55 évesek, rosszabbul a 18-20 évesek, a legrosszabbul az 56 évnél idősebbek.

A cselekmény időpontjának meghatározását a munkamegosztás-kategóriák szempontjából vizsgálva, a következők mutatkoznak meg. A már elemzett - és legrosszabbul szereplő - középiskolások /1949-56: 35 %; 1956 után: 36 %; nem tudja: 14 %/ után következnek alig jobb eredménnyel a munkások /56, 12 és 25 % a fenti három válaszkategóriában/, majd a beosztott alkalmazottak /66, 11 és 18 %/. A menedzserek ezuttal sokkal jobban szerepeltek, mint a beosztottak. Az általában leghelyesebben válaszoló két munkamegosztás-kategóriával összehasonlított válaszarányaik a következők:

A filmcselekmény időpontja:	49-56	56 után	Nincs válasz Nem tudja	További válaszok	Össze- sen
Menedzser- értelmiség:	80 %	4 %	12 %	4 %	100 %
Humánértelmiség:	72,5 %	13 %	11 %	3,5 %	100 %
Főiskolások:	78 %	9 %	6 %	7 %	100 %

A leghelyesebben most a menedzserértelmiségiek válaszoltak, a humánértelmiségiek pedig a főiskolások mögé kerültek. Sorrendi különbségeik nem lényeges különbségek, de annyiban rendkívül érdekesek, hogy az egyébként /különösen a humánértelmiségieknél/ kevésbé jó válaszokat adó menedzserértelmiségiek ennél a kérdésnél a legjobbakká léptek elő. E két kategória különbsége felfogható a vizsgálatunkban elkülönítve kezelt kétféle értelmiségi kategória különbségének is. Válaszaik különbsége elsősorban az 56 utánra való tevés különbségéből adódik: a humánértelmiségiek /ez az egyébként mindig első helyen álló kategória/ több, mint háromszor akkora hányadban közelítették a legutóbbi időkhöz a film cselekményének időpontját, mint a menedzserértelmiségiek. /A menedzserértelmiségieknél átlagosan jóval fiatalabb egyetemi-főiskolás kategória is több, mint kétszeres arányban járt el így./

E figyelemreméltó válaszkülönbség magyarázataként feltételezhetjük, hogy e két kategória sokkal nagyobb hányadban olvasta Déry Két asszony című novelláját, s ennek hatására tette későbbre a film cselekményét, hiszen e novella valóban 56 után játszódik. De ez, mint látni fogjuk, éppen fordítva volt. Feltételezhető azonban egy másik, mélyebb magyarázat-lehetőség is, amely nem csupán olvasottsági kérdésre vezet vissza az itt megmutatkozó különbségeket, s nemcsak egy kulturális pozitívummal okol meg egy kulturális negatívumot. A különbség oka ugyanis e két értelmiségi réteg vagy csoport eltérő belső függőségi viszonyaiban és társadalmi-politikai érdeklődésében is megtalálható - a mi esetünkben természetesen csak feltevésszerűen, mert adataink csak erre adnak alapot. A menedzserértelmiség viszonyai sok értelemben külsőlegesebb társadalmi-politikai érdeklődést hoznak létre, mindez pedig nagyobb hajlandóságot jelent arra, hogy bizonyos problematikus, kényes konfliktusokat a lezárt és elmúlt történelmi szakaszba helyezzen. Ezzel ellentétben a másik értelmiségi réteg sokkal többet foglalkozik az effajta problémákkal. Életmódjának és gondolkodásmódjának nagyobb függetlensége okozza ezt, a politikai-személyes érdeklődés - személyes pletykák vagy politikai-történelmi megfontolások színvonalán - erősebb és jelenlevőbb e rétegben; s ezért jelentenek számára a filmben foglaltak élőbb problémát.

x x x

Az általános társadalmi meghatározók, összehasonlító-tagoló szempontok után lássuk a sajátosan kulturálisakat. Az irodalmi izlés kategóriáiról először azt állapíthatjuk meg, hogy a két esztétikai igényű izléskategória résztvevői úgyis teljesen azonos arányokban szerepelnek a különböző válaszkategóriákban, 70 százalékos helyes válasszal, 13-14 százalékos "56 után" válasszal és 7-8 százalékos "nem tudom"-mal. A bestsellerek kedvelői, eltérően a tetszésítéletektől, amelyeknél elég jól megközelítették a két első izléskategóriát, egyértelműen

elszakadtak tőlük /válaszarányaik a válaszok fenti sorrendjében: 57, 22 és 15 %/. Nagyon figyelemreméltó a közkézen forgó romantikus írók kedvelőinek szélsőségesen rossz, a lektürolvasókénál sokkal rosszabb szereplése. A lektürkedvelőknél ugyan sokkal jobban tetszett nekik a film, de nem értették meg jobban náluk, sőt, ennél a kérdésnél kifejezetten rosszabbul. A számszerű különbségek a következők:

	Nem tudja	1945 előtt	1945-48	1949-56	1956 után	Bármikor	Összesen
"Romantikus"	26,5 %	14 %	2,5 %	31,5 %	22 %	3,5 %	100 %
"Lektűr"	19,5 %	3,5 %	3,5 %	39 %	33 %	1,5 %	100 %

Az 56 utáni kategória az egyetlen hely, ahol jobb a "romantikus" ízlésűek válasza, de ez sokkal kevésbé rossz válasz a 45 előttre tevőnél vagy a "nem tudom"-nál, ahol viszont sokkal kisebb arányban szerepelnek a lektürkedvelők. A romantikát kedvelők 14 százalékos 45 előttre tevő válasza kiugróan nagy hányad, hiszen négyszerese a bestsellert és lektűrt kedvelők ilyen válaszának, s tizennégyszerese a két esztétikai érdeklődésű kategória 1-1 százalékos válaszának.

Ezek a számok nem készítenek arra bennünket, hogy a lektűrirodalmat a romantikus fölé emeljük álesztétikai-esztétikai értékei szerint. Az a romantikus irodalom, amely mintánk megfelelő csoportjának kedvenceit alkotja /az irodalomtörténet romantikus alkotásainak csak egy, elsősorban regényekben megjelenő, népszerűbb és kevésbé értékes része/ is sokkal értékesebb az esztétikailag eleve értéktelen lektűrnél. Mégis, mint eredményeink tanúsítják, ennek az irodalomnak a kedvelői kevésbé értenek meg egy finom tartalmakat magában foglaló és egyáltalán

nem avantgarde formastrukturájú filmet, mint a bestsellerkedvelők /holott a bestsellerek szintén kevésbé értékesek esztétikailag, mint ezek a romantikus művek/; és nem értik meg jobban, mint a mindenféle esztétikai értéket nélkülöző lektúrirodalom olvasói és kedvelői. Ezek az adatok, s különösen a cselekmény időpontjának meghatározásai arról tanuskodnak, hogy a romantikus irodalom kedvelőit - mint olvasókat és műélvezőket - nagyfoku multbafordulás jellemzi.

A filmizlés szempontjából a "művészi I.", a "művészi II." és az "érzelmes" izléskategória résztvevőinek válaszlai egyenletesen csökkennek helyességük tekintetében: 84, 68, 60 % a jó válasz, 7,5, 16, 17 % 1956 utánra tevő válasz, 5, 10, 14 % "nem tudom" válasz. A látványos filmek kedvelői valamivel megelőzik a kommersz izlésűeket, ugyanakkor jelentősen elmaradnak az "érzelmes" izlésűektől. /A "látványos" és a "kommersz" kategória fontosabb arányai - fenti sorrendben - a következők: 41, ill. 37; 20, ill. 27; 24, ill. 28 %./

A filmizlés adatait az irodalmi izlésével összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a két izléskategóriásor - különösen a "bestseller"- "érzelmes" pár esetében - párhuzamosan működött.

A Déry-novellák közül 862-es mintánkból 145-en mindkettőt és 169-en az egyiket olvasták. Az előbbiek jobban helyezik el a cselekményt, mint az utóbbiak, ezek pedig jobban, mint akik egyet sem olvastak /69, 60 és 55 % helyes válasz, 12, 16,6 és 20 % 56 utánra tevő válasz, egyformán 15-16 % "nem tudom"/. Bár ezek a különbségek elég kicsik, de arra világosan utalnak, hogy a - részben 56 után játszódó - novellák ismerete általában nem gátolta, hanem segítette a cselekmény időpontjának helyes meghatározását.

2. A fiatalasszony színlelésének oka

A "Szerelem" közvetlen cselekménye, a szereplők ténykedései erősen körülhatárolt, kevés embert felvonultató világban játszódnak, két asszony mindennapos életének világában. Ez a kis világ azonban mesterségesen van összeszűkítve, szükségsege egy külső hatalom megteremtette szélsőséges helyzetet jellemez. A film nem ábrázolja ezt a külső erőt a maga szélességében, de egyértelműen jelzi létét és meghatározó szerepét. Ábrázolása e meghatározott és összeszűkített világra korlátozódik, és mindenekelőtt ennek mindennapos-szélsőséges életében és a benne élők magatartásában jeleníti meg a meghatározó kort. A film nagyon kis kört mutat meg közvetlenül, de ezt a kört igazi történelmi sajátosságában mutatja meg.

Ebből a jellegzetességéből származik befogadásának paradoxona. A legszükségesebb jelzéseken kívül nincs benne semmi külsőleges magyarázat, magából a történetekből, azok helyes megértéséből lehet következtetéseket levonni a korra. A helyes megértésnek tehát feltétele a meghatározó kor felfogása. Lehetséges azonban egy másik, mérsékelt értékű, de még értékes megértés is. Ez nem hatol le a film legmélyebb sajátosságaiig, szem elől téveszti a történelmi helyet és azokat a szálakat, amelyek a történetet finoman, de határozottan összekötik ezzel a történelmi hellyel. Megmarad a cselekmény magánéleti szintjén, felfogásában háttérbe szorul és elvonttá vékonyodik a meghatározó kor, és a börtönben ülő ártatlan férfi otthonhagyott anyja és felesége várakozó és kiszolgáltatott életének homályos-sejtésszerű feltételévé válik. Ezzel lehetővé teszi a megértés számára, hogy az így felfogott kor, minden elvontsága ellenére is, ezen az elvontságon belül aktuális legyen.

Minél inkább elvont és csupán elvont általánosításra hajló egy megértés és a mögötte rejlő világszemlélet, an-

nál több dolgot képes aktuálisnak és problémáival érintkezőnek tartani, de annál kevésbé képes a dolgok valódi aktualitását és sajátosságát megragadni. Ez az összefüggés általános érvényű a befogadás problémáit illetően. Az igazi művészet és az igazi művek ugyanis mindig történelmileg konkrét életanyagot és életkérdéseket dolgoznak fel művészi módon; de ezt a művészetet és ezeket a műveket mindig befogadják - mennyiségileg többségben - olyanok is, akik nem tudnak ehhez a történelmi konkrétsághoz is hozzáférni. Ez hiányos és elégtelen befogadás, a műben foglalt problematika egyoldalú vagy töredékes felfogása, de mégis befogadás és valamilyen probléma felfogása is egyuttal. A befogadók többsége - mint a mi esetünkben is - általában csak efféle mérsékelt befogadásra képes, élethelyzete és befogadói kulturája csak ezt teszi számára lehetségessé. A szűkös élethelyzet és az egyoldalú kultúra befogadói képességei a maguk szűkösségéből kiindulva kiszakítanak és elvonatkoztatnak a műből egyes problémákat, helyzeteket és jellemeket, a maguk képére és hasonlatosságára alakítva őket. Ez a szűkösség nagyon sokféle lehet - kisebb vagy nagyobb, gazdagabb vagy szegényebb, merevebb vagy rugalmasabb-fejlődőbb, stb. -, de a befogadói eleményt mindenképpen a maga véletlenszerűségére alapozza, ahelyett, hogy a mű problematikájának egészéből indulna ki.

E szűkös befogadás tartalmilag leggyakrabban a magánélethez kapcsolódik. Mi is csupán ezt a típust / s ezt is csak differenciálatlanul, belső különbségeitől eltekintve/ vet-tük figyelembe. Megkíséreltük, hogy elkülönítsük a film "történelmi" és "privát" megértését.

Kérdésünk /a 20. számú/ így hangzott: "Véleménye szerint főként mi az oka annak, hogy a fiatalasszony, anyósa elől mindazt eltitkolja, ami a külvilágban történik?" Öt válaszlehetőséget soroltunk fel, ebből legfeljebb kettő megjelölését kértük. A válaszlehetőségek részben valósak, részben hamisak voltak; négy /részben valós/ lehetőség megmaradt a merőben privát körülményekkel és okokkal történő indoklásnál, egy pedig a

kornak az öregasszony számára való érthetetlenségére hivatkozott. A válaszokat - a két megjelölt indok együttesét minősítve - három csoportra különítettük el: a már említett "történelmi", "privát" és "rossz" megértés csoportjaira.

Mintánk megoszlása:

"Történelmi" megértés	"Privát" megértés	Rossz megértés	Nem válaszolt	Összesen
396 /46 %/	216 /25 %/	233 /27 %/	17 /2 %/	862 /100 %/

A "történelmi" megértéshez tartozó nagy szám soknak látszik, ezért - mint irtuk - a felső válaszfokba eső számokat fenntartással kell kezelnünk.

A válaszok iskolai végzettség szerint való megoszlását a 25. táblázat mutatja be.

25. táblázat

	Legfel- jebb 8 általá- nos	Érettségi	Diploma	Közép- isko- lás	Főisko- lás
"Történelmi"	35,5	46	54	38	61,5
"Privát"	27	25,5	26,5	25	18,5
Rossz	34	27	19	34	20
Nem válaszolt	3,5	1,5	0,5	3	--
Összesen:	100	100	100	100	100

A főiskolások mutatják a legnagyobb érzékenységet a film mélyebb megértésére; a két jónak tartható megértés együttes aránya szerint a diplomások azonos szintre jutnak velük. A

további sorrend hasonló az eddigiekhez; s ha nem is szóródnak olyan mértékben a válaszok, mint egyes más kérdéseknél, a főiskolások és az alacsony végzettségűek közötti különbség /26 %/ jelentős.

A munkamegosztásban elfoglalt hely szerint a válaszok így tagolódnak /26. táblázat/

26. táblázat

						§
Megértés	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főiskolás
"Történelmi"	40	51,5	46	53	38	61,5
"Privát"	22,5	23,5	29,5	31	25	18,5
Rossz	36	24	21,5	14	34	20
Nem válaszolt	1,5	1	3	2	3	--
Összesen:	100	100	100	100	100	100

Ez a táblázat önmagában is érdekes adatokat tartalmaz, s még érdekesebbé válik, ha az előbb elemzett kérdés eredményeivel hasonlítjuk össze. Itt a főiskolások, humánértelmiségi, beosztott alkalmazottak, menedzserértelmiségi, munkások, középiskolások sorrendje alakul ki. Ha a két jó válasz együttes arányait nézzük, akkor a humánértelmiségi valamivel a főiskolások elé kerülnek, a két alkalmazott kategória /a menedzserek és a beosztottak/ pedig egymás mellé, ugyanígy a középiskolások és a munkások kategóriája. Ebben a tagolásban is a főiskolások bizonyulnak a legszélesebb látókörűnek. Váratlan a menedzserértelmiségi, a beosztottakénál rosszabb eredménye, amelyet csak a két jó válasz együttese helyesbit. Különösen akkor, ha az előző kérdésnél elemzett eredményekre gondolunk. Ott ugyanis ők határozták meg a legpontosabban a film korhoz.

való tartozását, míg itt csak a negyedik helyen és 50 százaléknál kisebb arányban válaszoltak úgy, hogy válaszukból a filmnek a maga történelmi összefüggéseiben való megértésére lehessen következtetni. Emellett majdnem 30 százalékos /hasonlóan a másik értelmiségi kategóriához/, minden más kategóriánál nagyobb arányban értelmezték a filmet kizárólag a magánélet szintjén. Ezek az adatok erőteljesen átértékelik az előző kérdésnél tapasztalt legjobb szereplésüket: az ott tanusított kormegértésük inkább külsőlegesennek bizonyul; a külsőlegesennek felfogott, noha történelmi-kronológiai értelemben helyesen meghatározott kornak és a film közvetlen cselekményének és történéseinek összefüggéseit több, mint 50 százalékban nem értették meg. /A gimnazisták adatai majdnem pontosan azonosak a beosztott alkalmazottakéival, tehát sokkal jobbak a munkások s jobbak a menedzserértelmiségiéi adatainál is. Ennek megfelelően a szakközépiskolások adatai rendkívül rosszak./

Az életkor kategóriáiban kisebb az adatok szóródása, mint az előbbieken, a skála a 21-25 évesek 54 százalékos "történelmi" válaszaitól az 56 évnél idősebbek 35 százalékos megfelelő válaszáig terjed. A három 20 és 35 év közötti kategória 52-54 százalékos arányban adott szélesebb kitekintést sejtető válaszokat, majd - jelentősebb különbséggel a 18-20 évesek, újabb különbséggel pedig a 36-40 és a 41-55 évesek következnek. A két szélső korcsoport-kategória adta a legkisebb arányban ezeket a válaszokat.

x x x

Az öregasszony áltatásának okára-indítékára irányuló kérdésünknek fontos szerepe van abban a gondolatkörben, amely vizsgálatunk elméleti kereteit körvonalazza, s amelynek előzetes empirikus megközelítése jelentette egyik célunkat. Vizsgálatunk éppen itt, a film átfogó megértését felvető kérdés és az izléskérdések összehasonlító elemzésénél érintkezik a legjobban e gondolatkörrel. Ennek tárgya a befogadás módjainak és

fajtainak az elkülönülése, ennek történeti alapja és folyamata. Természetes, hogy ennek a nagyon széles tárgynak az átfogó megközelítésére nem vállalkozhat egyetlen empirikus vizsgálat. Mégis, eredményeinket megkíséreljük e problematika keretei közé helyezni és e problematikával összefüggésben értelmezni.

Ugy látjuk, hogy ehhez éppen az izléskategóriák adják meg a legközvetlenebb eszközöket, hiszen éppen az izlésben tudjuk e vizsgálatunk során azt a legközelebbi-legközvetlenebb okot megragadni és műveletesíteni, amely a film tetszésére és megértésére vonatkozó kérdéseinkre adott válaszokat megkülönbözteti. /Ez abban fejeződik ki, hogy a válaszok az izléskategóriák szerint szóródnak a legjobban.^x/ Ugyanis a különböző izlésfajták különböző befogadásfajtákkal járnak együtt, nemcsak statisztikai, hanem oki értelemben is. Ezért a vizsgálatunkban kikutatott és sokszorosán összehasonlított izléskategóriák támogatott nyujtanak számunkra a befogadásmódok minősítésére. A problematika nagyságához és bonyolultságához képest mindenesetre nagyon kevés támpontot. Mégis, arra lehetőségünk nyílik ezen az uton, hogy eredményeinket ne csak statisztikailag leírva és korrelációkat megállapítva, hanem - legalábbis feltevésszerűen - tartalmilag is értelmezzük. Második lépésként az egymással összevetett és - lehetőségeinkhez képest - megmagyarázott izlésmódokat és befogadásmódokat statisztikai és tartalmi értelemben egyaránt összekapcsolhatjuk a társadalmi rétegződéssel.

Látható, hogy az izléskategóriáknak döntő elméleti és módszertani szerepük van: a szélső terminusok - a befogadás és a társadalmi rétegződés - között közvetítenek, kapcsolatot teremtenek. Az izlés ugyanis olyan válogató, értelmező és megítélő képesség, amely az egyének általános társadalmi beállítottságainak sajátos területre irányuló kifejeződése. Ezek a

^xVö. a 25., 26., a 27. és a 28. táblázatok megfelelő adatait.

beállítottságok az egyéneknek a társadalmi cselekvések rendszerében elfoglalt helyéből és funkciójából következnek, ezért sajátos kifejeződésük, az izlés, egyben e helyek és funkciók kifejeződése is. Ugyanakkor közvetlenül meghatározza a befogadást, s ennyiben valóban középső terminus. Ez a - rendkívül leegyszerűsítő módon megfogalmazott - meghatározás-sor /munkamegosztás-társadalmi beállítottság-izlés-befogadás/ egyébként rámutat arra, hogy az efféle vizsgálatok elmélyítésének egyik legfontosabb lehetősége maguknak az izlésfajtáknak a megfejtése: annak feltárása, hogy milyen társadalmi beállítottságok kifejeződésai.

Először nézzük az irodalmi izlés kategóriáit

/27. táblázat/:

27. táblázat

8

Megértés	"Modern"	"Klasszikus"	"Romantikus"	"Best-seller"	"Lektűr"
"Történelmi"	56	59	26,5	42	28
"Privát"	23,5	24	25,5	25	34
Rossz	18,5	16	45	31	35
Nem válaszolt	2	1	3	2	3
Összesen:	100	100	100	100	100

Mint az eddigiekben is, az izléskategóriák három, nagyon élesen elváló csoportra oszlanak, s ez elképzelhetővé teszi, hogy legelső, nagyon durva lépésként háromféle befogadásmódot különítsünk majd el. /A "klasszikus" kategóriának a "modern"-nél jobb szereplésére, amelyet itt is, másutt is tapasztalhatunk, az kínálkozik magyarázatnak, hogy azok között, akik a "modern" kategóriába sorolódtak, azaz a legujabb, a legfelkapottabb értékes könyvek olvasói között, óhatatlanul sok a valóságos befogadói érzékenységgel kevésbé rendelkező sznob; míg a "klasszikus", azaz a multszázadi realistákat és e századi folytatóikat

a mai, legújabb írókkal együtt kedvelők között sokkal kevesebb./ Másrészt újra igazolódik a romantikakedvelők gyengesége: rosszabbul szerepelnek a lektürkedvelőknél is.

28. táblázat

8

Megértés	"Művészi I."	"Művészi II."	"Látvá- nyos"	"Érzel- mes"	"Kommersz"
"Történelmi"	65	58	31,5	38	28
"Privát"	19	24	24,5	35	21
Rossz	15	16	40	26	48
Nem válaszolt	1	2	4	1	3
Összesen:	100	100	100	100	100

Hasonlóan az irodalmi izléshez és a filmizlés-kategóriák eddigi összehasonlító elemzéséhez, az eredmények itt is három csoportra osztják kategóriáinkat. /Ld. a 28. táblázatot./ Ennek a számunkra fontos ténynek a megállapítása után a táblázat nem igényel részletesebb elemzést, hiszen jól látszik a két esztétikai igényű izléskategóriának a többitől való nagyfoku és az egymástól való kisfoku elkülönülése; valamint az érzelmes kategória biztos középső helyzete.

3. A két női főszereplő kapcsolata

Míg a film megértésére vonatkozó első két kérdésünk elsősorban a filmcselekmény történelmi meghatározottságára irányult /bár a második már átvezetett az itt következőkhöz/, addig további kérdéseink kizárólag a két asszony kapcsolatára szorítkoznak. E három kérdés közül az első kapcsolatuk érzelmi színezetére vonatkozik, a másik kettő pedig kapcsolatuk alapjára, arra, hogy volt-e és kölcsönösen volt-e szükségük egymásra.

Ezek a kérdések tehát nem kutatják közvetlenül a film közvetetten, de letagadhatatlanul meglévő politikai-történelmi tartalmának a megértését. Közvetetten viszont kutatják. Ugyanis a hősök viszonyának félreértése, e közvetlen és magánéleti viszony félreértése valamilyen értelemben életük és kapcsolatuk történelmi meghatározottságát is félreérti, mivel sajátos kapcsolatuk keletkezése és léte mindenekelőtt a történelmi helyzet szélsőségesességén alapul. Kapcsolatuk e helyzet nélkül sokkal megszokottabb és felületesebb lenne, különböző eredetű és tartalmu szellemiségük miatt nagyobb távolságra állnának egymástól. A két asszony kapcsolatának formálisan helyes értelmezése azonban /kérdéseink lehetővé teszik a csak formálisan helyes válaszokat/ nem biztosítja e kapcsolat igazi tartalmának és alapjának a megértését. Itt is, mint máshol, csak tendenciákat állapíthatunk meg.

Ezek a kérdések ezen kívül önmagukban, közvetlenül is hoznak eredményeket, mert adatokat nyújtanak a befogadói tevékenység fontos oldalának bemutatásához. E három kérdés, s velük együtt a legutolsó is, a hősök befogadását-felfogását kutatja, ez pedig, úgy véljük, sokat árul el a befogadás színvonaláról. A film különböző fontosságú és különböző művészi funkciójú alakjainak a felfogása /ezt vizsgálja majd a legutolsó kérdés/ és a két központi alak kapcsolatának a felfogása tehát nemcsak a

filmcselekmény nagy összefüggéseinek a megértéséről vagy félreértéséről vall, hanem sokkal közvetlenebbül, a befogadásnak ilyen általános-szerkezeti sajátosságairól is. Erre vonatkozóan azonban nem várhatunk igazán gazdag eredményeket, mert a "Szerelem" cselekményének és alakjainak - külső értelemben vett - szűkkörűsége, a nagyobb epikus szélesség és a sokoldaluan felvonultatott ellentétes alakok hiánya kevesebb lehetőséget nyújt a probléma kutatására /ez persze csak vizsgálatunk balszerencséje, nem pedig a film hibája/.

a/ Kapcsolatuk érzelmi tartalma

Arra kértük fel interjualanyainkat, hogy egyetlen kifejezéssel jellemezzék a két asszony kapcsolatát. Kérdésünkben /21. számú/ előre megadtuk a válaszlehetőségeket, ezek az egyoldalu vonzalom, az egyoldalu ellenszenv, a kölcsönös vonzalom és a kölcsönös ellenszenv esetei voltak. Mintánk a maga tagolatlanságában a következőképpen oszlik meg a hat válaszlehetőség között:

Egyoldalu ellen-/vonza-szenv /lom a feleség részéről		Egyoldalu ellen-/vonza-szenv /lom az öregasszony részéről		Kölcsönös von- /ellen-zalom/szenv		Nem vála-szolt	Összesen
56	33	35	55	495	133	55	862 fő
6,5	3,8	4,1	6,4	57,4	15,4	6,4	100,0 %

Mintánk többsége helyesen fogta fel a kapcsolatot /a kölcsönös vonzalmat tekintjük helyesnek/, s a legkevésbé helytelennek, vagy inkább a legkevésbé leegyszerűsítőnek tartható helytelen választ /kölcsönös ellenszenv/ adták a legtöbben a helytelenül válaszolók közül. Azok, akik a kapcsolatot érzelmileg egyoldalunak tartják, inkább hajlottak a feleség kényszerű és az öregasszony rászorult kapcsolódásának hangsúlyozására, mint ennek ellenkezőjére /s a leegyszerűsítő felfogáson belül ez a realisztikusabb változat/.

Iskolai végzettség szerint a diplomások és az egyetemisták-főiskolások mintegy 68 százaléokban válaszoltak helyesen, majd 62, 52 és 42 százalékkal az érettségizettek, a legfeljebb nyolc általánost végzettek és a középiskolások következnek. Kölcsönös ellenszenvről, az átlag fölötti arányban, az érettségizettek és a középiskolások nyilatkoznak /17-18 % a többi kategória 11-13,5 százalékaival ellentétben/. Kiugróan magas a középiskolásoknak az a válasza, amely a fiatalasszony egyoldalú ellenszenvét tartja a legjellemzőbbnek /14 %/ és ennek megfelelően viszonylag magas arányban /8,5 %/ válaszoltak az öregasszony egyoldalú vonzalmának a megjelölésével. Ezzel ellentétes tendenciájú a legalacsonyabb végzettségűek szereplése, ők 10-10 százaléokban válaszoltak a fiatalasszony egyoldalú vonzalmával és az öregasszony egyoldalú ellenszenvével. Mindenesetre ez a két végzettségekategória, a középiskolások és a legfeljebb nyolc általánost végzettek ítéli meg leginkább egyoldaluan - bár ellentétes irányban - a két asszony kapcsolatát; azaz, ők bizonyultak a legkevésbé képesnek arra, hogy többoldaluan-összetetten fogjanak fel egy többoldalú-összetett dolgot. Adataink másik tanulsága az, hogy a középiskolások messze a legutolsó helyen szerepelnek, s ezt megerősíti az összes hátralévő kérdés. Ez is és a hátralévők is a film alakjainak viszonyaival és értékelésével foglalkoznak, s úgy látszik, hogy e viszonyok felfogásához és értékeléséhez jobban kellene az élettapasztalatok, mint az iskolában elsajátított műveltség. Emlékszünk Goethe-aforizmánk középső részére: "a tartalomra csak az bukkan

rá, akinek van hozzátennivalója". Ebben az esetben a hozzátevés képessége nem az esztétikai-befogadói képzettségen és jártasságon, hanem a tényleges élettapasztalaton múlt, az emberek és kapcsolataik árnyalt megértésének és megítélésének a képességén.

A tapasztaltságnak, az életkornak ezt a szerepét egyértelműen bizonyítják kérdésünknek az életkor-dimenzióval összehasonlított adatai. Itt ugyanis valamennyi 18 év fölötti életkor-kategória 54 százaléknál nagyobb arányban adott helyes választ, míg a fiatalabbak csak 39 százalékban. A 20 és 30 év közöttiek mintegy 69 százalékban válaszoltak helyesen, a 31-35 évesek 65, a 36-40 és a 18-20 évesek 58-59, s végül a 41 évnél idősebbek körülbelül 54 százaléknyan. Érdekes, hogy az 56 év fölöttiek viszonylag nagy arányban /10,5 - 10,5/ állapítják meg a fiatalasszony egyoldalu vonzalmát és az öregasszony egyoldalu ellenszenvét. Rokonszenvskálánk adatai /amelyeket később még elemzünk/, arról tanuskodnak, hogy ez nem az idősebbek viszolygása saját eljövendő öregkoruktól, hanem inkább rokonszenvező azonosulás az öregasszonnyal és a fiatalasszonyra való rászorultságának elutasítására-eltagadására való hajlam. Ami az élettapasztalatok szerepét illeti, itt újra megállapíthatjuk, mint ezt már a tetszésitéleteket elemezve megtettük, hogy ez, legalábbis vizsgálatunk adatai szerint, korlátozottan, nem egyedül érvényesül. Igaz ugyan, hogy a legfiatalabbak, a 17 éven aluliak válaszolnak a legrosszabbul, s a 18-20 évesek válasza is csak közepesek, de a 20 és 30 év közötti két életkor-kategória a legjobb válaszokat adja, 30 százalékkal nagyobb arányban, mint a legfiatalabbak. Nem az élettapasztalatok szaporodnak meg ilyen óriási mértékben e néhány év alatt, persze az élettények felfogása és élettapasztalattá-beállítottsággá való szerveződése sokkal magasabb-érettebb szinten történik a felnőttéválás éveiben, mint korábban. Az élettapasztalatok a későbbi, a 30. év utáni években mindig szaporodnak, viszont az idősebb korcsoportok teljesítménye romlik. A huszonévesek ilyen jó, vezető teljesítményének az okát a felnőtté vált-felnőtté váló fiatalok fogékony-

ságában kell keresnünk, ami mögött persze tanultság és műveltség is, de sokkal inkább - nem egyszerűen természetileg, hanem társadalmilag meghatározott - frissesség, érzékenység, felvevőképesség rejlik, amely többnyire és átlagosan - szintén társadalmi okokból - a későbbi évek során fokozatosan sorvadásnak indul. /20 és 30 év közötti válaszolóinknak mintegy a fele munkás és beosztott alkalmazott, tehát nem csupa egyetemistákból és fiatal értelmiségiből áll, s ezért nem a módszeres műveltségnek és iskolázottságnak kell az egyedüli magyarázóértéket tulajdonítanunk. Persze az értelmiségiek és főiskolások képvisellete mégis mintegy 50 százalékos, de ez nagyjából megfelel a "Szerelem" és más hasonló filmek közönségösszetételének./

Az iskolai végzettség szerint való elemzésnél már láttuk, hogy a két diákkategória ellentétesen szerepel. Ez itt a munkamegosztás-kategóriák tárgyalásánál csak annyiban módosul, hogy a humánértelmiség kategóriája a maga 73,5 százalékos helyes válaszával megelőzi a főiskolások-egyetemisták 68 százalékát. Annál érdekesebb viszont a többi kategória válaszaik alakulása. Az egyik, már többször fellepett különbség a két értelmiségkategória között huzódik: igen nagy, 14 százalékos különbség a helyes válaszok között a humánértelmiség javára /73,5 %, illetve 59,5 %/. Ennek magyarázata hasonló eddig elemzett különbségeik magyarázatához: úgy gondoljuk, hogy itt megint a munkarendből és az erre épülő életrendből kell kiindulnunk: a kétféle értelmiség munkájának rendje, szervezettsége és fegyelme, s a munka során kialakuló parancsnoklási és engedelmisségi viszonyok nagyon nagy mértékben különböznek. E különbség a dolgozó racionalizáltságában és bürokratizálódottságában van: a menedzserértelmiség sokkal inkább racionalizált-bürokratizált viszonyai kedvezőtlenül hatnak társadalmi és művészi érzékenységre.

Sokkal meglepőbb a két értelmiségkategória különbségénél az a másik különbség, amelyet a beosztott és a vezető alkalmazottak, azaz a menedzserértelmiség között találunk. E kü-

lönbség ugyanis abban áll, hogy a beosztott alkalmazottak jelentős mértékben több helyes választ adtak a vezetőknél /68 százaléknál 59,5-tel szemben, s ezzel a százaléértékkel teljesen azonos szintre kerültek a főiskolásokkal/. Ennek magyarázatát keresve ismét a hierarchikus munkarendhez fordulhatunk. Itt persze nem az erősen hierarchizáltak és a gyengén hierarchizáltak, hanem az erősen hierarchizáltak felső és alsó szintjeinek a különbségéről lehet szó. /Aminek megfelel e két kategória nemek szerinti megoszlása: a vezetők 70 %-a férfi, a beosztottak 70 %-a nő./ A vezetők többet parancsolnak, a beosztottak többet engedelmeskednek. A beosztottak nagymértékben függnek vezetőiktől, ezért arra kényszerülnek, hogy figyeljék a közvetlen-személyes viszonyok és érintkezések finom mozzanatait és kétértelműségeit, míg a vezetők hajlamosak arra, hogy voluntarisztikus racionalizmussal eltekintsenek ettől. A vezetők bürokratikus szemlélete fellép munkájukon kívül is, ez pedig csökkent érzékenységet jelent, esetünkben a két asszony viszonyának a megítélésében. Ez a kontraszt a beosztottak és a vezetők között még élesebbnek tűnik fel, ha arra gondolunk, hogy az előbbiek tulajdonképpen csak középfoku vagy alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek, az utóbbiak pedig nagyrészt diplomások.

x x x

Kapcsolatuk jellege	"Modern"	"Klasszi- kus"	"Roman- tikus"	"Bestsel- ler"	"Lektűr"
Egyoldalú el- lenszenv a fiatalasszony részéről	1,6	2,8	9,4	9,4	9,8
Egyoldalú vonzalom a fiatalasszony részéről	3,2	0,6	8,5	2,1	7,3
Egyoldalú el- lenszenv az öregasszony részéről	4,3	2,2	6,0	5,2	3,7
Egyoldalú von- zalom az öreg- asszony részé- ről	2,7	2,8	8,5	8,9	12,2
Kölcsönös von- zalom	72,2	74,8	35,2	53,5	34,1
Kölcsönös el- lenszenv	11,2	12,3	27,3	16,2	17,1
Nem válaszolt	4,8	4,5	5,1	4,7	15,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Irodalmi izléskategóriáink működését vizsgálva

nem annyira a táblázatban látható helyes válaszok értékei és sorrendje az érdekesek, hanem a rossz válaszokéi. Rendkívül világos ugyanis a helyes válaszok alapján, hogy az izléskategóriák határozottan három csoportba válnak szét /körülbelül 20-20 százalékos különbségek választják el egymástól ezt a három csoportot/. Többet mondanak ennél a rossz válaszok. A bestsellerkedvelők rossz válaszai jelentősen nagyobb százalékarányban szerepelnek, mint a két esztétikai érdeklődésű kategória megfelelő válaszai. A másik két izléskategória azonban ennél is sokkal nagyobb

arányban adott rossz válaszokat, s ezek sokkal szélsőségesebbek, mint a bestsellerkategória esetében. A négy egyoldalu érzelmi kapcsolatot megjelölő válaszlehetőség százaléktételeit megnézve azt láthatjuk, hogy egyfajta polarizáció rajzolódik ki. Egészen egyértelműen a lektürkedvelők, szintén egyértelműen a bestsellerkedvelők, s inkább csak tendenciaszerűen a romantikakedvelők esetében: az egyoldalu érzelmi kapcsolatot vagy a fiatalasszony elutasító, vagy az öregasszony vonzó érzelmeiként értelmezik. Ez az értelmezés a fiatalasszony egyoldalu előnyben részesítésével jár együtt, mint ezt majd a rokonszenvedőktől látni fogjuk. /A nem esztétikai igényű izléskategóriák esetében nagyobb a különbség az öregasszony és a fiatalasszony rokonszenvedései között, mint az esztétikai érdeklődésűek esetében. Azaz: azok, akik az utóbbi izléskategóriákba tartoznak, inkább tudták mindkét asszonyt egyszerre rokonszenvesnek tartani, mint az esztétikailag kevésbé színvonalas izlésűek: következőképp árnyaltabban fogják fel a hőseket. A legélesebben ezt a lektürkedvelőknél láthatjuk, akik igen nagy százalékban jellemezték a két asszony kapcsolatát az öregasszony egyoldalu vonzalmával, vagy ha tetszik, rászorultságával. S ez a kategória csak egészen kis mértékben rokonszenvezik az öregasszonnyal, s továbbá - a 23. kérdés tanúsága szerint - csak egyharmadában // véli úgy, hogy a fiatalasszony is rászorul anyósára. A lektür-olvasók tehát igen nagy mértékben elutasítják az öregasszonyt, s igen nagy mértékben azonosulnak a fiatalasszonnyal. Az egyik okozza a másikat. Kifejletlen befogadásmód bontakozik ki előttünk; olyan, amely csupán arra képes, hogy egyoldalúan-differenciálatlanul azonosuljon a hősekkel, vagy arra, hogy ugyanúgy elutasítsa őket. Ez a kifejletlen befogadásmód - kisebb mértékben - jellemzi a romantikakedvelőket is. Valamennyi adatunk, amellyel a lektürkedvelők befogadásmódját jellemeztük és körvonalaztuk, a romantikakedvelők esetében is hasonló tendenciákat mutat.

A bestsellerkedvelők esetében nem találkozunk

ilyen éles polarizációval és intoleranciával. Táblázatunkból látható ugyan, hogy itt is nagy hányaduk jellemzi a két asszony kapcsolatát a fenti módon, de e mögött a rokonszenvskálán nem találjuk meg azt az intoleranciát, mint amit a lektürolvasók tanusítottak. Toleránsabb rokonszenvitéletükkel ellentétben viszont ők is viszonylag nagy százalékarányban, 40 százaléknyan vélik azt, hogy a fiatalasszony nem szorul rá az öregre / a két esztétikai igényű kategória véleménye erről a kérdésről csak 15-17 százalékban tér el a - véleményünk szerint - helyes állásponttól/. Ez az eredmény ugy értelmezhető, hogy mivel egyrészt értelmező ítéleteik iránya hasonlít a két gyenge kategória ítéleteihez, másrészt pedig rokonszenvitéleteik az esztétikailag értékes kategóriákéihoz, itt egy megértési képességeit tekintve közepszerű, és tetszési képességeit tekintve toleráns izlésről van szó. Kicsit túlélezetten fogalmazva: rosszul értik, de tetszik nekik.

A filmizlés kategóriái a 30. táblázat adatai szerint tagolják a válaszokat.

Ez a táblázat sok szempontból hasonló az irodalmi izlés táblázatához. A két esztétikai igényű kategória nem igényel különösebb magyarázatot; az "érzelmes" izlésűek kategóriája pedig egészen pontos párhuzamosságot mutat az irodalmi izlés bestseller-kategóriájával. A kommersz-kategória pedig ugyanazt a teljesítményt nyújtja, mint a lektürolvasók kategóriája, s nemcsak ebben a vonatkozásban, hanem a többiben is, tehát e két kategóriáról ugyanaz elmondható, sőt erőteljesebben, mint amit a lektürolvasókról elmondtunk: itt is azzal a kifejeletlen befogadásmóddal találkoztunk, mint ott. Eltérnek ettől a "látványos" filmek kedvelői, elég jellegtelenül közepes képet nyújtanak magukról. Rokonszenvitéleteik mérsékeltebbek, de normálisan-toleránsan változnak a két asszony viszonylataiban, kapcsolatmegítélésük, mint a táblázat is mutatja, gyenge, viszont az érzelmesekhez hasonlóan, közepes szinten ítélik meg a fiatalasszonynak az öregre való rászorultságát. Ezért teljesít-

ményük, eddig elemzett adataink szerint, valamivel jobb, mint a kommersz kategóriáé, de rosszabb az érzelmes izlésűek teljesítményénél.

30. táblázat

%

Kapcsolatuk jellege	"Művészi I"	"Művészi II"	"Látványos"	"Érzelmes"	"Kommersz"
Egyoldalú ellenszenv a fiatalasszony részéről	-	2,8	9,5	9,3	15,7
Egyoldalú vonzalom a fiatalasszony részéről	1,1	2,4	4,7	5,0	6,7
Egyoldalú ellenszenv az öregasszony részéről	1,6	2,4	7,9	5,7	5,2
Egyoldalú vonzalom az öregasszony részéről	1,1	4,8	7,9	6,4	11,9
Kölcsönös vonzalom	80,9	69,5	38,5	53,6	35,1
Kölcsönös ellenszenv	11,6	13,3	21,3	15,0	17,9
Nem válaszolt	3,7	4,8	10,2	5,0	7,5
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

b./ Egymásrautaltságuk

A film mindkét központi alakja elszigetelt. Az öregasszonyt életkora, gyengesége, majd betegsége, a külvilágtól való teljes elszakadása /emlékképei a távoli multból csak a második világháborúig jutnak el/, s egyetlen rokonának, szeretett fiának a távolléte szigeteli el. A fiatalasszony elszí-

geteltségében nincs semmi partikuláris, helyzetét közvetlenül a történelem alapozta meg. Ez az életébe irracionális erőként betörő történelem passzív önmegtartásra és várakozásra kényszeríti; egyedül az öregasszony léte és problémái kínálnak neki értelmes feladatot; s egyedül ezek a feladatok azok, amelyek segítik és összefogják.

A két asszony egymásrautaltsága rendkívüli helyzetükben, és az ezt a helyzetet kialakító korban gyökerezik. A kölcsönös egymásrautaltság azonban e korban való gyökerezettség megértése nélkül is megérthető, megérezhető, az is fel tudja fogni, akinek szemlélete belül marad a magánélet határain. Ezért az erre a problémára irányuló kérdésünk nemcsak arra vonatkozóan ígér választ, hogy válaszolóink felfogták-e a filmcselekmény történelmi meghatározottságát, hanem a legutóbbi kérdések során elemzett befogadásproblémára is.

Két olyan kérdést építettünk be kérdőívünkbe, amely a kölcsönösség problémájára kérdez rá. A 22. számú, az öregasszonynak a fiatalra való rászorultságára, a 23. számú pedig a fiatalasszonynak az öregre való rászorultságára vonatkozik. Az első - részben ellenőrző, részben technikai funkcióval - tulajdonképpen csak a másodikhoz kell, hiszen mint az "Igen" és a "Nem" válaszok aránya is mutatja, megválaszolása aligha okozott fejtörést:

	Igen	Nem	Nem vála- szolt	Össze- sen
Az öregasszonynak szükség-e menyére?	790 91,5 %	59 7,0 %	13 1,5 %	862 fő 100 %
A fiatalasszonynak szükség-e anyósára?	561 65,0 %	285 33,0 %	16 2,0 %	862 fő 100 %

A második kérdésre adott válaszok már jelentősen megoszlanak. E megoszlások részletes, a különböző meghatározók /végzettség, munkamegosztás, életkor, nem, irodalmi és filmizlés/

szerint való bemutatásától eltekintünk. Egyrészt azért, mert önmagukban nem kínálnak újabb eredményeket: nagyjából ugyanazokat a kategória-elkülönüléseket és -sorrendeket hozzák létre, mint az eddigiek. Másrészt pedig - és ez a fontosabb indok - ezeket a válaszokat eleve járulékos funkciójuaknak szántuk, arra volt szükségünk, hogy segítségükkel finomabban vizsgálhasuk meg a két asszony viszonyának a felfogását. E funkcióra alkalmasnak is bizonyultak /pontosabban: alkalmasnak bizonyult a második kérdés/. A hősfelfogás fontosnak látszó befogadásproblémájának elemzéséhez fel is használtuk ezeket az eredményeket.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

4. A szereplőket illető rokonszenvitéletek

A Szerelemnek két központi hőse van, az összes többi az ő kapcsolatukat és magatartásukat veszi körül és teszi indokolttá. Ezért jogos volt, hogy az ő kapcsolatukat állítottuk a film megértésére vonatkozó kérdéseink előterébe. Ugyanakkor azonban az összes többi szereplőnek művészileg-dramaturgiailag fontos funkciója van a film egészében, ezért szükséges volt, hogy valamilyen módon feltárjuk: hogyan értették meg e funkciókat azok, akiket megkérdeztünk.

Kérdőívünket azonban nem lehetett tulterhelni, használhatósága érdekében minden olyan kérdést mellőznünk kellett, amely a film többi szereplőjével részletesen foglalkozik. Egyetlen eszköz alkalmazását engedhettük meg magunknak: egy rokonszenvskálát. Az összes szereplő, köztük a két asszony hét-foku skálán^x való elhelyezése technikailag egyszerű feladat, de természetesen szegényebbé teszi eredményeinket. Egy önmagában vett rokonszenvitéletről nem tudni, hogy min alapul; ez az ítélet nem világítja meg önmaga gondolati-tagolható tartalmát, s ezért homályos és félrevezető. Mégis felhasználható. Egyrészt azért, mert a több szereplőre vonatkozóan kinyilvánított rokonszenvennek együttese már kirajzol valamilyen képet arról, aki kinyilvánítja őket. Másrészt nem egyéni, hanem tömeges-statistikai vizsgálatot végzünk, s a tömeges adatok hiteles tendenciákat mutatnak fel, kiszűrjük és semlegesítjük az egyéni véletlenszerűségeket. Harmadszor pedig módunk van arra, hogy az önmagukban tagolatlan rokonszenvitéleteket a tagolt vélekedésekkel összehasonlítva és együttesen elemezzük /mint ezt már részben meg is tettük/.

x x x

^xE skála a "nagyon rokonszenves"-től /egyes fok/ a "nagyon ellenszenves"-ig /hetes fok/ terjed; ennek megfelelően a négyes fok jelenti az érzelmi közömbösséget.

A munkamegosztás-kategóriák szempontjából valamennyi szereplőt, illetve valamennyi rájuk vonatkozó rokonszenvitételeket feldolgoztuk. /Ld. a 31. táblázatot./ Megállapítottuk az egyes munkamegosztás-kategóriáknak az egyes szereplőket illető rokonszenv-átlagait. /Minél kisebb ez az átlagérték, annál inkább rokonszenveznek válaszolóink a kérdéses szereplővel./ Azt is megállapítottuk, hogy rokon- és ellenszenveik milyen mértékben terjednek ki a hétfoku skála egészére, azaz, milyen mértékben szóródnak. /Ennek matematikai-statisztikai mutatószáma az átlag szórása; minél kisebb ez a szám, annál jobban sűrűsödnek az átlag köré az adatok./ Végül megállapítottuk a nemválaszolók arányát. /Akik közé a rokonszenv-kérdés egészére nem válaszolók és az adott szereplőre nem emlékezők egyaránt beletartoznak. Az előbbiek száma állandó, a minta egészét tekintve 50 /5,8 %/; az utóbbiak száma igen nagy mértékben változik, magától értetődő módon, mert válaszolóink különböző arányban felejtették el a különböző szereplőket./

Táblázatunk szerint a legjobbnak tartható, a szereplők értékhierarchiájának legjobban megfelelő rokonszenvitéletek a humánértelmiségi kategóriába tartozóktól származnak. Ugyan a baráti házaspár férfitagját egy árnyalattal toleránsabban ítélték meg, mint azok, akik a menedzserértelmiségi és a főiskolás kategóriákba tartoznak; s a fiatalasszony anyja esetében is, ahol a hat kategória rokonszenve két hármas csoportba oszlik, a kevésbé rokonszenvezők közé kerülnek. Körülbelül egyformán szerepelnek a menedzserértelmiségiek és az egyetemisták-főiskolások. Az utóbbiak némileg intoleránsak az öregasszonnyal, az előbbiek viszont a fiatalasszonnyal. A férjet, Jánost illető rokonszenvitéletek sorában csak a negyedik helyet foglalják el a menedzserértelmiségiek, ezt viszont az ellensúlyozza, hogy ők tartják a legellenszenvesebbeknek a baráti feleséget.

31. táblázat

A film szereplői		Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főiskolás
Öregasszony	átl.	2,41	2,44	2,33	2,13	3,52	2,48
	sz.	1,44	1,44	1,36	1,21	1,74	1,39
	nv.	14,6%	6,5%	6,9%	5,5%	8,4%	1,2%
Fiatalasszony	átl.	1,80	1,78	1,80	1,35	2,31	1,61
	sz.	1,02	1,14	1,23	0,65	1,39	0,91
	nv.	13,8%	6,5%	6,9%	6,6%	8,8%	2,5%
János, a férj	átl.	2,23	2,11	2,25	1,85	2,36	1,95
	sz.	1,30	1,18	1,19	0,92	1,28	0,97
	nv.	15,5%	8,2%	6,9%	6,6%	12,4%	2,5%
Irén, a házvezetőnő	átl.	3,08	2,76	2,74	2,65	2,99	2,75
	sz.	1,28	1,17	1,34	1,15	1,30	1,16
	nv.	28,4%	12,0%	12,7%	7,7%	10,4%	7,4%
A baráti házaspár férfitagja	átl.	4,35	4,58	4,73	4,64	3,94	4,68
	sz.	1,60	1,42	1,60	1,46	1,78	1,40
	nv.	33,6%	20,1%	15,7%	18,7%	14,3%	16,0%
A baráti házaspár nőtagja	átl.	4,91	5,06	5,63	5,62	4,86	5,49
	sz.	1,58	1,45	1,32	1,37	1,68	1,40
	nv.	33,6%	21,2%	18,6%	18,7%	14,7%	16,0%
Orvos	átl.	2,71	2,62	2,65	2,62	2,70	2,61
	sz.	1,35	1,22	1,13	1,12	1,27	1,00
	nv.	25,0%	21,7%	13,7%	14,3%	10,4%	11,1%
Fiatalasszony anyja	átl.	3,11	3,09	3,01	3,29	3,25	3,51
	sz.	1,51	1,25	1,12	1,23	1,25	1,17
	nv.	27,6%	23,4%	18,6%	17,6%	14,7%	14,8%
Házfelügyelőnő a fiatalasszonynál	átl.	3,49	3,61	3,09	3,46	3,37	3,56
	sz.	1,69	1,37	1,22	1,21	1,40	1,20
	nv.	37,9%	28,3%	26,5%	26,4%	19,1%	24,7%
Taxisofőr	átl.	2,80	2,99	2,84	2,93	2,88	2,97
	sz.	1,26	1,25	1,34	1,13	1,33	1,08
	nv.	44,0%	32,1%	26,5%	23,1%	17,5%	24,7%

/ átl.: a rokonszeny-ítéletek átlaga;
sz.: az átlag szórása;
nv.: nem válaszolók százalékos aránya/

Jelentős különbség van a két kategória között a fiatalasszony anyjának megítélésében: a menedzserértelmiségiek tartják a legrokonszenvesebbnek, a főiskolások a legkevésbé rokonszenvesnek. Mint már említettük, ebben a kérdésben a legellentétesebb a rokonszenv eloszlása. Indokoltan, mert - minden epizódikussága ellenére - a mama alakja a legellentmondásosabb. Nyugodtabb és védettebb falusi háttérrel képvisel, s egyben kínál is lánya számára; ahol az gondtalanabban, jobb életfeltételek között, régi, gyerekkori ismerősök, rokonok és barátok bizonyára megértő körében élhetne. Ez a perspektíva azonban elfogadhatatlan lánya szemében, egy pillanatig sem válik kétségesévé ittmaradása. Végigvárja kivételes életszakaszának pozitív vagy negatív lezárulását; nem akar visszavonultan várni, esetleg eltompulni. És emellett természetesen itt valakinek szüksége van rá, míg a faluban inkább csak ő kaphatna bizonyos nyugalmat. Anyósa bebörtönzött férjéhez kapcsolja, bár nem közvetlenül, mert legfontosabb gondját nem tudja megosztani vele. Ezt az egész helyzetet anyja nem érti, épp annyira, de más értelemben nem, mint az öregasszony. Nem érti a városi életben és a politikában történeteket; s nem érti ezeknek az életszféráknak az értékeit sem. Éppen innen ered alakjának és filmbeli funkciójának dialektikája, hiszen nem megrögzött és tudatos partikularitással hívja el lányát a falusi életbe, hanem egy zürzavaros világból akarja a számára áttetszőbe és érthetőbe vinni. A feleség életének értékei visszájukra fordultak, csak negatív-passzív módon létezhetnek, ez pedig fokozza a parasztanya szándékának jelentőségét; hiszen pozitívan létező - bár korlátozott - értékeket kínál lánynak. Adataink szerint a hat munkamegosztás-kategória résztvevői ennek a dialektikának többnyire csak egy-egy oldalát tartották szem előtt; a legkifejezettebben éppen a menedzserértelmiségiek, illetve a főiskolások. Nagyon nehéz a kétféle rokonszenv, illetve a mögötte rejlő kétféle vélemény között dönteni, bár a filmcselekmény szempontjából végül is a fiatalasszony kitartásának megvalósított alternatívája az értékesebb. A kisebb rokonszenvről tanuskodó ítéletek persze nem jelentik minden to-

vábbi nélkül a probléma gondos mérlegeléséből fakadó elutasító állásfoglalást, sokkal valószínűbb az egyszerű köznapi intolerancia. A menedzserértelmiségek azok, ezt eddigi adataink és elemzéseink jól mutatják, akik inkább visszahúzódnak a magánéletbe, szemben a humánértelmiségekkel, ezért inkább rokonszenveznek a fiatalasszony problémájának visszavonuló megoldását képviselő parasztasszonnyal.

E menedzserértelmiségek teljesítményének egy nagyon figyelemre méltó mozzanatát vehetjük észre, ha összehasonlítjuk a fiatalasszony anyjáról és a baráti feleségről adott rokonszenvvéleményüket. Mindkét asszony partikuláris álláspontot és törekvést képvisel a filmben, s mindkettőnek e partikularitása közvetlenül a fiatalasszonnyal való kapcsolatában nyilvánul meg. A parasztasszony a családját, a lányát félti, és segíteni akar; a baráti feleség szintén a családját félti, és nem akar segíteni. Az anya partikularitása öntudatlan, egy régebbi életforma és értékrend spontaneitásával, makacs reflektálatlanságával nyilvánul meg; a baráti feleségé tudatos, a helyzet világos belátásán nyugszik. Az anya segítsége tényleges-átmeneti, bár elfogadhatatlan és el nem fogadott megoldást kínál; a baráti feleség magatartása az egyetlen segítség lehetőséget teszi tönkre. Közös partikularitásuk ellentétes irányu és értékű. A két szereplőnek ezt a minden közösségük ellenére meglévő ellentétességét a legeggyértelműbben ez az értelmiségi csoport vette észre és juttatta kifejezésre, az ő rokonszenvitéleteik hozzák létre a legnagyobb távolságot e két asszonyt; a parasztasszonyt és a baráti feleséget illető átlagértékek között. Azt láttuk, hogy a menedzserértelmiség, kérdéseinkre adott válaszai tanulsága szerint, privatizálódottabb a másik értelmiségi csoportnál. Ez a finom értékelő megkülönböztetés annál inkább a javukra válik: kétféle magánéleti-partikuláris magatartást jól meg tudtak egymástól különböztetni.

A beosztott alkalmazottak jelentik a közepes szintet, átlagszámaik - az egyes szereplők viszonylatában -

többször a 4. és a 3. helyen vannak a kategóriák sorrendjében. Toleránsak - s ez ebben az esetben negatívum - a baráti feleséget illetően, számukra a leginkább közömbös, a legkevésbé rokonszenves a házfelügyelő és a taxisofőr /ami azért érdekes, mert a beosztott alkalmazott végül is éppugy középrétegnek tekinthető, mint a taxisofőr és a házmester/. A fizikai munkakörökben dolgozó megkérdezettek általában rosszabbul szerepelnek a beosztott alkalmazottaknál és jobban a középiskolásoknál. Ők tartják az orvost a legkevésbé rokonszenvesnek, a taxisofőrt pedig a legrokonszenvesebbnek /ugyanakkor közel 40 százalékban !!! nem emlékeznek rá/; elég intoleránsak a házvezetőnővel. Végül, már megszokottan, középiskolásaink nyújtják a legrosszabb teljesítményt, az ismert okból. Egészen kiemelkedő mértékben intoleránsak a két asszonyt illetően, rokonszenv-átlagaik több, mint egy egésszel /öregasszony/ és több, mint egy féllal /fiatalasszony/ rosszabbak a többiekénél. Viszont nagyon toleránsak a baráti házaspár vonatkozásában; s ez a két, egymást kiegészítő hiába elmosódott, erőtlenségre vall.

E különböző munkamegosztás-kategóriák rokonszenv-ítéleteinek biztonságát és egységességét a szórásértékkel tudjuk jellemezni. A legkevésbé a humánértelmisségiek és a főiskolások értékei szóródnak. A menedzserértelmisségiek kevésbé egységesek ítéleteikben; a feleségre és férjére vonatkozó, viszonylag mérsékelt rokonszenvitéletük eléggé szóródik, ugyanígy annak az átlagadatnak is elég nagy a szórása, amellyel viszont a leghelytállóbban ítélték meg a barát rokonszenvességét. Egységesen a legellenszenvesebbnek tartották viszont e barát feleségét, szintén - nagyon - egységesen foglaltak állást a feleség anyja mellett. A beosztott alkalmazottak teljesítménye jóformán azonos a menedzserekével, a munkásoké és a középiskolásoké pedig a legrosszabb. E két utóbbi kategóriánál már ismerjük ennek az ellentétet, nem egységes képnak az okát; a munkások sokszor toleránsabbak kategóriájuk átlagánál, ami mögött a magasabb iskolai végzettségük állnak; a középiskolások pedig eleve két

élesen kettéváló csoportból tevődnek össze: a gimnazistákból és a szakközépiskolásokból; s ezeknek ellentétes ítéletei teszik a középiskolások szórásértékeit a legmagasabbakká.

A rokonszenv-nyilvánítások iskolai végzettség szerint való tagolódásában a diplomások valamivel rosszabb teljesítményt nyújtanak a legjobban szereplő főiskolásoknál, a férjet kevésbé tartják rokonszenvesnek, a baráti férjet kevésbé ellenszenvesnek, az orvost kevésbé rokonszenvesnek /és jobban szóródott adatokkal/; a többi adat jobban megegyezik. Az előzők után ez várható volt: a menedzserértelmisség kevésbé jó teljesítménye lerontja a diplomások átlagát. Életkor szerint vizsgálódó táblázataink rá fognak mutatni, hogy a leendő értelmiség és a jelenlegi értelmiség közötti különbség ebben az esetben az életkorral is összefügg. Az érettségizettek közepesen szerepelnek, érdekes módon a legkisebb végzettségűeket következetesen megelőzve ők a legnagyobb arányú nemválaszolóak, ugyanakkor persze válaszaik jobbak a két legrosszabbul teljesítő kategóriánál. E két kategória egyes esetekben azonban az érettségizettekhez hasonlóan szerepel: a legfeljebb nyolc általánost végzettek az öregasszony, a taxisofőr, kevésbé a fiatalasszony és a házvezetőnő esetében, a középiskolások pedig a baráti feleség, a taxisofőr és a házvezetőnő esetében. Mindkét kategória elmarad azonban az érettségizettektől a férj, az orvos, a baráti férj megítélésében. A középiskolások, mint már láttuk, rendkívül intoleránsak a két főszereplőt illetően, az alacsony végzettségűek túl toleránsak a baráti feleséggel, mindkét kategória kicsit túlértékeli az orvost /ami a "nagyon rokonszenves" fokozatba jutott válaszaik arányát illeti/ és túl toleráns a baráti férjjel.

Az életkor vizsgálatunkban kialakított kategóriáit szemügyre véve e kérdésünk esetében is újra megállapíthatjuk, hogy, körülbelül azonos szinten, a két 20 és 30 év közötti korcsoport-kategória nyújtja a legjobb teljesítményt. Az orvosra eső rokonszenvitéletek kevésbé szóródnak, s ezért ez kivétel a legfiatalabb korcsoport szereplésében, amely különben a legrosszabb. Meglehetősen egyenletesen szerepel a 31-35, a 18-20 évesek, és az 55 évnél idősebbek kategóriája, kivéve a 41-55 évesek nagyon alacsony rokonszenvarányát a taxisofőr megítélésében, és a legidősebbek túlzottan elnéző ítéletét a baráti férjről. Ez utóbbi jellemzi a 36-40 éveseket is, akik úgy látszik, egészében véve eltolódtak a skálán felfelé, mindenkinek jó vagy tul jó fokokat kiutalva.

Három szereplő - az öregasszony, a fiatalasszony és a férj - rokonszenvitéleteinek vizsgálata alapján látható, hogy izléskategóriáink az eddigiekhez hasonló teljesítményt nyújtanak. E három szereplő megítélésében mutatkozik meg az irodalmi és filmizlés kategóriái között a legnagyobb párhuzamosság /bár máskor eltéréseket is megfigyelhettünk/. Így a lektürolvasók és a kommersznézők; a bestsellerkedvelők és az érzelmes filmek kedvelői; valamint - némi ellentétben az eddigiekkel - a romantikakedvelők és a látványos filmek kedvelői között. /A rokonszenvitéletek izléskategóriák szerint való elemzésének eredményeit korábban már felhasználtuk./

5./ A film megértésének foka

Hat kérdés segítségével vizsgáltuk a film megértését. E kérdéseket összehasonlítottuk más kérdésekkel, aminek eredményeként kibontakozott a munkamegosztás, az iskolai végzettség, az életkor, az izlés, stb. különböző típusainak /vizsgálatunkban kialakított kategóriáinak/ megértése és vélekedése. Olyan kérdéseket dolgoztunk ki, amelyek szándékaink szerint intenzíven behatolnak abba a műbe, amelynek befogadását vizsgáljuk; a mű néhány döntő problémáját felvetik, és így a rájuk adott válaszok feltárnak valamit a film megértéséről. Ennek ellenére nem tehattünk fel annyi és olyan árnyalt kérdést, amennyi és amilyen kiegyenlítettébbé és tagoltabbá tette volna eredményeinket. Kérdéseink megismételt, összevont értelmezésével kíséreltük meg, hogy a kiegyenlítetttség követelményeinek jobban eleget tegyünk.

Öt, a film megértésére vonatkozó /19-23. számú/ kérdéseinkre adott helyes válaszokat összeszámoltuk. Az összeg 0-tól 5-ig terjedhetett. 0 volt abban az esetben, ha interjúalanyunk a fenti öt kérdésből egyetlen egyre sem válaszolt helyesen, 5 pedig akkor, ha mind az ötre helyesen válaszolt. Így ezzel a hatfokú számsorral jellemezhetővé válik a film megértésének mennyiségi oldala. Az egyes teljesítményeket jellemző számokat a film megértési fokának neveztük el.^x Látható, hogy ez a mutató merőben mechanikus-mennyiségi uton jön létre, s ennyiben kevésbé körülhatárolható eredményekhez vezet. Ugyanakkor azonban, mivel a maga módján egyesíti az egyes kérdésekre

^x Ennek viszonyítatlan megoszlása a következő:

Megértési fok:	0:	1:	2:	3:	4:	5:	
Fő:	28	60	187	193	262	132	= 862
%:	3,3	7,0	21,6	22,4	30,1	15,6	= 100,0

adott válaszokat, nagyobb biztonságot ígér, kiszűri a véletlenszerűségeket, félirrtéseket, ráhibázásokat, stb. Nem alkalmas - közvetlenül és önmagában - minőségi, értelmező következtetések levonására, de biztosabban állapítja meg az egyes vonatkoztatott kategóriák teljesítményének, megértésének fokát. Mintánknak a megértési fok alapján való összehasonlító, az egyes dimenziók és kategóriák szerinti elemzése megerősítheti vagy problematikussá teheti eddigi eredményeinket, és alkalmat ad egyes részeredmények és részproblémák összefoglaló elemzésére is.

Mivel a megértési fok mutatójának kialakításában figyelembe vett öt kérdés közül az egyik, a 22. /"Szüksége van-e az öregasszonynak menyére?" / ugyyszólván felesleges /csak bevezető funkciójában volt rá szükség/, és 91,5 százaléknyi helyes választ kapott; a kettes megértési fok, amely ezen kívül csak egyetlen másik kérdésre adott helyes választ tartalmaz, csak elégtelen, rossz megértésnek tekinthető. Ezért a továbbiakban a 0, az 1-es és a 2-es fokot együttesen rossz megértésnek fogjuk nevezni. A 3-as fokot gyengének, a 4-est közepesnek, az 5-öst pedig jónak. /Ezek szerint az átlagos megoszlásban az első kategória 275 válaszolót - 31,9 százalékos arányban - foglal magába./

32. táblázat

8

Megértési fok:	Nyolc általános	Érettségi Diploma	Középiskolás	Főiskolás	
Rossz:	39	28	12	55	12
Gyenge:	36	20	20	22	23
Közepes:	20	35	41	17	40
Jó:	5	17	27	6	25
Összesen:	100	100	100	100	100

A 32. táblázat jól mutatja az iskolázottság hatását a film megértésére, egyetlen, már számtalanszor szóba került kivétellel: a középiskolások kivételével. A középiskolásoknak a legfeljebb nyolc általánost végzettekénél rosszabb teljesítménye, és ehhez hasonlóan, az egyetemistáknak-főiskolásoknak a diplomásoktól való, egészen minimális elmaradása - úgy látszik - az élettapasztalatok szerepére utal. Az élettapasztalatok fogékonyság- és felvevőképesség-növelő szerepének ellentmondásosságára már többször kitértünk, s ez az ellentmondásosság, mint majd az életkor-kategóriák elemzésénél látni fogjuk, itt is érvényesül. A főiskolások teljesítményének ezzel való összefüggésére ott fogunk kitérni. Lássuk azonban most kicsit közelebbről az egész anyagunkon végigvonuló középiskolás-problémát. Ha a középiskolásokat szétválasztjuk gimnazistákra és szakközépiskolásokra, a következő eredményeket kapjuk:

Megértési fok:	Gimnazisták	Szakközépiskolások	Együtt
Rossz	31 %	71 %	55 %
Gyenge	24 %	21 %	22 %
Közepes	30 %	8 %	17 %
Jó	15 %	- %	6 %
Összesen:	100 %	100 %	100 %

Az így elkülönített gimnazisták erősen megközelítik az érettségizetteket; a szakközépiskolások viszont hihetetlenül rossz teljesítménnyel messze elmaradnak a legalacsonyabb végzettségűek mögött. Bármennyire is alacsony kulturális szinten álljanak a szakközépiskolások általában, ez a kép tulzónak látszik. Valószínűnek tartható, hogy nem képviseli - a szónak nem statisztikai értelmében - oly módon a szakközépiskolásokat, mint ahogyan a gimnazistákról kialakult kép a gimnazistákat. Mintánk gimnazistái ugyanis több helyről s nagyrészt filmklubo-

sokból, ennyiben mindenképpen a gimnazisták átlagos érdeklődésénél és képességeinél magasabb fokon állók köréből kerültek ki. Szakközépiskolásaink viszont egyetlen nagy tömegként kerültek vizsgálatunkba és mintánkba, egyetlen - külvárosi jellegű - filmklub jóvoltából. Ez mindenképpen növeli a véletlenszerűség torzító szerepét, esetünkben, szélsőségesen rossz eredményeket tekintve, valószínűleg negatív irányú torzító szerepét. Az a teljesítmény, amit a középiskolások, illetve az elkülönített szakközépiskolások létrehoztak, minden enyhítő megfontolás ellenére is rendkívül gyengének tartható. Végülis - függetlenül reprezentativitásuk mikéntjétől - valódi szakközépiskolások hozták létre, 149 fiatalember. Eredményeik, akkor is, ha kizárólag rájuk érvényesek - ami azért kevésbé valószínű - meghökkenítő fényt vetnek a középfoku oktatás e típusára.

A megértési foknak a munkamegosztásban elfoglalt hely szerint való megoszlását a 33. táblázat mutatja be.

33. táblázat

						%
Megértési fok	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmi- ségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás
Rossz:	36	24	21	10	55	12
Gyenge:	28	19	21	19	22	23
Közepes:	26	34	37	48	17	40
Jó:	10	23	21	23	6	25
Összesen:	100	100	100	100	100	100

A legfelső megértési fok adatai, mint láthatjuk, négy kategóriát nagyon közel hoznak egymáshoz, kettőt pedig élesen elkülönítenek. A négy kiegyenlített kategória esetében ez az eredmény mindenképpen megtévesztő, ezért a "jó" és a "közepes" megértési fokot együtt kell figyelembe vennünk, hogy való-

ságos sorrendhez jussunk. Ezzel a humánértelmiségi kategória, eddigi teljesítményének megfelelően, 71 százalékos részesüléssel egyértelműen az első helyre kerül, a másodikra pedig az egyetemisták és főiskolások kategóriája, 65 százalékkal. Mivel a "közepesnek" nevezett megértési fok elég erős közepes teljesítményt jelent, két vezető munkamegosztás-kategóriánk kétharmados, illetve több, mint kétharmados jelenléte - mérőeszközünk szerint - megbízható megértésnek tartható.

A főiskolások után nem nagy különbséggel - újra összevonva a "jó" és a "közepes" fokokat - az alkalmazott kategóriák következnek: a menedzserek 58, a beosztottak 57 százalékkal. /A sorrendi megkülönböztetést az alacsony megértési fokokba került arányaiknak a vezetők javára való eltérése azonban indokoltá teszi./ E két kategória egymás mellé való kerülését eddigi eredményeink is indokolják. Tetszésitéleteik és osztályzatátlagaik kiegyenlítették. A filmcselekmény időpontját a vezetők határozták meg jobban, minden kategória közül a legjobban. A két asszony kapcsolatának alapjaira és jellegére adott válaszaik viszont, mint elemeztük, elrontják e teljesítményüket. Ugyanis igen nagy hányadban jelölték meg az öregasszonnyal szemben való színlelés okát a magánszférában, a beosztottaknál is nagyobb hányadban; s ez külsőleges-kronológikus pontosságúvá fokozza le helyes kormeghatározásukat. A fiatalasszony és öregasszony kapcsolatát, ennek kölcsönösségét a beosztottak határozottan jobban ítélték meg, mint ezt /és okait is/ már elemeztük; érzékenyebbnek bizonyultak az emberi kapcsolatok finom árnyalatai iránt. Rokonszenvitéleteiket tekintve a beosztottak jobban vonzódnak a fontosabb-rokonszenvesebb alakokhoz, mint a menedzserek; ezek viszont realisztikusabban ítélik meg a film negatív alakjait. Sőt, az egyik esetben, a paraszt anya és a baráti feleség összehasonlításának esetében, mint láttuk, finoman megkülönböztették a két különbözőképpen partikuláris törekvéseket képviselő alakot. Nagyjából egyformának bizonyultak ítéleteik egységességét illetően; a beosztottak pedig következetesen nagyobb arányban kerültek a nemválaszolók közé.

Jelentősen különbözik egymástól a két értelmiségi kategória teljesítménye, a humánértelmiségiek 71 százalékban, a menedzserértelmiségiek 58 százalékban érték el a két felső megértésfokot; körülbelül egyenlő arányban jelennek meg a gyenge /3-as/ fokon; s kétszer annyi menedzserértelmiségi szerepel a rossz megértők között. Megértésük elmaradásának megfelelnek tetszésítéleteik- és osztályzataik: a "nagyon tetszett" és a "tetszett" választ 80 százalékuk adta, míg a humánértelmiségiek 94 százaléka válaszolt így, s osztályzatátlagai is jelentősen különböznek /3,54, illetve 4,03/. A filmcselekmény időpontját, mint tudjuk, a menedzserértelmiség határozta meg a legjobban, így a humánértelmiségnél is jobban, /80 %, illetve 72 %/; de, mint kiderült, inkább csak külsőleges-tényszerű értelemben. Láttuk, hogy a két értelmiségi csoport itt tapasztalt különbsége az 56 utánra tevő válaszok eltérő arányából származik. Ennek magyarázataként a két csoport eltérő társadalmi beállítottságait és érdeklődését hoztuk fel /rámutatva arra, hogy nem egyedül a privatizálódott és a közösségi érdeklődés különbségéről van szó, mert a humánértelmiség nagyobb politikai-történelmi érdeklődése nem párosul szükségképpen nagyobb komolysággal és objektivitással, hanem könnyen megmarad a merőben privát szemléletek és motívumok szintjén/. A humánértelmiségben nem kis mértékben fellelhető privát szemléletre utal az is, hogy a fiatalasszony színelésének magyarázataként a legnagyobb arányban ők hivatkoztak a magánéleti okokra, amihez egyébként másodikként, mindössze másfél százalékos különbséggel éppen a menedzserértelmiségiek zárkóztak fel /31 és 29,5 %/. Az e kérdésre adott "történelmi" válaszok arányában azonban a humánértelmiségiek a jobbak /53 és 46 %/. Ugyanigy érzékenyebbnek bizonyultak a két asszony kapcsolatának a megítélésében; mind a kölcsönös rokonszenvet, mind pedig a kölcsönös egymásrautaltságot jelentősen nagyobb arányban jelölték meg válaszként. Ennek magyarázatát a két értelmiségi csoport különböző élet- és munkarendjében kíséreltük meg kimutatni, amely történelmileg, a közelmúlt évtizedeit tekintve is, egyre inkább különbözővé

válí, s így különböző beállítottságokat és kulturát alakít ki. Végül, az egyes szereplőkre vonatkozó rokonszenvitételek szempontjából is jobb teljesítményt nyújtottak azok, akik a humán-értelmiségi kategóriába tartoznak; itt azonban emlékeztetnünk kell a menedzserértelmiség érdekes állásfoglalásaira a fiatal-asszony anyjának és a baráti feleségnek az értékelésében, arra a finom különbségtevésre, amit a másik értelmiségi kategóriánál nem tapasztaltunk /ezek ugyanis a parasztasszonyt jobban eltávolították maguktól, s kevésbé figyeltek fel magatartásának viszonylagos értékeire/. Ezen kívül pedig emlékeztetnünk kell arra a helyesnek tartható, fokozottabb elutasításra, amivel a két negatív szereplőt illetik. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy - adataink egyértelmű tanúsága szerint - a két értelmiségi kategória különböző teljesítményt nyújtott a film tetszésében és megértésében. E különbség okát társadalmi tevékenységükben és helyzetükben, szervezeti meghatározottságaikban, és természetesen tevékenységük tartalmában találhatjuk meg.

Az előbbiekben már összefoglalóan elemzett középiskolásoktól eltekintve a munkások bizonyultak a "Szerelem" legrosszabb megértőinek. Hozzá kell tennünk ehhez, hogy a mintánkban szereplők itt is és a többi kategóriánál is magasabb kulturális fokon állnak kategóriájuk átlagánál. Azt persze hozzávetőleg tudjuk, hogy ez az átlagon való felülemelkedés különböző mértékű az egyes kategóriáknál^x. Mindenesetre a munkások teljesítménye - a középiskolások kivételével - nagyon nagy különbséggel marad el az előttük lévő kategóriától. Érdekes azonban, hogy az iskolai végzettség szerint elkülönített, a legfeljebb nyolc általánosig eljutók kategóriája rosszabb teljesítményt nyújtott náluk. Ez arra mutat, hogy egyrészt a munkások között számottevő arányban vannak magasabb végzettségűek /57 százalékuk érettségizett!/, s ők emelik magasabb szintre kategóriájuk

^xA korábbiakban láttuk, hogy a képzettségi szint csökkenésével nő mintánk résztvevőinek az össznépesség megfelelő kategória-átlagától való eltérése.

átlagteljesítményét /ezt már egy korábbi elemzésünkénél is láthattuk/; másrészt pedig arra, hogy a legalacsonyabb végzettség-kategória az, amely a leggyengébb képességeket magába gyűjti. Mindenesetre láthatjuk, hogy a "Szerelem", s ezt forgalmazásának előzetes tervei is joggal hangsúlyozták, elsősorban a magasabb igényű, tehát zömmel értelmiségi-egyetemista közönségre számíthatott.

34. táblázat

8

Megértési fok	-17	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	56- év
Rossz:	59	29	15	13	23	27	33	44
Gyenge:	21	32	22	20	17	21	21	25
Közepes:	15	27	39	42	37	32	31	26
Jó:	5	12	24	25	23	20	15	5
Összesen:	100	100	100	100	100	100	100	100

Összevont megértésmutatónk megerősíti az eddig kapott életkor-válaszokat, amelyek a 34. táblázatból is kibontakozó képet megrajzolták. Egyértelmű a két, 20 és 30 év közötti korcsoport vezető szerepe, s egyértelmű a 30 év után bekövetkező fokozatos teljesítménycsökkenés. /Ld. ehhez a 31-35 évesek rossz megértésfokába esők válaszarányát./ E teljesítménycsökkenés mögött nem huzódik meg semmilyen iskolázottsági különbség: a 31-35 évesek nagyjából ugyanolyan mértékben iskolázottak, mint a 26-30 évesek.^x E kép szerint a főiskolásoknak a diplomásoktól való elmaradása elsősorban a fiatal, 30 év alatti értelmiségieknek köszönhető, mert - mint többször megállapíthattuk - a harmincadik év után az élettapasztalatok mennyiségi növekedését nem követi minőségi fejlődésük, s az érzékenység, az esztétikai

x

Vö. Függelék, IX. táblázat.

felvevőképesség fejlődése sem. Az egyetemista-főiskolás koruak /és nemcsak az egyetemisták és főiskolások/ jobb teljesítményt nyújtanak, mint a harminc évnél idősebb értelmiségiek és nem-értelmiségiek, itt tehát a tapasztalatlan érzékenység fölébe kerekedik a tapasztalt érzéketlenségnek.

35. táblázat

Megértési fok	Férfiak:	Nők:	Férfiak a szakközép-iskolások nélkül:
Rossz:	38,5	24,0	23,0
Gyenge:	23,0	22,0	23,5
Közepes:	25,5	35,5	34,0
Jó:	13,0	18,5	19,5
Összesen:	100,0	100,0	100,0

Az eddigi elemzések során mindig azt tapasztaltuk, hogy a nők jobb teljesítményt nyújtanak a férfiaknál. Mint ez a 35. táblázatból látható, mintánk módosítása, a férfiakból álló szakközépiskolások kiszűrése után világossá válik az, hogy ez a - nem kismértékű - teljesítménykülönbség félrevezető. Az eddigieknél részletesebb elemzéssel ki lehetne mutatni, hogy a nők némely kérdésnél jobban szerepelnek, és fordítva, de egészében véve, az összetett mutató alapján nem derül ki semmilyen jelentős különbség a két nem teljesítménye között.

x x x

A mozibajárás gyakoriság adatai szerint a filmet átlagosan kéthetenként, illetve havonként egyszer nézők a legjobb megértői a Szerelemnek. Rendkívül kis különbséggel következnek ezek után a moziba negyedévenként egyszer és a hetenként többször járók, majd szintén kis különbséggel a hetenként egy-

szer és az egész ritkán járók. Az előző, 19-23. kérdéseknek és a mozibajárási gyakoriságnak az adatait összehasonlítva ez a sorrend igazolást nyer; akkor is, ha egyrészt egészen kicsi, jóformán elhanyagolható értékkülönbségek alakítják ki; másrészt akkor is, ha nem egységesen, hanem sokféle sorrend átlagaként jön is létre. A filmnézési gyakoriságnak ezzel a bizonytalanságával élesen szembenáll az olvasási gyakoriság egyértelmősége. Négy gyakorisági fok megkülönböztetésével /havonta több könyv, havonta egy könyv, háromhavonta egy könyv, ritkábban vagy néha/ rendkívül egyértelmű és folyamatos tendenciákat kapunk, ha ezeket a gyakorisági fokokat a megértéssel hasonlítjuk össze: a jó megértési fokot elérők 19,2 százalékról 6,4-re esnek vissza, ha a gyakori olvasástól a ritka felé haladunk; a jó és a közepes megértés együttlített fokainak az esetében 52-ről 21 százalékra esik vissza az olvasók részesülése; a rossz megértés fokán pedig 25-ről 57 százalékra nő. A filmnézés és az olvasás gyakoriságának ilyen különböző szerepe arra utal, hogy az olvasás ritkább és igényesebb művelődési forma, mint a mozi, hiszen a mozi igen nagymértékben egyszerűen szórakozás, kényelmesebb, kevesebb erőfeszítést igénylő, ugyanakkor szuggesztív és látványos időtöltés. Láttuk vizsgálatunk adataiból is, hogy természetesen nemcsak az. Ugyanis a megértésben a legjobb teljesítményt nyújtó filmizlés-kategóriának a legrosszabbat nyújtótól való különbsége nagyobb, mint ugyanez a különbség az irodalmi izlés kategóriáinak az esetében. Ez ugy értelmetlen, hogy a film esetében éles kettéválás figyelhető meg a filmekkel szemben támasztott igényeket illetően: egyrészt művészetet, értéket keresnek benne, másrészt pedig pusztá szórakozást, pihenést, kalandot, stb. Ez a polarizáció természetesen az irodalom esetében is megvan, de talán kevésbé kifejezetten, annál is inkább, mert a film /és persze a televízió/ a kommersz igények nagy részének a kielégítését magára vállalja.

Erre a nagyfoku polarizációra mutatnak rá a filmnézési indítékokra vonatkozó adataink is. A művészi élmény keresésének motivumát

első helyre tevők 26 százalékbán részesednek kategóriájuk egészéből a legfelső, a "jó" megértési fokon, és 66 százalékban a "jó" és a "közepes" megértési fokon együtt, míg csupán 15 százalékuk kerül a "rossz" megértők fokára. Ahogyan hátrább kerül a művészi élmény mint motívum a válaszokban, úgy csökkennek azok a számok, amelyek megértésük fokát fejezik ki; s végül, az e motivációt az utolsó, 5. helyre tevőknek már csak 1,3 százaléka jut el a "jó" megértésig, s 65 százaléka a legalsó fokra kerül. Tudjuk, hogy a művészi élménynek mint motivációnak és a többi motivációnak a rangsorolása közvetlen bevallásként történt meg; annál jelentősebbnek kell tartanunk ezt a nagyfoku polarizációt.

A kérdőívünkre felvett 28 mai magyar film ismertségének mértéke teljesen szabályosan, egyenes arányban függ össze a "Szerelem" megértésével: minél több filmet láttott valaki, annál jobb teljesítményt nyújt.

A felsorolt filmek között szereplő két korábbi Makk-film /a "Ház a sziklák alatt" és a "Megszállottak"/ ismertségének és kedveltségének a "Szerelem" megértésével való összefüggése a következő: a legjobb megértők azok, akik mindkét filmet látták, s akiknek mindkettő tetszett, a második legjobbak azok, akik az egyiket látták és az tetszett nekik, ezután azok következnek, akik egyiket sem látták, s végül az intoleránsak: az egyiket ismerők és elutasítók, majd azok, akik mindkettőt látták, és egyik sem tetszett nekik. A teljesen szimmetrikus kép szerint a két korábbi, színvonalas Makk-film a "Szerelemmel" megegyezően polarizálja a nézőket.

Megnéztük a két Déry-novella ismertségének és a film megértésének az összefüggését is; s itt is teljesen szabályosan azt láttuk, hogy mindkét novella ismerete felel meg a legjobb megértésnek, mindkettő nem-ismertsége pedig a legrosszabbnak. Ugy véljük, hogy itt a megértést nem a film alapjául szolgáló novellák előzetes ismeretének kell tulajdonítanunk, hanem annak az irodalmi-kulturális szintnek, amely eljutott Déry novelláinak elolvasásához.

A tetszésre kérdező, 16. számú kérdésünk szempontjából vizsgálva a film megértését, azt látjuk, hogy a nagyobb foku tetszés nagyobb foku megértéssel jár együtt. /Ld. a 36. táblázatot./

36. táblázat

8

Megértési fok	Nagyon tetszett	Tetszett	Közömbös	Nem tetszett	Nem értette
Rossz:	11	27	50	75	72
Gyenge:	23	24	24	12	26
Közepes:	43	30	21	11	2
Jó:	23	19	5	2	-
Összesen:	100	100	100	100	100

A rendkívül szabályos összefüggés, a tetsző film jó megértése és a jól megértett film tetszése egységesen működő esztétikai öntudatra, önmegítélésre vall; az esztétikai öntudat kezdeti-köznapi egységességére. Tulajdonképpen ugyanezt az egységes-helyes önmegítélést támasztja alá az a szabályosság, amelyet éppen az előbb a filmnézési motivációk és a film megértésének összefüggésénél láttunk. Ennek a helyes köznapi önmegítélésnek azonban megvannak a maga határai. Ugyanis könnyen engedi meg a különböző befolyások, presztizshatások érvényesülését, divatok, elfogultságok stb. meghatározását. Bizonyára találni lehet olyan filmeket, amelyeknél korántsem működik ilyen szabályosan-egységesen ez az önmegítélés. De saját anyagunkban is találtunk már példát erre; s elemeztük is okait: az érzelmesség mint bevallott indíték és az érzelmesség mint bebizonyosult érdeklődés kettősségére gondolunk. Sőt, ha más szempontból nézzük meg a fenti tábla két tényezőjének összefüggését, akkor újabb példát találunk az önmegítélés bizonytalanságára.

A legjobb megértési fokba tartozók 94 százalékanak nagyon tetszett és tetszett a film. A "közepes" megértési fokot elérők 85 százaléka nyilatkozott nagyfoku tetszésről és tetszésről. A "gyenge" megértési fokig eljutók még mindig 70 százalékos arányban tetszőnek és nagyon tetszőnek ítélték a filmet, ami már hamis önmegítélés, pontosabban nem megalapozott tolerancia a filmet illetően; hiszen ezen a fokon már két fontos értelmezési mozzanat sikkadt el. Sőt: a tulajdonképpen már teljesen "rossz" megértés fokán állóknak is több mint egyharmada /37 százaléka/ tetszőnek és nagyon tetszőnek ítélte a filmet. Teljesen egyértelmű, hogy ezekben az esetekben csak valamilyen töredékes, részleges, egyes mozzanatokra, különböző külsőségekre irányuló, stb. befogadói élményről lehet szó, s nem a mű igazi befogadásáról, függetlenül attól, hogy szubjektive tetszéssel, sőt, nagyfoku tetszéssel jár együtt.

37. táblázat

Megértési fok	"Modern"	"Klasszikus"	"Roman-tikus"	"Bestseller"	"Lektűr"
Rossz:	13	10	60	36	68
Gyenge:	17	17	29	26	16
Közepes:	43	43	9	29	14
Jó:	27	30	2	9	2
Összesen:	100	100	100	100	100

Megértési fok	"Művészi I."	"Művészi II."	"Látvá- nyos"	"Érzel- mes"	"Kommersz"
Rossz:	6	14	48	36	62
Gyenge:	13	22	32	23	26
Közepes:	45	42	17	34	10
Jó:	36	22	3	7	2
Összesen:	100	100	100	100	100

A 37. és 38. táblázat megerősíti a különböző irodalmi és filmizléskategóriák eddig elemzett részteljesítményeinek különbségét és az ezek alapján kialakuló sorrendjét. Láthatjuk, hogy a két esztétikai érdeklődésű irodalmi izléskategória /hasonlóan a filmhez/ rendkívül élesen elhatárolódik az őt követő kategória teljesítményétől. Tizennégy-tizenötször annyian kerültek - relative - a legmagasabb megértési fokba, mint a két legrosszabb kategóriából; s háromszor annyian, mint a közepesből. Kevéssé csökken ez az éles elkülönülés, ha a két jobb megértésfokot összevontan nézzük, a legalacsonyabb megértési fokok ugyanígy megmutatják a két esztétikai érdeklődésű izléskategória teljesítményét. Nagyon erősen elmarad ettől a teljesítménytől a "bestseller"-kategóriáé, amely egyébként - hasonlóan a filmizlés "érzelmes" kategóriájához - nagyon megbízhatóan, állandóan közepes-harmadik teljesítményt nyújtott. Ez a közepes-harmadik hely most sem forog veszélyben, a bestsellerkedvelők kétségtelenül jobban megértették a filmet, mint a romantika- és lektürkedvelők. Ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy a filmre vonatkozó tetszésítéleteik sokkal nagyobb távolságot teremtettek köztük és a két leggyengébb izléskategória között, mint a film megértése. Tetszésítéleteik szerint alig maradtak el a két esztétikai igényű kategóriától, értelmező ítéleteik viszont közepes helyre, a gyenge kategóriákhoz sokkal

közelebbre utasítják őket. A bestsellerkedvelőktől jelentősen elszakadva következik a lektürkedvelők és a romantikakedvelők kategóriája, mindkettő egészen gyenge megértésről tanuskodó értékekkel. Feljebb már jeleztük azokat az arányokat, amelyek az első két kategóriától való különbségüket jellemzik. Ennél kisebb, de jelentős aránykülönbségek vannak a bestsellerkedvelőkkel való összehasonlításuk esetében is: negyedannyian kerültek a legjobb megértési fokba, harmad-feleannyian a második fokba, stb. Izléskategóriáink hármasság elkülönülését és sorrendjét jól mutatják azok az átlagszámok, amelyek négyfoku skálánk százalékos értékeiből adódnak. /A négyfoku skála százaléktételeinek súlyozott átlaga alapján az átlagszám minimum 1.00, maximum 4.00/:

"Klasszikus"	"Modern"	"Bestseller"	"Lektür"	"Romantikus"
2,93	2,84	2,11	1,64	1,53

A két utolsó átlagérték bebizonyítja azt, ami már a táblázatból is látszott, s ami egyébként többé-kevésbé kimutatható volt az eddigi elemzésekben is: a romantikus művek kedvelői nyújtják a legrosszabb teljesítményt a film megértésében. A lektürkedvelőktől való különbségük persze épp olyan kicsi, mint amilyen kicsi a két esztétikai igényű izléskategória közötti különbség /amelynek magyarázataként a legújabb, felkapott, közszájon forgó könyvekre való, sokszor felületes és külsőleges, sznob irányulásnak a modern kategóriába való belekeveredésére hivatkoztunk/. Itt most nem térünk ki az e teljesítmény és a többi teljesítmény mögött megtalálható okok, befogadói igények és képességek kérdésére, ezt végső, problémaösszefoglaló fejtegetéseink és feltevéseink számára tartjuk fenn. Csak a romantikus irodalom értékelésének kérdését vetjük fel.

Művelődési nézetek között találkozni lehet olyanokkal, amelyek nyiltabb vagy burkoltabb formában védik ezt a romantikus irodalmat, rámutatnak értékeire, izlésfejlesztő

vagy eszményteremtő funkciókat tulajdonítanak neki. Ez az irodalom elláthat efféle funkciókat. /Korábbi felmérésekből tudjuk, hogy a romantikus irodalom például a hatvanas évek elején a mainál magasabb művelődési szinten hatott./ Mindenesetre ezekkel a nézetekkel szembeállítható néhány megfontolandó érvelés. /Ezekre részben szintén visszatérünk összefoglaló fejtegetéseinkben./ Ezen kívül szembeállítható velük néhány empirikus eredmény is, esetünkben azok, amelyeket vizsgálatunkban nyertünk.^x

A romantikus irodalom támogatása melletti érvek ennek az irodalomnak a művészi-esztétikai színvonalára hivatkoznak, s - joggal - szembeállítják ezt a színvonalat a lektúrirodaloméval. A kétféle irodalom színvonalkülönbsége, sőt, ellentéte nyilvánvaló. A romantikus irodalomnak még ez a népszerűbb és irodalomtörténetileg kevésbé értékes része is sokkal színvonalasabb a lektúrnél, de színvonalasabb a bestsellernél is. Pontosabban, a kétféle irodalom esetében kétféle minőségről van szó: az előbbi a művészet szféráján belül áll, mégha e szféra alacsonyabb helyein is, az utóbbi kívül kerül e szféra határain, csak látszólag használja fel a művészet eszközeit. /Nem beszélve most a mindig lehetséges határesetekről./ Ezért valóban úgy látszik, mintha előnyben kellene részesíteni ezeket a legalacsonyabb megvalósulásukban is esztétikai értékekkel bíró műveket az esztétikai értékektől idegenek rovására. Mindenképpen tiszteljük és osztjuk ennek az érvelésnek a szándékát. Ugy véljük azonban, hogy nem lehet minden további nélkül, konkretizálások és megszorítások nélkül alkalmazni ezt a tételt. Ugyanis e tétel azt az előfeltevést tartalmazza, amely szerint a művészet alkotásai mindig a maguk művészi mivoltában hatnak és csak így hatnak. Ez nincs így, hiszen a művészi alko-

^xLd. még Kamarás István: Egy Örkeny-novella befogadásának vizsgálata. MTA I. Oszt.Közl. 1973/1. 88-89.p.; Gondos Ernő: Olvasói izléstípusok. Kossuth, 1975. 189-190.p.

tások közönségének többsége nem képes a műveket maradéktalanul befogadni és arra sincsen semmi biztosíték, hogy elégtelen, a mű meghatározta lehetőségeket ki nem merítő befogadásuk a - durván felfogott - pozitívumokra irányuljon. Vannak olyan műalkotástípusok, irodalom- és művészettörténeti termékek, amelyek inkább alkalmasak művészetpedagógiai feladatokra, vannak, amelyek kevésbé. A romantikus irodalom közkedvelt része nem feltétlenül és nem mindig tartozik bele az előbbiek csoportjába. Művészi értékük nem jár feltétlenül együtt művelődési értékkel, ahogyan a művészi érték általában véve sem azonos a művelődési értékkel; bár minden népművelésnek kétséggel azokat a lehetőségeket kell támogatnia, amelyek a közönséget a művészettel kapcsolhatják össze.

Eredményeink mindenesetre felvetik ezt a kérdést. S ezek az eredmények nemcsak jó vagy rossz megfontolásokra, hanem a dolog megmérésére támaszkodnak. /Mintánk korlátai miatt adataink számszerűen nem általánosíthatók, de tendenciájuk tekintetében igen./ A különböző izlésfajtákat ugyanazzal a befogadási feladattal szembesítettük, válaszolóinknak ugyanazokat a műértelmező kérdéseket kellett megválaszolniuk. A "Szerelem" értelmezése volt az a műszer, amely megmérte a különböző izlésfajták teljesítőképességét. Ez természetesen azt is magában foglalja, hogy egyetlen műszert használtunk, s eredményeink ettől az egyetlen műszertől függenek. A "Szerelem" azonban, úgy véljük, az ennél a kérdésnél figyelembe veendő szempontok szerint nem tartható szélsőséges alkotásnak; s ennyiben műszerként is olyan eredményeket mérhetett, amelyek tulmutatnak rajta, s elsősorban a filmművészet vonatkozásában /bár természetesen nem mérték nélkül/ általánosíthatók.

Az irodalmi izlés egyes kategóriáihoz hasonlóan a filmizlés kategóriái is megerősítik és összefoglalják az egyes részkérdésekre adott válaszok alapján kialakult sorrendeket és elkülönüléseket. Az előbb közölt táblázatból jól látszik a két esztétikai érdeklődésű kategória vezető szerepe, az érzel-

mes kategória középhelyzete és a többi elmaradása /és ezen belül a látványos kategória kevésbé rossz teljesítménye/. A megértés már említett négyfoku skálájának százaléértékei alapján kiszámított átlagértékek is ezt mutatják:

"Művészi I."	"Művészi II."	"Érzelmes"	"Látványos"	"Kommersz"
3,11	2,72	2,12	1,75	1,52

Korábban már utaltunk arra, hogy vizsgálatunkban az izléskategóriákat tekintjük a befogadás legközvetlenebb és legsajátosabb meghatározóinak. Megemlítettük, hogy ez a válaszok szóródásában is kifejeződik: az izléskategóriák esetében a legnagyobb a szóródás. Ez kitűnik az irodalmi és filmizlés most bemutatott eredményeiből is.

A film megértésének foka alapján kiszámított átlagértékek - mint láttuk - elég jelentősen különböznek egymástól. Az irodalmi izlés esetében keletkezett legnagyobb megértés-különbség /a legjobb "klasszikus" és a legrosszabb "romantikus" között/ 1,40; a filmizlés esetében /a legjobb "művészi I." és a legrosszabb "kommersz" között/ pedig 1,59.

Ugyanezek a legnagyobb átlagérték-különbségek jelentősen kisebbek a többi szemügyre vett meghatározó esetében:

életkor	0,69
végzettség	1,09
a munkamegosztásban elfoglalt hely	1,04

/Megemlítjük, hogy egy további meghatározót illetően is érvényes megállapításunk. Ezt, az életfelfogást, a film befogadásának eredményeit ismertetve mellőztük, de felhasználtuk III./2. fejezetünkben. Életfelfogáskategóriáinknak a film megértésében keletkezett átlagértékei a következők: "magánéleti-fogyasztói": 2,03; "konform-karrierista": 2,15; "magánéleti ér-

tékekre irányuló": 2,29; "közösségi értékekre irányuló": 2,77.
A legnagyobb különbség tehát 0,74./

Mindezek az átlagérték-különbségek, úgy gondoljuk, arra utalnak, hogy az életkor, a végzettség, a munkamegosztásban elfoglalt hely /valamint az életfelfogás/ az izlésnél távolabbi, kevésbé sajátos meghatározói a befogadásnak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VIII. ÖSSZEFOGLALÁS

A "Szerelem" befogadásának vizsgálata során kapott eredményeink beilleszthetők voltak abba az elméleti keretbe, amelyet előzetes értelmező és problémakijelölő feltevéseink alkottak. Bebizonyosult, hogy - mintánk kulturális és befogadói színvonalának az átlagosnál magasabb jellege ellenére - a film igen különböző fogadtatásban és megértésben részesült. E különбözőség okait és meghatározóit kutatva néhány fontosnak látszó meghatározó műveletesítésével sikerült bizonyos okokat megközelítenünk és körüljárunk. Rámutattunk a társadalmi munkamegosztás és a tevékenységspecializáció, a műveltség és az iskolai végzettség, az életkor és az élettapasztalat, a társadalmi presztizs, a kulturális magatartás és az ízlés szerepére. Ugy véljük, hogy a film befogadásának különbségeit és e különbségek befogadástípusokba való szerveződését - a fenti meghatározók közül - a legközvetlenebb módon az ízléssel lehet összekapcsolni. Ezért eredményeinknek és a belőlük levonható - részben feltevæsszerű - következtetéseknek az összefoglalásul az ízlés és a befogadás problémáját kíséreljük meg felvetni.

Láthattuk, hogy a film tetszése és különösen megértése ízléstípusainkat három csoportra tagolja. Az olvasói és nézői kedvencek alapján kialakított ízléstípusok első csoportjába a két-két esztétikai igényű ízléskategória került; az esztétikailag értékes modern, huszadik századi és az emellett régebbi, multszázadi irodalmi műveket kedvelők kategóriája /"modern" és "klasszikus"/; valamint az esztétikailag értékes és a tulnyomóan értékes filmeket kedvelők /"művészi I." és "művészi II."/. A második csoportba csupán egy-egy ízléskategória került, a bestsellerolvasóké és az érzelmes filmeket kedvelőké /"bestseller" és "érzelmes"/. A harmadik csoportot pedig a ro-

mantikus és a lektűrirodalom olvasói, illetve a látványos és a kommersz filmek kedvelői /"romantikus", "lektűr", "látványos", "kommersz"/. E három csoportot nemcsak tetszésük és megértésük különbözteti meg egymástól, hanem esztétikai és társadalmi értékességük is. /Persze nem minden további nélkül. Láttuk és elemeztük az esztétikailag nem értéktelen romantikus irodalom társadalmi-művelődési problematikusságát./

E három izléscsoportnak a film megértésében tanusított teljesítménykülönbsége arra mutat, hogy nemcsak különböző mértékben fogadnak be egy művet, de különböző módon is. Adataink és következtetéseink szerint a befogadásnak két szélsőséges típusa van. Ezek feltárása természetesen sokszorosan tulmegy egyetlen vizsgálat és egyetlen fejtegetés lehetőségein. Ezért mi itt csak azt tehetjük meg, hogy jelezzük a problémát.

A művészet alkotásainak befogadása-megértése szempontjából pozitív tipusszélsőség - mindenekelőtt a filmművészetet tartva szem előtt - nem áll meg a mű témájának, anyagának a felfogásánál, hanem eljut a tartalomig. Befogadói tevékenysége nem korlátozódik a külső cselekményre és a mű alakjának külső viszonyaira, cselekvésük felületi-látszólagos indítékaira. Az alakok értékelésében magatartásukból és a magatartásukkal összefüggő helyzetből indul ki. E magatartásokat és helyzeteket a maguk bonyolultságában, ellentmondásosságában, ketősségében fogja fel. E befogadástípus - különböző határozottsággal, részletezettséggel és különböző tudatossággal - a mű egészét tartja szem előtt. Ennyiben - mivel nem közvetlen módon, egyes részekhez tapad - felfogásmódja közvetett, reflexív, elemző és reflexíve azonosuló. /Természetesen nem a szónak abban az értelmében, mintha az e típusba tartozók élményüket minden nehézség nélkül fogalmi szintre tudnák emelni; ez nem feltétlen kritériuma e befogadástípusnak./

A befogadás másik, a mű szempontjából negatív szélsősége megáll a külső, a felületi szinten, mind a cselekményt, mind a szereplőket tekintve. Nem fogja fel a magatartás és a

helyzet dialektikáját, hanem inkább egyes alakokhoz tapad, közvetlenül azonosul velük; s a többit a velük való kapcsolatából ítéli meg. Szem elől téveszti a mű egészét. Ennyiben nem is tud rá reflektálni, befogadásmódja közvetlen és egyes részekkel azonosuló.

Adataink /és az őket kiegészítő feltevéseink/ szerint a pozitív befogadástípus az esztétikai érdeklődésű izléskategóriák jellemzője; e kategóriákban találhatók meg a legnagyobb arányban azok a nézők és olvasók, akik a befogadásnak ezt a típusát és szintjét megközelítik. Másrészt pedig a negatív befogadástípus leginkább a leggyengébb teljesítményt nyújtó izléskategóriákat jellemzi. Ez utóbbi már akkor is könnyen belátható, ha azokra a film- és olvasmánystruktúrákra gondolunk, amelyeknek egyes képviselői ezeknek az izléskategóriáknak a kedvenceit alkotják. Ezek a filmek és olvasmányok - a másodvonalbeli romantikától a közönséges kommerszig - ugyanis többnyire nem is teszik lehetővé a negatív szélsőségen helyet foglaló befogadásmód meghaladását. Felépítésük, cselekményük, helyzeteik és hőseik ehhez a befogadásmódhoz vannak szabva, tömeges terjesztésük pedig folyamatosan reprodukálja és általánossá teszi ezt a módot. A szórakoztató-iparnak ezek a termékei kétszeres akadályt állítanak közönségük és az igazi művészet közé: egyrészt elvonják és kielégítik e közönség figyelmét, másrészt pedig fokozatosan elsorvasztják esztétikai fogékonyságát. Amikor pedig ez az elrontott fogékonyságú közönség igazi műalkotással találkozik, csak a maga elégtelen eszközeit tudja mozgósítani befogadására.

A vizsgálatunkban kialakított izléstípusok az e két szélsőséges befogadásmód behatárolta sávban helyezkednek el. Sem filmünk /a külső epikus szélesség és az alakok nagyfokú mozgalmassága hiányában/, sem pedig vizsgálati eszközeink nem voltak igazán alkalmasak a befogadásmódok közelebbi, finomabb megragadására. Izléstípusainknak a két szélsőséges befogadásmód köré való szerveződését /és egy átmeneti-közbülső eset

körvonalazódását/ azonban meg tudtuk állapítani. A statisztikai táblázatok egyes adatai és adatösszefüggései alapján megmutatkozott, hogy a különböző kategóriák teljesítménye nemcsak mennyiségileg tért el egymástól, hanem minőségileg is. Elsősorban arra az elemzésre emlékeztetünk, amely némely kategória egyoldalú, árnyalatokat nem érzékelő befogadásmódját tárta fel.

Az árnyaltság és az árnyalatlanság, a pozitív és a negatív szélsőség pólusai között ellentmondásos középhelyzet foglal el a "bestseller", illetve az "érzelmes" izléstípus. Mint láttuk, tetszésítéletei szerint az esztétikai igényű izléskategóriákhoz áll közel, értelmező ítéletei viszont közepes vagy annál rosszabb szintre, bár a legrosszabban teljesítő kategóriáktól egyértelmű távolságra állítják. Tetszésük és értékük éles ellentmondását presztizshatásokkal is lehet magyarázni, s bizonyára jelentős részben helytálló ez a magyarázat. Valószínű azonban, hogy ennek az érzelmes, bestsellerkedvelő izléstípusnak tetszésítéletei az esetek többségében spontánok és őszinték, az idetartozók őszintén törekednek művészileg vagy látszólag művészileg megformált sorsok és érzelmek átélésére, de képességeik elégtelensége és érzelmi szükségleteik objektív hamissága miatt e törekvéseik inkább csak szándékok maradnak. Ezért kedvenceik többnyire csak a bestsellerek /filmek és olvasmányok/, amelyek megfelelnek ezeknek a képességeknek és szükségleteknek, és fordítva.

Nemcsak a szórakoztató-ipar termékei akadályozzák azonban az igazi művészet valamennyire is teljes befogadását, sőt, tulajdonképpen nem is ezek az alapvető akadályok. Az élet valóságos körülményei a döntőek, ezek határozzák meg a művészettel való érintkezés lehetőségeit. A szórakoztató-ipar nem létrehozta, hanem csak kihasználta és kihasználja e körülményeket. A modern életkörülmények általában kedvezőtlenek a művészet számára, olyan befogadói képességeket és beállítottságokat alakítanak ki a közönségben, amelyek csak nagyon kevésbé teszik lehetővé, hogy mindennapos problémáját, igényvilágát és

szemléletmódját olyan mértékben átalakíthassa, amilyen mértékben a művészet befogadása szükségessé tesz. A szórakoztató-ipar előnye éppen abban van, hogy nem követeli meg ezt az átalakulást, termékei e nélkül is élvezhetők.

Az átalakulás képességének és magának a valóságos átalakulásnak a hiányában az igazi művészi alkotások befogadása sajátos torzulást szenved. Ugyanis az így létrejövő befogadás nem a mű - többé-kevésbé felfogott - egészéből, hanem a befogadó mindennapi-partikuláris sajátosságaiból indul ki. Csak olyan felvevőképességet, beállítottságokat, fogalmakat, ismereteket, élményformákat, stb. mozgósít, amelyek bennmaradnak a mindennapi-egyéni életvitel folyamataiban, s ezért a műnek csak azokat a hatásait engedik érvényesülni, amelyek beleillenek e folyamatokba. Az ebből való kiszakadás és az átalakulás minimumához minimális kipihentség és szellemi frissesség, műveltség, tapasztaltság és esztétikai érzékenység szükséges. Ezek nélkül csak egyoldalú és részleges lesz a művészi alkotás befogadása, egyoldalúságát és részlegességét annak az egyéni és rétegszerű helyzetnek és életproblémának a véletlenszerűsége határozza meg, amely az egyes befogadót jellemzi. Ez a véletlenszerűség, /amely szem elől téveszti a mű - minden értelmezési szabadsága ellenére meglévő - szükségszerű hatását/, sajátos befogadói elfogultságokat hoz létre. Az osztály- és rétegszerű, valamint egyéni befogadói elfogultságok elszegényítik a művet. A maguk esetlegességéből kiindulva - mint ezt már felvetettük - különböző részeket és mozzanatokot vonatkoztatnak el a műből, saját magukra vonatkoztatják, durván aktualizálják őket.

A befogadói elfogultságoknak különféle minőségű és mértékű típusai vannak. Jelentős részük általában megakadályozza a befogadást, másik részük csak módosítja a befogadott művet. Ez a módosítás belül maradhat a művészi tartalmak felfogásának határain. Így például a mi esetünkben a "Szerelem" magánéleti szintre korlátozott problematikáját is fel lehetett fogni valódi művészi élményként, holott a film ennél mélyebb világot kínál.

Mielőtt még a művészet teoretikusai elemezték volna ezeket az elfogultságokat, megtette ezt az egyre erőteljesebben kifejlődő szórakoztató-ipar. Ugyanis nem tett mást, mint azt, hogy a maga gyakorlati és nagyonis gyakorlatias módján elemezte őket, majd olyan termékeket hozott létre, amelyek rájuk épülnek. Fokozatosan kialakította, ma pedig egyre inkább egységesíti a különböző rétegek művészietlen kulturáját.

Láthattuk, hogy az egyes izléstípusok befogadói elfogultsága olyan mértékűvé válhat, amely egy esztétikailag megformált műnek nemcsak a tetszését, de megértését is megakadályozza. Láttunk olyan átmeneti formát is, amelynek tetszik egy mű, de kevésbé érti meg.

Ha igazi műalkotások szempontjából vizsgáljuk a közönség és a befogadás jelenségeit - mint ezt a most ismertetett vizsgálat esetében is tettük -, akkor a különböző befogadásmódok és a különböző izléstípusok mögött az élethelyzeteknek és a belőlük keletkező befogadói elfogultságoknak a sokféleségét találjuk meg. Ennek feltárása és tipizálása más vizsgálatok feladata lehet.

Országos Széchényi Könyvtár

F Ü G G E L É K

Országos Széchényi Könyvtár

A munkamegosztásban elfoglalt hely kategóriáinak százalékos megoszlása
iskolai végzettség szerint

/100 % = 1056 fővárosi könyvesbolt vásárló/

[illegible]

A munkamegosztás-kategóriák százalékos megoszlása életkorcsoportok szerint

/100 % = 1056 fővárosi könyvesbolt vásárló/

	Munkás	Beosztott	Menedzser-	Humán-	Közép-	Főiskolai	Nyugdi-	Nem vála-	Össze-
	alkalma-	zott	értelmiségi	isko-	lás	hallgató	jas	szolt és	sen
	zott							egyéb	
-17 év	5,1	0,6	0,0	0,0	63,5	0,0	0,0	8,3	7,7
18-20	16,7	9,7	0,6	1,8	33,7	19,3	0,0	25,0	12,4
21-25	29,0	32,2	14,5	14,6	2,8	77,2	0,0	22,2	26,4
26-30	14,1	21,5	24,6	30,2	0,0	3,5	0,0	0,0	16,0
31-35	9,8	11,1	15,8	17,4	0,0	0,0	0,0	2,7	9,0
36-40	8,1	6,9	13,2	15,5	0,0	0,0	2,5	2,7	7,4
41-55	12,3	14,2	22,1	14,6	0,0	0,0	0,0	22,2	12,2
56-	4,9	3,8	9,2	5,9	0,0	0,0	97,5	16,9	8,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A munkamegosztás-kategóriák százalékos megoszlása nemek szerint
 /100 % = 1056 fővárosi könyvesbolt vásárló/

	Munkás	Beosztott	Menedzser- értelmiségi	Humán-	Közép- isko- lás	Főiskolai hallgató	Nyugdi- jas	Nem vála- szolt, egyéb	Össze- sen
Férfi	47,8	25,6	72,7	50,4	38,4	57,9	41,0	38,8	45,1
Nő	52,2	74,4	27,3	49,6	61,6	42,1	59,0	61,2	54,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Országos Széchényi Könyvtár

Az életkorcsoportok százalékos megoszlása az iskolai végzettség szintjei szerint

/100 % = 1056 fővárosi könyvesbolt vásárló/

	-17.	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-55	55-	Összesen
8 általánosnál kevesebb	9,7	0,7	1,7	0,5	4,0	5,0	9,3	15,1	4,5
8 általános	18,2	9,9	8,2	9,4	15,0	17,7	16,2	29,0	13,4
Középiskola	2,4	49,6	46,5	47,6	42,0	39,2	41,0	32,5	40,9
Főiskola	0,0	0,0	17,9	40,5	39,0	38,1	33,5	22,0	23,6
Megkezdett középiskola	69,7	26,7	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	9,0
Megkezdett főiskola	0,0	13,1	24,7	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,6
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A férfiak és nők százalékos megoszlása az iskolai végzettség szintje szerint

/100 % = 1056 fővárosi könyvesbolt vásárló/

	Férfi	Nő	Összesen
8 általánosnál kevesebb	4,4	4,6	4,5
8 általános	9,0	17,0	13,4
Középiskola	33,3	47,1	40,9
Főiskola	34,8	14,5	23,6
Megkezdett középiskola	7,7	10,1	9,0
Megkezdett főiskola	10,8	6,7	8,6
Összesen:	100,0	100,0	100,0

A munkamegosztás-kategóriák százalékos megoszlása az iskolai végzettség szintjei szerint

/100 % = 862 válaszadó, akik látták a Szerelem c. filmet/

	Munkás	Béosztott alkalma- zott	Menedzser- értelmiségi	Humán-	Közép- isko- lás	Főisko- lai hall- gató	Nyugdi- jás és egyéb	Ismeret- len	Összesen
8 általá- nos vagy kevesebb	37,9	10,8	2,9	1,0	0,0	0,0	43,3	0,0	9,5
Közép- iskola	56,8	73,9	22,5	13,1	0,0	0,0	43,3	71,4	29,5
Főiskola	4,3	15,3	74,6	85,9	0,0	0,0	13,4	28,6	22,3
Megkezdett középisko- la	1,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	29,1
Megkezdett főiskola	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	9,6
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A munkamegosztás-kategóriák százalékos megoszlása életkorcsoportok szerint

/100 % = 862 válaszadó, akik látták a Szerellem c. filmet/

[illegible]

A munkamegosztás-kategóriák százalékos megoszlása nemek szerint

/100 % = 862 válaszadó, akik látták a Szerelem c. filmet/

	Munkás	Beosztott	Menedzser-	Humán-	Közép-	Főiskolai	Nyugdi-	Ismeret-	Összesen
	alkalma-	zott	értelmiségi	isko-	isko-	hallgató	jas és	len	
				lás	lás		egyéb		
Férfi	56,0	29,3	70,5	45,0	69,7	51,8	33,3	100,0	45,2
Nő	44,0	70,7	29,5	55,0	30,3	48,2	66,7	0,0	54,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Országos Széchényi Könyvtár

Az életkorcsoportok százalékos megoszlása az iskolai végzettség szintjei szerint

/100 % = 862 válaszadó, akik látták a Szerелеm c. filmet/

[illegible]

Az iskolai végzettség szintjeinek százalékos megoszlása nemek szerint

/100 % = 862 válaszadó, akik látták a Szerelem c. filmet/

	8 általános vagy kevesebb	Középiskola	Főiskola	Megkezdett középiskola	Megkezdett főiskola	Összesen
Férfi	37,8	41,1	58,0	70,1	51,8	45,2
Nő	62,2	58,9	42,0	29,9	48,2	54,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Országos Széchényi Könyvtár

1056 fővárosi könyvesbolti vásárló legnagyobb filmélményei az említők százalékos arányával, munkamegosztás szerinti bontásban

/Az összes említők arányának csökkenő sorrendjében - 26 említéssel bezárólag/

Film címe	Össze- sen	Munkások %-a	Beosztott alkalma- zott %-a	Menedzser- értelmiségi %-a	Humán- Közép- iskolás %-a	Főisk. hallgató %-a	Nyugdíjas %-a	
Nagyítás	15,4	13,7	13,9	10,1	19,2	21,1	29,6	6,7
Zabriskie Point	10,3	8,6	7,6	9,5	8,3	19,2	21,6	4,0
Szerelem	6,8	3,4	3,8	6,9	9,2	10,6	18,2	6,7
A halál 50 órája	6,7	9,4	5,6	8,8	4,6	2,9	9,1	2,7
Szállnak a darvak	6,1	9,0	6,2	3,8	4,6	4,8	8,0	2,7
Szegénylegények	6,0	4,3	4,9	8,8	7,3	7,7	6,8	4,0
Egy férfi és egy nő	5,4	5,6	5,2	6,3	5,5	6,7	6,8	--
Háboru és béke	5,4	3,0	10,8	6,3	7,3	1,0	--	--
Kárpáthy Zoltán	5,1	3,0	7,6	3,8	0,9	9,6	2,3	8,0
Egy magyar nábob	4,5	3,9	6,6	2,5	0,9	5,8	2,3	8,0
Országuton	4,4	4,7	4,2	5,7	3,7	5,8	4,6	--
Ha...	4,2	5,1	1,7	2,5	3,7	6,7	10,2	4,0
Spartacus	4,0	5,6	4,9	3,8	0,9	3,8	2,3	2,7
Szerelmesfilm	4,0	3,0	4,5	1,3	2,7	9,6	8,0	--
Phaedra	4,0	5,6	3,5	2,5	3,7	2,9	8,0	1,3
Valahol Európában	4,0	3,4	4,2	6,9	2,7	2,9	3,4	2,7
Fényes szelek	3,7	2,1	3,5	3,8	4,6	2,9	6,8	5,3
Nyomorultak	3,7	4,7	4,2	2,5	3,7	4,8	1,1	2,7
Hamu és gyémánt	3,6	1,3	3,1	4,4	7,3	3,8	6,8	1,3
Körhinta	3,5	6,4	4,2	2,5	1,8	1,9	2,3	--
Forsythe Saga	3,2	6,0	2,1	1,3	0,9	5,8	--	6,7
Tájkép csata után	3,2	4,3	3,1	0,6	3,7	4,8	5,7	--
Zorba, a görög	3,2	3,0	3,5	3,8	2,7	--	6,8	2,7

Film címe	Össze- sen	Munkások %-a	Beosztott alkalma- zott %-a	Menedzser- értelmiségi %-a	Humán- Közép- iskolás %-a	Főisk. hallgató %-a	Nyugdíjas %-a
Kitörés	3,0	4,3	1,4	1,3	0,9	7,7	4,0
Gázláng	2,9	2,6	5,9	1,3	0,9	1,9	--
A félelem bére	2,9	3,9	3,1	1,9	2,7	3,8	1,3
A tizedes meg a többiek	2,8	3,0	4,5	1,3	--	1,9	1,3
A veréb is madár	2,7	4,3	2,8	1,9	--	3,8	1,3
A homok asszonya	2,6	2,1	2,8	1,3	3,7	4,8	1,3
Kalandorok	2,6	3,9	1,4	2,5	0,9	5,8	2,7
Kopár sziget	2,6	1,3	2,4	3,8	5,5	1,0	--
Nyolc és fél	2,6	0,9	3,8	3,2	4,6	--	4,6
Husz óra	2,5	2,6	0,7	2,5	3,7	4,8	2,3
A vád bosszuja	2,5	1,3	3,5	0,6	4,6	--	3,4
Szerelmi álmok	2,5	3,0	2,4	3,2	0,9	1,9	1,1

Országos Széchényi Könyvtár

Az egyes munkamegosztás-kategóriák legkedveltebb filmjei
az említők százalékos arányának rétegenkénti
csökkenő sorrendjében

/Mintasokaság: 1056 fővárosi könyvesbolti vásárló/

Munkás	%	Beosztott alkalmazott	%
Nagyítás	13,7	Nagyítás	13,9
A halál 50 órája	9,4	Háboru és béke	10,8
Szállnak a darvak	9,0	Zabriskie Point	7,6
Zabriskie Point	8,6	Kárpáthy Zoltán	7,6
Körhinta	6,4	Egy magyar nábob	6,6
Forsyte Saga	6,0	Szállnak a darvak	6,2
Egy férfi és egy nő	5,6	Gázláng	5,9
Spartacus	5,6	A halál 50 órája	5,6
Phaedra	5,6	Egy férfi és egy nő	5,2
Ha...	5,1	Szegénylegények	4,9
Országuton	4,7	Spartacus	4,9
Nyomorultak	4,7	Szerelmesfilm	4,5
Szegénylegények	4,3	A tizedes meg a többiek	4,5
Tájkép csata után	4,3	Országuton	4,2
Kitörés	4,3	Valahol Európában	4,2
A veréb is madár	4,3	Nyomorultak	4,2
		Körhinta	4,2

Menedzserértelmiségi	%
Nagyítás	10,1
Zabriskie Point	9,5
A halál 50 órája	8,8
Szegénylegények	8,8
Szerelem	6,9
Valahol Európában	6,9
Egy férfi és egy nő	6,3
Háboru és béke	6,3
Országuton	5,7
Hamu és gyémánt	4,4
Szállnak a darvak	3,8
Kárpáthy Zoltán	3,8
Spartacus	3,8
Fényes szelek	3,8
Zorba, a görög	3,8
Kopár sziget	3,8

Humánértelmiségi	%
Nagyítás	19,2
Szerelem	9,2
Zabriskie Point	8,3
Szegénylegények	7,3
Háboru és béke	7,3
Hamu és gyémánt	7,3
Egy férfi és egy nő	5,5
Kopár sziget	5,5
A halál 50 órája	4,6
Szállnak a darvak	4,6
Fényes szelek	4,6
Nyolc és fél	4,6
A vád tanuja	4,6
Országuton	3,7
Ha...	3,7
Phaedra	3,7
Nyomorultak	3,7
Tájkép csata után	3,7
A homok asszonya	3,7
Husz óra	3,7

Középiskolai tanuló	%
Nagyítás	21,1
Zabriskie Point	19,2
Szerelem	10,6
Kárpáthy Zoltán	9,6
Szerelmesfilm	9,6
Szegénylegények	7,7
Kitörés	7,7
Egy férfi és egy nő	6,7
Ha...	6,7
Egy magyar nábob	5,8
Országuton	5,8
Forsythe Saga	5,8
Kalandorok	5,8
Szállnak a darvak	4,8
Nyomorultak	4,8
Tájkép csata után	4,8
A homok asszonya	4,8
Husz óra	4,8

Főiskolai hallgató	%
Nagyítás	29,6
Zabriskie Point	21,6
Szerelem	18,2
Ha...	10,2
A halál ötven órája	9,1
Szállnak a darvak	8,0
Szerelmesfilm	8,0
Phaedra	8,0
Szegénylegények	6,8
Egy férfi és egy nő	6,8
Fényes szelek	6,8
Hamu és gyémánt	6,8
Zorba, a görög	6,8
Tájkép csata után	5,7
Az éjszaka	5,7
Rocco és fivérei	5,7

Nyugdíjas és egyéb %

Kárpáthy Zoltán	8,0
Egy magyar nábob	8,0
Nagyítás	6,7
Szerelem	6,7
Forsythe Saga	6,7
Fényes szelek	5,3
A vád tanuja	5,3
Zabris'kie Point	4,0
Szegénylegények	4,0
Ha...	4,0
Kitörés	4,0
Husz óra	4,0
Szerelmi álmok	4,0
A halál 50 órája	2,7
Szállnak a darvak	2,7
Spartacus	2,7
Valahol Európában	2,7
Nyomorultak	2,7
Zorba, a görög	2,7
Kalandorok	2,7

Megjegyzés:

A fenti összeállítások /XI/A és B/ a kérdőívünk 5. kérdésére adott válaszok alapján készültek. A kérdés lehetővé tette mind a moziban, mind a tévében látott filmek említését. Mintaválasztási módszerünkől adódóan adataink emelt kulturális szintű /könyvesbolti vásárló/ rétegre vonatkoznak.

A "Szerelem" c. film magas említési arányában része lehetett annak is, hogy kérdőívünk elsősorban e filmre vonatkozólag tett fel kérdéseket.

28 magyar film népszerűségi mutatói munkamegosztás szerinti bontásban

/Mintasokaság: 1056 fővárosi könyvesbolti vásárló/

Filmelek cime	Összesen			Munkás			Beosztott alkalmazott			Menedzser-értelmiségi			Humán-		
	Nl	%	Tm	Nl	%	Tm	Nl	%	Tm	Nl	%	Tm	Nl	%	Tm
A tizedes meg a többiek	12,1		1,51	11,1		1,57	12,2		1,55	10,8		1,50	15,6		1,44
Egy magyar nábob	18,4		1,29	16,7		1,37	13,6		1,39	24,6		1,18	28,4		1,12
Kárpáthy Zoltán	20,5		1,34	16,8		1,44	18,4		1,42	27,3		1,26	26,6		1,21
A veréb is madár	23,2		1,07	23,1		1,27	22,9		1,12	18,4		0,99	27,5		0,85
Egri csillagok	32,4		1,16	32,1		1,32	27,7		1,24	35,5		1,09	45,0		1,03
Szegénylegények	33,5		1,09	38,9		0,83	32,3		1,08	29,2		1,14	23,8		1,36
Hideg napok	36,8		1,17	37,6		0,99	36,1		1,16	33,6		1,25	31,2		1,31
Butaságom története	41,4		0,97	39,4		0,95	34,4		1,00	43,8		0,93	44,1		0,77
Husz óra	47,1		1,00	50,9		0,84	46,5		0,93	43,8		1,27	39,5		1,23
Apa	49,8		0,97	50,9		0,80	47,3		0,95	55,8		0,90	45,9		1,20
Falak	53,0		1,00	62,0		0,73	50,3		0,83	46,3		1,18	47,7		1,16
Fényes szelek	54,9		1,04	57,8		0,85	56,5		0,95	56,3		1,12	46,8		1,24
Szerelmesfilm	55,2		1,47	55,7		1,28	52,5		1,54	64,6		1,35	58,8		1,73
Szerelmi álmok	56,9		1,27	53,0		1,31	53,5		1,38	65,1		1,23	55,9		1,17
Ház a sziklák alatt	58,8		1,24	59,4		1,08	55,6		1,28	48,1		1,15	55,9		1,38
Kitörés	68,4		1,08	68,4		1,23	73,0		1,05	71,6		0,93	68,0		1,03
Ismeri a szandi-mandit?	72,8		0,57	66,7		0,64	74,0		0,62	76,0		0,53	75,1		0,33
Égi bárány	75,6		0,70	74,3		0,66	76,1		0,62	76,6		0,86	80,8		0,95
Tizezer nap	76,9		1,12	77,8		0,79	79,9		1,07	71,6		1,16	68,9		1,26
Feldobott kő	77,0		1,02	76,0		0,74	79,1		0,88	84,0		1,04	80,8		1,43
Ítélet	78,7		1,19	79,0		1,16	80,0		1,06	84,8		1,32	82,7		1,16
Magasiskola	78,9		0,87	82,5		0,95	77,8		0,76	80,4		0,93	75,1		0,93
Megszállottak	80,0		1,26	79,4		0,98	77,5		1,12	79,9		1,60	75,1		1,74
Staféta	81,8		0,90	84,5		0,84	86,1		0,77	86,0		1,15	71,7		1,15
Horizont	83,0		0,81	82,0		0,68	85,8		0,75	88,9		0,56	87,2		0,93
Szemüvegesek	83,2		0,80	87,0		0,69	79,4		0,83	85,4		0,95	79,9		0,77
Egy örült éjszaka	89,6		0,83	86,3		0,74	91,8		0,70	92,4		1,00	87,2		1,14
Tiltott terület	91,6		0,79	92,3		0,77	90,4		0,73	92,5		0,80	92,6		0,38

28 magyar film népszerűségi mutatói munkamegosztás szerinti bontásban

/Mintasokaság: 1056 fővárosi könyvesbolti vásárló

Filmek címe	Középiskolai tanuló		Főiskolai hallgató		Nyugdíjas	
	Nl %	Tm	Nl %	Tm	Nl %	Tm
A tizedes meg a többiek	6,7	1,52	8,0	1,38	23,1	1,48
Egy magyar nábob	9,6	1,36	21,6	0,82	20,5	1,70
Kárpáthy Zoltán	12,5	1,44	25,0	0,92	20,5	1,73
A veréb is madár	20,2	1,11	20,5	0,73	33,3	1,28
Egri csillagok	13,5	0,96	43,2	0,74	28,2	1,56
Szegénylegények	39,5	1,13	19,3	1,32	51,3	0,67
Hideg napok	44,4	1,14	28,4	1,43	48,8	0,84
Butaságom története	41,4	0,93	50,0	0,89	56,5	1,38
Husz óra	51,0	0,69	37,5	1,13	59,0	1,13
Apa	40,5	0,97	45,5	1,36	74,4	1,11
Falak	61,6	1,03	38,7	1,41	64,0	0,85
Fényes szelek	63,5	0,97	25,0	1,18	84,6	1,60
Szerelmesfilm	51,0	1,49	33,0	1,62	64,0	1,00
Szerelmi álmok	55,9	1,11	64,8	1,03	51,2	1,56
Ház a sziklák alatt	76,1	1,18	58,0	1,49	64,0	1,38
Kitörés	60,7	1,49	51,2	0,79	84,6	0,80
Ismeri a szandi-mandit?	74,1	0,56	70,6	0,42	84,6	0,20
Égi bárány	79,9	0,58	57,0	0,66	87,1	0,50
Tízezer nap	83,8	1,27	64,8	1,42	87,2	0,75
Feldobott kő	68,2	1,03	64,8	1,48	74,3	1,00
Ítélet	69,3	1,20	59,2	1,36	92,2	1,50
Magasiskola	78,0	1,14	63,8	0,72	92,2	0,50
Megszállottak	94,1	0,75	77,3	1,10	87,1	1,25
Staféta	67,4	0,87	62,8	0,84	94,9	--
Horizont	74,1	0,96	76,1	0,71	84,6	1,40
Szemüvegesek	90,4	0,50	74,0	0,78	87,1	1,00
Egy örült éjszaka	82,8	0,81	89,8	0,45	97,4	--
Tiltott terület	90,4	0,50	91,0	1,00	92,2	1,50

Jelmagyarázat:

Nl = "nem látta". Azt szemlélteti, hogy egy-egy rétegnek hány százaléka nem látta a kérdéses filmet.

Tm = "tetszésmutató". Kiszámítása a filmet moziban vagy tévében megnéző válaszadók tetszésítéletei alapján történt az alábbi pontrendszer szerint:

"nem tetszett": 0 pont

"tetszett" : 1 pont

"nagyon tetszett: 2 pont

Megjegyzések:

1. Az utóbbi évek magyar filmterméséből válogatott fenti 28 filmet kérdőívünk 7. kérdése előrenyomtatva tartalmazta. Ha tehát egy film hiányzik a listáról, ez még nem jelenti azt, hogy a fenti filmeknél népszerűtlenebb volt.
2. Felmérésünket 1971 május - júniusában végeztük. Az ehhez képest minél korábban bemutatott, az addig az időpontig a tévében is sugárzott filmeknek tehát potenciálisan nagyobb volt a nézőközönsége. A bemutatás időpontját jelen esetben nem vettük figyelembe, ezért a "nem látta" rovat arányszámai elsősorban nem az egyes filmek, hanem egy adott filmen belül az egyes rétegek vonatkozásában vethetők össze. A tetszésmutatók azonban - vizsgálatunk bizonyos korlátainak /könyvesbolti kérdezés, emelt szintű minta/ figyelembevételével - "visszintesen" és "függőlegesen" egyaránt értelmezhetők.

A kedvelt filmek jegyzéke az említések csökkenő sorrendjében,

munkamegosztás-kategóriák szerint

/Mintasokaság: 1056 fővárosi könyvesbolti vásárló/

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főiskolás	Nyugdíjas	Egyéb	Összesen
	a z e m l í t é s e k s z á m a								
Nagyítás	32	40	16	21	22	26	3	2	162
Zabriskie Point	20	22	15	9	20	19	2	1	108
Szerelem	8	11	11	10	11	16	5	-	72
A halál 50 órája	22	16	14	5	3	8	2	-	70
Szállnak a darvak	21	18	6	5	5	7	2	-	64
Szegénylegények	10	14	14	8	8	6	1	2	63
Egy férfi és egy nő	13	15	10	6	7	6	-	-	57
Háboru és béke	7	31	10	8	1	-	-	-	57
Egy magyar nábob	9	19	4	1	6	2	3	3	47
Országuton	11	12	9	4	6	4	-	-	46
Kárpáthy Zoltán	7	22	6	1	10	2	5	1	44
Ha...	12	5	4	4	7	9	1	2	44
Spartacus	13	14	6	1	4	2	2	-	42
Szerelmesfilm	7	13	2	3	10	7	-	-	42
Phaedra	13	10	4	4	3	7	-	1	42
Valahol Európában	8	12	11	3	3	3	2	-	42
Fényes szelek	5	10	6	5	3	6	-	4	39
Nyomorultak	11	12	4	4	5	1	2	-	39
Hamu és gyémánt	3	9	7	8	4	6	-	1	38
Körhinta	15	12	4	2	2	2	-	-	37

A film címe	Munkás	Beosztott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	mazott	alkal-							
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Kitörés	10	4	2	1	8	4	2	1	36
Forsythe Saga	14	6	2	1	6	-	3	2	34
Tájkép csata után	10	9	1	4	5	5	-	-	34
Zorba, a görög	7	10	6	3	-	6	2	-	34
Gázláng	6	17	2	1	2	2	-	-	30
A félelem bére	9	9	3	3	4	1	1	-	30
A tizedes meg a többiek	7	13	2	-	2	4	1	-	29
A veréb is madár	10	8	3	-	4	2	1	-	28
A homok asszonya	5	8	2	4	5	2	-	1	27
Kalandorok	9	4	4	1	6	1	-	2	27
Kopár sziget	3	7	6	6	1	4	-	-	27
Nyolc és fél	2	11	5	5	-	4	-	-	27
Husz óra	6	2	4	4	5	2	2	1	26
A vád tanuja	3	10	1	5	-	3	3	1	26
Szerelmi álmok	7	7	5	1	2	1	3	-	26
Az éjszaka	1	11	5	3	-	5	-	-	25
Vörös sivatag	1	11	5	3	1	3	-	1	25
Rocco és fivére	7	8	2	1	2	5	-	-	25
Drága John	6	11	2	4	-	1	-	-	24
Emberi sors	3	5	7	3	4	1	-	-	23
Bolondok hajója	2	12	2	1	3	1	2	-	23
My fair Lady	5	9	3	1	3	-	2	-	23
A hét mesterlövész	9	5	4	-	4	-	-	-	22
Az öreg halász és a tenger	4	8	-	2	4	2	1	-	21
Kifulladásig	7	6	3	-	2	3	-	-	21
Jó estét, Mrs. Campbell	6	9	3	-	1	-	-	2	21
Egri csillagok	9	4	2	-	3	-	2	-	20
Falak	1	4	6	4	-	5	-	-	20

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Cleopatra	3	9	6	-	-	1	1	-	20
Romeó és Julia	4	5	1	1	5	4	-	-	20
Ritus	4	5	1	1	4	4	-	-	19
Szégyen	4	5	1	-	4	4	-	1	19
Szerelmem Hirosima	3	4	6	3	1	2	-	-	19
Funny girl	5	6	3	-	3	-	1	-	18
Hideg napok	3	4	2	3	1	4	1	-	18
Egy nyáron át táncolt	1	4	2	5	4	1	-	-	17
Onibaba	4	3	3	2	4	-	-	-	16
A hosszútávfutó ma- gányossága	4	5	1	3	-	2	-	-	15
Édes élet	1	8	3	2	-	2	-	-	15
Ballada a katonáról	2	3	2	2	1	2	2	-	14
Az élet dolgai	5	4	1	1	1	2	-	-	14
Isadora	3	3	1	1	3	1	2	-	14
Hamlet	2	2	1	2	5	1	1	-	14
Az aranyember	2	3	2	1	1	-	4	-	13
Ítélet Nürnbergben	-	5	5	1	-	1	-	1	13
Kockázat	3	2	2	-	3	-	2	1	13
A köszívű ember fiai	2	3	4	-	2	-	1	1	13
Legénylakás	2	6	2	1	1	-	-	1	13
Van, aki forrón sze- reti	5	3	-	3	-	-	-	1	12
Boldogság	4	3	-	-	1	4	-	-	12
Egy csepp méz	4	3	1	2	2	-	-	-	12
Aki szelet vet	3	3	-	2	-	3	-	-	11
Quo Vadis?	5	5	-	1	-	-	-	-	11
Bilincs és mosoly	6	1	-	2	2	-	-	-	11

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Nem félünk a farkastól	3	6	1	-	-	-	-	1	11
Nehéz emberek	2	3	2	-	3	-	1	-	11
A domb	2	4	2	2	-	1	-	-	11
Csillagosok, katonák	2	1	2	1	1	2	1	2	11
Csapda	3	1	2	1	2	2	-	-	11
Előzés	5	3	2	-	-	1	-	-	11
Idegen a cowboyok között	-	7	1	-	2	-	-	1	11
A halál erődje	5	1	1	-	3	-	-	1	11
Itélet	3	-	2	-	4	1	-	-	10
Tízezer nap	1	2	-	1	-	5	1	-	10
Gyöngyvirágtól lomb- hullásig	1	5	1	-	1	2	-	-	10
Ha kedd van, akkor ez Belgium	2	4	1	-	2	-	-	1	10
A hetedik kereszt	4	3	3	-	-	-	-	-	10
Megbilincseltek	2	2	2	2	2	1	1	-	10
Akiért a harang szól	4	2	1	-	3	-	-	-	10
Angyal kalandjai	5	2	1	-	-	-	-	1	9
Dél csillaga	5	1	1	-	2	-	-	-	9
Egy nehéz nap éjsza- kája	4	1	1	-	3	-	-	-	9
Elektra	3	1	1	1	2	1	-	-	9
Ház a sziklák alatt	3	2	-	3	-	-	-	-	9
Harakiri	7	1	-	-	-	1	-	-	9
Irma, te édes	1	3	3	-	-	1	1	-	9
Kaland	-	5	1	-	2	1	-	-	9
Üvöltő szelek	2	4	-	1	1	-	1	-	9
Apa	2	-	3	-	2	1	-	-	8

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Az Édentől keletre	2	3	-	1	-	1	1	-	8
Fáraó	-	3	-	-	2	1	2	-	8
Folytassa...	2	1	1	1	2	-	-	1	8
Halálfejek	3	2	2	-	-	-	-	-	8
Igy jöttem	1	1	-	1	2	3	-	-	8
Jules és Jim	-	5	-	1	1	1	-	-	8
Királylány a feleségem	3	3	-	1	-	-	-	1	8
Lenin	6	2	-	-	-	-	-	-	8
A nagy Caruso	-	4	3	1	-	-	-	-	8
Pupos	5	1	2	-	-	-	-	-	8
A Pál utcai fiúk	-	2	-	1	2	2	-	1	8
Anna Karenina	2	2	4	-	-	-	-	1	7
Bibor sivatag	1	4	1	-	-	1	-	-	7
Casablanca	2	2	1	1	-	1	-	-	7
A csábitás trükkje	3	-	2	-	2	-	-	-	7
Egy ember az örökké- valóságnak	-	2	1	-	1	-	1	2	7
Emberek a havason	1	1	4	-	-	1	-	-	7
Keringőkirály	1	2	-	1	-	-	3	-	7
A kardforgató nő	2	1	1	-	2	1	-	-	7
Öten voltak	2	1	2	1	-	-	1	-	7
Rettegett Iván	1	1	1	2	1	1	-	-	7
Sárga tengeralattjáró	3	-	2	-	1	-	-	1	7
A vihar kapujában	1	1	2	-	1	2	-	-	7
Belfegor	5	1	-	-	-	-	-	-	6
Bűn és bűnhődés	1	1	-	-	2	2	-	-	6
Csodálatos vagy, Julia	-	5	-	-	-	-	-	1	6
Daktari	2	-	-	-	1	-	1	2	6
Hullaégető	2	1	1	-	-	1	-	1	6

A film címe	Munkás	Beosztott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Hannibál tanár ur	1	-	2	1	-	1	1	-	6
Kiáltás	3	-	-	1	-	2	-	-	6
Mandragóra	2	2	-	1	-	-	-	1	6
A nehézviz csatája	-	3	-	-	3	-	-	-	6
Orion	2	2	1	-	-	-	-	1	6
Orgonavirágzás	1	2	1	-	-	-	2	-	6
Római vakáció	-	4	-	1	-	-	1	-	6
Riói kaland	1	1	-	-	2	1	-	1	6
12 dühös ember	-	2	2	1	1	-	-	-	6
Vörös és fekete	-	5	-	1	-	-	-	-	6
Antigoné	2	1	-	-	2	-	-	-	5
Aréna	-	-	3	-	1	-	-	1	5
Az Angyal elrablása	4	1	-	-	-	-	-	-	5
A bostoni fofjtoqató	-	2	1	-	1	1	-	-	5
Cherbourni esernyők	1	3	1	-	-	-	-	-	5
Családi fészek	1	1	-	1	1	1	-	-	5
Csend és kiáltás	1	1	-	1	-	1	-	1	5
Cartouche	2	-	1	-	2	-	-	-	5
Csatorna	1	1	-	1	1	1	-	-	5
Egy férfi, aki tet- szik nekem	1	3	-	1	-	-	-	-	5
Az első tanító	-	3	-	-	-	2	-	-	5
Elfújta a szél	2	2	1	-	-	-	-	-	5
Feldobott kő	-	2	-	1	1	1	-	-	5
A félszemű seriff	2	2	-	-	1	-	-	-	5
A félkegyelmű	1	2	1	-	1	-	-	-	5
Három testőr	3	-	1	-	-	-	1	-	5
Hely a tetőn	-	1	-	3	-	-	-	1	5
Japán feleség	1	3	-	-	-	-	-	1	5

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Maigret felügyelő	3	1	-	-	-	-	-	1	5
Napfogyatkozás	1	1	-	1	1	1	-	-	5
Naplemente előtt	-	2	-	2	1	-	-	-	5
Pacsirta	2	-	1	-	1	1	-	-	5
Patyomkin	1	3	1	-	-	-	-	-	5
Sodrásban	2	-	1	-	1	1	-	-	5
Szombat este, vasár- nap reggel	4	1	-	-	-	-	-	-	5
Staféta	-	1	1	1	1	1	-	-	5
Talpalatnyi föld	1	1	1	1	-	-	-	1	5
Uj Gilgames	-	2	1	1	-	1	-	-	5
Verdi	1	-	1	1	-	-	-	2	5
Amerika egy francia szemével	-	1	2	-	-	1	-	-	4
Azok a csodálatos férfiak	-	2	1	1	-	-	-	-	4
Ben Wade és a farmer	1	2	-	-	1	-	-	-	4
Baleset	1	1	-	1	-	1	-	-	4
Bolond Pierrot	-	1	1	-	-	2	-	-	4
Csapajev	3	1	-	-	-	-	-	-	4
Cleo 5-től 7-ig	1	2	1	-	-	-	-	-	4
Éli az életét	1	1	-	-	1	1	-	-	4
Forgószél	2	-	2	-	-	-	-	-	4
Feltámadás	2	-	1	-	-	-	-	-	4
Hétköznapi fasizmus	1	1	-	-	-	2	-	-	4
Az inkák kincse	-	3	-	-	-	-	-	1	4
Keresztesek	1	2	-	-	-	-	-	1	4
Kék angyal	1	1	1	-	-	1	-	-	4
Kiváltság	1	1	-	-	2	-	-	-	4

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Két nap az élet	4	-	-	-	-	-	-	-	4
Krisztina királynő	-	1	1	-	-	-	2	-	4
Katonalányok	3	-	-	-	-	-	-	1	4
Lobó, a farkas	1	-	-	1	1	-	-	1	4
Minden eladó	-	3	-	1	-	-	-	-	4
Megszállottak	-	1	1	-	-	1	-	1	4
Moulin Rouge	-	1	-	1	-	-	1	1	4
Mrs. Minniver	-	1	1	2	-	-	-	-	4
Nikki	3	1	-	-	-	-	-	-	4
A negyvenegyedik	1	-	1	1	-	1	-	-	4
Ördögöcsök	-	-	-	-	-	2	-	2	4
Olajváros	2	1	1	-	-	-	-	-	4
101 kiskutya	2	2	-	-	-	-	-	-	4
Dr. Shiwago	1	2	1	-	-	-	-	-	4
Tíz kicsi indián	1	2	-	1	-	-	-	-	4
A test ördöge	1	2	-	-	-	-	1	-	4
Tízparancsolat	1	3	1	-	-	-	-	-	4
Utazás a Nap tulsó oldalára	-	-	-	-	3	1	-	-	4
Altona foglyai	-	1	1	1	-	-	-	-	3
Anna Frank naplója	-	-	3	-	-	-	-	-	3
Akinek meg kell halnia	1	-	1	1	-	-	-	-	3
Állami Áruház	1	-	-	-	-	-	1	1	3
Aloma	-	1	2	-	-	-	-	-	3
Bors	-	1	-	-	1	-	-	1	3
Butaságom története	1	2	-	-	-	-	-	-	3
Ben Hur	-	2	-	-	-	-	1	-	3
Cicababák	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Cabiria éjszakái	1	2	-	-	-	-	-	-	3

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- dijas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Első hangverseny	-	2	-	-	-	-	-	1	3
Érik a gyümölcs	1	1	-	1	-	-	-	-	3
Elvira Madigan	1	-	-	1	-	1	-	-	3
Egy lány az országuatról	-	-	-	1	2	-	-	-	3
Foto Háber	3	-	-	-	-	-	-	-	3
A fekete tulipán	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Fehér farkasok	-	2	-	-	1	-	-	-	3
Feltámadott a tenger	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Fekete szakáll szelleme	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Fantomas	1	1	-	-	-	1	-	-	3
Halálhajó	1	2	-	-	-	-	-	-	3
Horizont	2	-	-	1	-	-	-	-	3
Karbonárik	-	-	1	-	1	1	-	-	3
Kék rapszódia	-	2	-	-	-	1	-	-	3
Korzikai testvérek	1	1	1	-	-	-	-	-	3
Kánkán	-	1	1	-	-	-	1	-	3
Kés a vízben	1	-	1	1	-	-	-	-	3
Liliomfi	1	-	1	-	-	-	-	1	3
Lopott csókok	1	1	-	-	-	1	-	-	3
A méhek völgye	-	2	-	-	1	-	-	-	3
Monte Christo	-	2	1	-	-	-	-	-	3
Magasiskola	1	-	-	-	1	1	-	-	3
A nap vége	-	2	-	1	-	-	-	-	3
Óz	-	1	2	-	-	-	-	-	3
A párizsi Notre Dame	-	2	1	-	-	-	-	-	3
Párduc	-	2	1	-	-	-	-	-	3
Piccadilly	-	2	1	-	-	-	-	-	3
Psycho	-	1	-	-	-	2	-	-	3
Pármai kolostor	-	3	-	-	-	-	-	-	3

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Szicíliaiak klánja	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Számurájhűség	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Sztriptiz-bár a Sohóban	1	1	1	-	-	-	-	-	3
A szép Serge	-	1	1	-	1	-	-	-	3
Szent Péter esernyője	1	2	-	-	-	-	-	-	3
Szürke fény	1	1	-	-	-	-	-	1	3
A tűzön nincs átkelés	-	-	-	1	-	2	-	-	3
Tisztos uriház	1	1	-	1	-	-	-	-	3
12 + 1	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Utazás a koponyám körül	-	-	-	-	1	1	-	1	3
Unokafivérek	-	3	-	-	-	-	-	-	3
A vonat	1	2	-	-	-	-	-	-	3
Álmodozások kora	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Angyalok a tűzvonalban	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Amerika, Amerika	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Atlantic	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Antonius és Cleopatra	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Arat a vihar	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Aida	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Az Angyal vérbosszuja	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Adalen 31	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Bye, Bye Barbara	1	-	-	-	-	1	-	-	2
Bakaruhában	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Biciklitolvajok	1	-	-	1	-	-	-	-	2
Csendes Don	1	1	-	-	-	-	-	-	2
A Crossbow-akció	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Csend	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Dillinger halott	-	1	-	-	-	-	-	1	2
A diadalív árnyékában	-	2	-	-	-	-	-	-	2

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
a z e m í t é s e k s z á m a									
Dühöngő ifjúság	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Egy igaz ember	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Az éjszaka Margitja	1	-	-	1	-	-	-	-	2
Egy balerina szerelmei	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Éjfélkor	-	-	-	1	-	1	-	-	2
Az első szó	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Extázis	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Egy év kilenc napja	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Az ember tragédiája	-	-	-	-	1	-	1	-	2
Eper és vér	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Ecce homo, Homolka	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Az elrabolt expressz- vonat	-	1	-	-	1	-	-	-	2
Én és a kisöcsém	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Fantasztikus szimfónia	1	-	-	-	1	-	-	-	2
Felszabadítás	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Fogadalom	-	1	-	-	-	-	-	1	2
Gázolás	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Hogy szaladnak a fák!	-	-	-	-	-	1	-	1	2
Hölgyek és urak	-	1	-	-	-	1	-	-	2
Hajsza a gyémántokért	-	-	-	-	1	-	-	1	2
Halálnak halála	-	-	1	-	1	-	-	-	2
A hölgy nem iszik...	1	-	-	-	-	1	-	-	2
Ha mondom, hogy sze- retlek	-	2	-	-	-	-	-	-	2
A hetedik fátyol	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Harc Rómáért	2	-	-	-	-	-	-	-	2
A hallgatag ember	-	1	-	-	1	-	-	-	2
Hindu siremlék	-	-	1	-	-	-	1	-	2

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Halászlégény frakkban	1	-	-	-	-	-	-	1	2
A hét aranyember	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Hűtlen asszonyok	1	-	-	1	-	-	-	-	2
Horoszkóp	-	1	-	-	-	-	-	1	2
Hétszer hét	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Az idő ablakai	-	-	1	-	1	-	-	-	2
Jégmezők lovagja	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Kölyök	-	1	-	-	-	-	1	-	2
A királyért és a hazáért	-	1	-	-	-	1	-	-	2
Kővirág	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Kopogd le a fán	1	-	1	-	-	-	-	-	2
A kétéltű ember	1	1	-	-	-	-	-	-	2
A kis lovag	-	1	1	-	-	-	-	-	2
A könnyűlovasság támadása	1	-	-	-	-	1	-	-	2
A kápó	1	-	1	-	-	-	-	-	2
A lelkiismeret lázadása	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Légy jó mindhalálig	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Mese a 12 találatról	1	-	-	-	-	-	1	-	2
Martinique	-	-	1	-	-	1	-	-	2
Mici néni két élete	-	-	-	-	1	-	1	-	2
Mocorgó	-	1	-	-	-	-	1	-	2
Magányos vadász a sziv	-	1	-	-	-	1	-	-	2
Meghalni a szerelemért	-	-	-	-	-	1	-	1	2
Mamma Roma	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Matador	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Mint a bagoly nappal	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Modern Monte Christo	-	-	-	-	2	-	-	-	2

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Makrancos hölgy	-	2	-	-	-	-	-	-	2
A neretvai csata	1	1	-	-	-	-	-	-	2
A nagy kaland	1	-	1	-	-	-	-	-	2
Némó kapitány	-	-	-	-	2	-	-	-	2
4570 Fahrenheit	-	-	-	-	-	2	-	-	2
80 nap alatt a Föld körül	1	1	-	-	-	-	-	-	2
A nagy kék országút	-	2	-	-	-	-	-	-	2
A nő hétszer	1	-	-	1	-	-	-	-	2
Orvos válaszuton	2	-	-	-	-	-	-	-	2
V.Henrik	-	-	1	-	-	-	1	-	2
Oké Néró	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Oldás és kötés	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Az oroszlán ugrani készül	1	-	-	-	1	-	-	-	2
Othello	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Az óra körbejár	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Párbeszéd	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Pillangó	1	-	-	1	-	-	-	-	2
Robinson család	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Szemüvegesek	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Serafino	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Sirokkó	1	-	-	-	-	1	-	-	2
Sellő a pecsétgyűrűn	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Stan és Pan	1	-	-	-	1	-	-	-	2
Sonny Boy	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Szivárványvölgy	-	1	1	-	-	-	-	-	2
A st. tropezi csendőr	2	-	-	-	-	-	-	-	2

A film címe	Munkás	Beosztott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- dijas	Egyéb	Össze- sen
	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott	alkal- mazott
a z e m l i t é s e k s z á m a									
Szerelmes biciklisták	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Szevasztopol	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Semmelweis	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Sólyom nyomában	-	1	-	-	1	-	-	-	2
Tanár urnak szeretettel	-	1	-	-	1	-	-	-	2
Telemark hősei	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Titanic	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Teljes gőzzel előre	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Tegnap, ma, holnap	-	1	-	-	-	1	-	-	2
Tiszta égbolt	-	-	-	-	-	2	-	-	2
Tűskevár	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Trubadur	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Trapéz	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Vihar Délen	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Vágyakozás	-	1	-	1	-	-	-	-	2
Viridiana	-	1	-	-	1	-	-	-	2
Van Gogh /A nap sze- relmese/	-	1	1	-	-	-	-	-	2
Zürzavar a Park Hotelben	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Amikor a macska jön	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Ádámnak hívták	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Aranypolgár	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Egy asszony meg a lánya	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Az Apokalipszis négy lovasa	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Algiri csata	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Az apáca	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Áradat	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Aranysárkány	1	-	-	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főiskolás	Nyugdíjas	Egyéb	Összesen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Árvácska	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Alba Regia	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Bérgyilkosok	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Barátnők	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Bovaryné	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Bohóc a falon	-	-	-	-	1	-	-	-	1
A biró és a hóhér	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Bonnie and Clyde	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Blood kapitány fia	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Bogáncs	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Boszorkány	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Bözsi és a többiek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Bátor emberek	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Büntető expedíció	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A börtönőr	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Bernarda háza	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Barátok	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ballagó idők	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Büntény a Via Venetón	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Belgrádi románc	-	-	-	-	1	-	-	-	1
A bagdadi tolvaj	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Bánk bán	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Betondzsungel	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Baracktolvaj	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Békében élni	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A béke völgye	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Carmen Jones	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Carmen	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Csengő-bongó fácska	-	1	-	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Mme Curie	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Candide	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Csipkerózsika	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Cirkusz	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Cimborák	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Dollárpapa	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Dajkamesék hölgyeknek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Duvad	-	-	-	1	-	-	-	-	1
A dzsungel könyve	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A dzsungel ösvényein	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Első szerelem	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Esőcsináló	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Egy ember ára	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Egy örült éjszaka	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Az éjszaka lányai	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Egy idegen telefonál	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Egy az ezer ellen	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Esős vasárnap	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Egy tiszta nő	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Egy amerikai Párizsban	-	-	-	-	1	-	-	-	1
El Greco	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Egyiptomi történet	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Élő torpedó	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Elcsábitva és elhagyatva	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Égiháboru	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Egy különös ur	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Egy szerelem három éj- szakája	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Egerek és emberek	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Az éjszaka zenéje	1	-	-	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értelmiségi	Közép- iskolás	Főiskolás	Nyugdíjas	Egyéb	Összesen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Elégia	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Egy krumplic, két krumplic	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Éretlen szívek	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Ellopták a hangomat	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Egy pikoló világos	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Erotissimo	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Éjszaka kezdődött	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Az elsodort ember	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Fősvény	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Füst	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A Flinstone-család	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A filatelista halála	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Fehér folt	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Fekete Péter	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Földindulás	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A fehérkör	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Férfihiúság	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Fáklya	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Fel a fejfel	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A francia nő és a szerelem	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Gyermekebetegségek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Gyilkosok	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Gusztáv	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Gunga Din	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Gábor diák	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hogy állunk fiatalember?	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Hófehérke és a 7 vagány	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Hajnali négykör	-	1	-	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Heintje	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Hulot ur nyaral	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Halálos tavasz	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hagyjátok élni őket!	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A halhatatlan	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Házasélet	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Horgász a pácban	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Házasság olasz módra	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Három bajtárs	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A híd	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hárman jöttek az erdőből	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Híd a Kwai folyón	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hófehérke	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hintónjáró szerelem	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Heroin	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Hurrikán	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Holnap már késő	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hét tenger ördöge	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Hét szamuráj	-	-	-	-	-	1	-	-	1
A hősök elfáradnak	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Halló, Itália	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ha a világon mindenki ilyen volna	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Huszévesek	-	-	-	-	1	-	-	-	1
A hóhér halála	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hattyuk tava	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Időalagút	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Igy is lehet élni	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Idegen a házban	-	-	-	-	-	1	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Ifju Gárda	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Julia és a szellemek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Iszony	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Jelzőlámpák	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Jean és Jeanne	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Az ifjúság édes madara	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A kis karmester	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Karamazov-testvérek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Keserű szerelem	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Kronstadti tengerészek	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Kozara	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A komédiás	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Két félidő a pokolban	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Kék fény	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Kortársaink	-	-	-	-	-	1	-	-	1
A katona apja	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Köszív	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Keresztelő	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Kisiklott élet	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Ködös utak	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Kallódó emberek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A keselyű vére	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Kóbor lovag	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Ludas Matyi	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Légió	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Lady Hamilton	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Lenin Lengyelországban	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Lőjj a zongoristára	-	-	-	-	1	-	-	-	1
A leghosszabb nap	-	-	1	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- dijas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Láz	-	-	-	1	-	-	-	-	1
A lány és a pisztoly	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Légyfogó	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Megtalált évek	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A mi kis családjunk	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Mellékutca	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Minden kilométerkőnél	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Mézga család	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Marie Antoinette	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Mérsékelt égöv	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Mágnás Miska	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Mindig, ha éjszaka lesz	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Michelangelo	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Mi lesz veled emberke?	-	-	1	-	-	-	-	-	1
A Manderley ház	-	-	-	-	-	-	-	-	-
asszonya	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Medea	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Nagybácsim	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Nyáron egyszerű	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Nyugtalan szív	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Nápoly négy napja	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Normandia-Nyeman	1	-	-	-	-	-	-	-	1
A Nagy Medve fiai	-	-	-	-	1	-	-	-	1
A nagy Red	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Nincsenek kiskirályok	-	-	-	-	-	1	-	-	1
VIII.Henrik magánélete	-	-	-	1	-	-	-	-	1
New York árnyai	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Nocturne	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Az operaház fantomja	-	1	-	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a							
Orfeo Negro	-	-	-	1	-	-	-	1
Oroszlánhűség	-	1	-	-	-	-	-	1
Olsen bandája	1	-	-	-	-	-	-	1
Örvény	-	-	1	-	-	-	-	1
Örök megújulás	-	-	-	-	1	-	-	1
Ön például hogy folytatná?	-	-	-	-	1	-	-	1
Országuti kaland	-	-	-	1	-	-	-	1
Öt nap, öt éjjel	1	-	-	-	-	-	-	1
A pap vége	-	-	-	-	1	-	-	1
Próféta voltál szivem	-	-	-	-	1	-	-	1
Princ	-	-	-	-	-	-	1	1
Pillantás a hidról	-	1	-	-	-	-	-	1
Pitkin-sorozat	-	1	-	-	-	-	-	1
Port Arthur	1	-	-	-	-	-	-	1
A pillanat embere	-	1	-	-	-	-	-	1
Pogányok ideje	-	1	-	-	-	-	-	1
A postamester	-	-	-	1	-	-	-	1
Puccini	1	-	-	-	-	-	-	1
Pipák	1	-	-	-	-	-	-	1
Párizsi háztetők alatt	-	-	1	-	-	-	-	1
A pék felesége	-	-	1	-	-	-	-	1
Római lányok	-	-	1	-	-	-	-	1
Rákóczi hadnagya	-	-	1	-	-	-	-	1
Riksakuli	-	1	-	-	-	-	-	1
Rövidnadrágos ember	1	-	-	-	-	-	-	1
Rab Ráby	-	-	-	-	1	-	-	1
Requiem	-	-	-	-	1	-	-	1
A rózsa-fa-bot	-	-	-	-	-	1	-	1

A film címe	Munkás Beosztott alkalmazott	Menedzser- értelmiségi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sem
	a z e m l i t é s e k s z á m a							
Rómeó és Julia /angol/	-	-	-	-	-	1	-	1
Rózsák háboruja	1	-	-	-	-	-	-	1
Rió Rita	-	-	1	-	-	-	-	1
Rondó	-	1	-	-	-	-	-	1
Rómeó, Julia és a sötétség	1	-	-	-	-	-	-	1
Rachel, Rachel	-	-	-	1	-	-	-	1
Szerelmem, segíts!	1	-	-	-	-	-	-	1
A Skorpió órája	1	-	-	-	-	-	-	1
A szex és a hajadon	1	-	-	-	-	-	-	1
Szörnyetegek	-	1	-	-	-	-	-	1
A szolga	-	1	-	-	-	-	-	1
Szereti a szandi-mandit?	-	1	-	-	-	-	-	1
A sztálingrádi csata	-	-	1	-	-	-	-	1
Szakadék	-	-	1	-	-	-	-	1
Sebastien	-	-	-	-	-	-	1	1
Szegény gazdagok	1	-	-	-	-	-	-	1
Szerelem, ó	-	-	-	-	-	-	1	1
Dr. Sorge	-	-	-	-	-	-	1	1
Szüzet a hercegnek	-	-	1	-	-	-	-	1
Szibériai rapszódia	1	-	-	-	-	-	-	1
A szerető két arca	-	1	-	-	-	-	-	1
Térdenállva jövök hozzád	1	-	-	-	-	-	-	1
Terueli szerelmesek	-	-	-	-	1	-	-	1
Tiltott szerelem	-	1	-	-	-	-	-	1
Turpi urfi	1	-	-	-	-	-	-	1
Tovaris P	-	-	1	-	-	-	-	1
Tárgyalás	-	-	1	-	-	-	-	1
Teoréma	-	-	-	1	-	-	-	1
Tájfun Nagaszaki felett	-	1	-	-	-	-	-	1

A film címe	Munkás	Beosz- tott alkal- mazott	Menedzser- értelmisé- gi	Humán- értel- miségi	Közép- isko- lás	Főis- kolás	Nyug- díjas	Egyéb	Össze- sen
	a z e m l i t é s e k s z á m a								
Törvényen kívüli lovag	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Tiltott terület	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Tigris	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Tökéletes bűntény	-	1	-	-	-	-	-	-	1
A tenger enciklopédiája	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Táncrend	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Az utolsó emberig	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Üzlet a korzón	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Uton	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Vadászjelenetek Alsó- Bajorországból	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Vihar Itália felett	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Vizsgálat egy minden gyanu felett álló állampolgár ügyében	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Verseny a javából	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Vigyori	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Vénusz	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Vérdíj	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Vadölő	-	-	-	-	1	-	-	-	1
A varázsló	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Vérrel megpecsételve	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Woodstock	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Vörös Pimpernel	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Vágyak országa	-	-	-	-	-	-	1	-	1
A vágy villamosa	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Vacsoravendég	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Válás olasz módra	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Zöldár	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Zorro	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Zöld szörnyeteg	1	-	-	-	-	-	-	-	1

Kérjük, hogy vizsgálatunk érdekében töltse ki az itt következő kérdőívet. Az adatok kizárólag tudományos kutatás célját szolgálják. Fáradozását előre is köszönjük.

Ahol a kérdések után előre megfogalmazott válaszlehetőségeket talál, ott - amennyiben nem kérjük másfajta válaszolásra - egyszerűen karikázza be a válaszlehetőség mellett álló számot.

I. Neme:

férfi	1
nő	2

II. Születési éve:

19.....

III. Legmagasabb iskolai végzettsége:

8 általánosnál kevesebb	1
8 általános vagy ennek megfelelő	2
középiskola	3
egyetem, főiskola, felsőf.tech.	4

IV. Foglalkozása:

V. Beosztása:

VI. Munkahelye:

VII. Hányadik kerületben lakik? /Írja be az üresen hagyott négyzetbe/

VIII.A kérdőív kitöltésének helye /Könyvesbolt, filmklub stb. megnevezése/:

.

1. Milyen gyakran van alkalma
könyvet olvasni?

Nagyon gyakran /1 hónapban több könyvet olvas /	1
Gyakran /kb. havonta 1 könyvet olvas/	2
Időnként /legalább 3 havonta 1 könyv/	3
Néha	4

2. Kérjük, sorolja föl legemlékezetesebb,
legkedvesebb olvasmányait, illetve íróit!

.....
.....
.....
.....

3. Szokott-e Ön moziba járni, és
ha igen, milyen gyakran?

Nem jár	1
Hetente többször	2
Hetente egyszer	3
Kéthetenként	4
Havonta	5
Háromhavonta	6
Félévenként	7
Ritkábban	8

4. Miért néz Ön filmet? /Kérjük, rangsorolja, 1-5-ig az alábbi indítékokat úgy, hogy az Ön számára legfontosabb indíték melletti négyzetbe írjon 1-est, a második legfontosabb mellé 2-est, a legkevésbé fontos mellé 5-öst, stb!/

szórakozás, kikapcsolódás céljából	
ismeretszerzés kedvéért	
művészi élmény kedvéért	
mert szereti az érzelmes, megindító történeteket	
kaland, izgalom kedvéért	

5. Kérjük, sorolja föl azokat az akár moziban, akár tévében látott filmeket, amelyek élete során a leginkább hatottak Önre! /Lehetőleg ne soroljon föl 5-nél több filmcimet!/

.....

--	--

6. Melyek voltak azok a moziban vagy tévében látott filmek, amelyek a legkevésbé tetszettek Önnek? /Megnevezhet filmtípusokat is!/

.....

--

7. Kérjük, karikázza be az alábbi filmcímek mellett álló számjegyek egyikét aszerint, hogy látta vagy nem látta az adott filmet, s hogy tetszett vagy nem tetszett Önnek a film!

A film címe	Nem látta	L á t t a		
		és nagyon tetszett	és tetszett	de nem tetszett
Husz óra	1	2	3	4
Egy örült éjszaka	1	2	3	4
Apa	1	2	3	4
Horizont	1	2	3	4
Egy magyar nábob	1	2	3	4
Fényes szelek	1	2	3	4
Ház a sziklák alatt	1	2	3	4
Szerelmi álmok	1	2	3	4
Tizezer nap	1	2	3	4
Kitörés	1	2	3	4
Magasiskola	1	2	3	4
Falak	1	2	3	4
Butaságom története	1	2	3	4
Ismeri a szandi-mandit?	1	2	3	4
Szegénylegények	1	2	3	4
Feldobott kő	1	2	3	4
Megszállottak	1	2	3	4
A veréb is madár	1	2	3	4
Hideg napok	1	2	3	4
Szemüvegesek	1	2	3	4
A tizedes meg a többiek	1	2	3	4
Egri csillagok	1	2	3	4
Égi bárány	1	2	3	4
Itélet	1	2	3	4
Tiltott terület	1	2	3	4
Kárpáthy Zoltán	1	2	3	4
Szerelmesfilm	1	2	3	4
Staféta	1	2	3	4

8. Kérjük, hogy rangsorolja 1-7-ig az alábbi kijelentéseket aszerint, hogy mennyire rokonszenvesek Önnek! /1-est adjon a leginkább, 7-est a legkevésbé rokonszenvesnek, stb./

--

"Legfőbb célom szakmai munkám becsületes, esetleg kimagasló elvégzése."	
"Arra törekszem, hogy nyilvános szereplésemmel elnyerjem mások elismerését."	
"Mindenekelőtt kellemesen és jól kívánok élni /szórakozni, társaságba, moziba járni, autózni, zenét hallgatni, táncolni/."	
"Arra törekszem, hogy komolyan és hatékonyan részt vegyek olyan társadalmi tevékenységben, amely sok ember sorsát érinti."	
"A legfontosabb számomra az, hogy gondosan felneveljem gyermekeimet és harmonikus családi életet éljek."	
"Miután elvégeztem a munkámat, elsősorban irodalommal, művészetekkel, önképzéssel szeretek foglalkozni."	
"Arra törekszem, hogy komolyan és hatékonyan részt vegyek olyan ügyek elintézésében, amelyek szűkebb környezetem /baráti köröm, lakóhelyem, munkahelyem/ tagjainak sorsát érintik."	

9. Olvasott-e Ön már Déry Tibortól valamit?

Nem olvasott	1
Csak irodalmi lapokban megjelent írásaiból	2
Egyetlen regényt vagy novelláskötetet	3
Több kötetét	4

10. Ha olvasott Dérytől:

Olvasta-e Ön Déry Tibor "Szerелеm" és "Két asszony" című novelláit?

Mindkettőt	1
Csak egyiket	2
Egyiket sem	3

11. /Ha legalább egyiket olvasta/:

Tetszett/ek/-e Önnek a novellá/k/?

Nagyon tetszett	1
Tetszett	2
Nem tetszett	3

12. Látt-e Ön Makk Károly - Déry Tibor
Szerелеm c. filmjét, amelyben Darvas
Lili, Törőcsik Mari és Darvas Iván
játsszák a főszerepeket?

Igen	1
Nem	2

13. Hallott-e a filmről?

Igen	1
Nem	2

Ha nem

látta a

filmet!

14. Ha hallott róla: honnan?

.

--

15. Szándékában áll-e megnézni a filmet?

Igen	1
Nem	2

A továbbiakban a kérdések a SZERELEM c. filmre vonatkoznak,
megválaszolásukra csak azokat kérjük, akik látták a filmet!

16. Tetszett-e Önnek a "Szerelm" című film?

Nagyon tetszett	1
Tetszett	2
Közepesen	3
Nem tetszett	4
Nem értettem	5

17. Ha az a film, amely mindmáig a legnagyobb élményt jelentette Önnek, 5-ös osztályzatot kapna, a "Szerelem" című filmnek milyen osztályzatot adna?

5
4
3
2
1

18. Szándékában van-e másodszor is megnézni, illetve látta-e már többször a filmet?

Nem	1
Igen	2

19. Jelölje meg a film cselekményének hozzátartozó időpontját!

.....

20. Véleménye szerint főként mi az oka annak, hogy a fiatalasszony anyósa elől mindazt eltitkolja, ami a külvilágban történik? /János letartóztatását, azt, hogy állásából elbocsátották, stb./ Legfeljebb két választ jelölhet meg a mellettük álló számjegy bekarikázásával

Országos Széchényi Könyvtár

- mert tudja, hogy anyósa hamarosan meghal, és nem akar fájdalmat okozni neki	1
- férje kedvéért	2
- mert egyszerűbb és kényelmesebb hitegetni a fiát nagyon szerető öregasszonyt	3
- mert tudja, hogy anyósa számára minden idegen és áttekinthetetlen, ami a külvilágban történik	4
- mert arra számít, hogy férje hamarosan kiszabadul	5

21. Tudjuk, hogy a feleség és az anyós kapcsolata bonyolult. Mégis megkérjük, hogy a megfelelő számjegy bekarikázásával jelölje meg azt az egy kifejezést, amely véleménye szerint a leginkább jellemző kapcsolatukra!

--

- egyoldalú ellenszenv a feleség részéről	1
- egyoldalú vonzalom a feleség részéről	2
- egyoldalú ellenszenv az öregasszony részéről	3
- egyoldalú vonzalom az öregasszony részéről	4
- kölcsönös vonzalom	5
- kölcsönös ellenszenv	6

22. Mit gondol, az öregasszonynak szüksége van-e a menyére?

Igen	1
Nem	2

23. Mit gondol, a feleségnek szüksége van-e anyósára?

Igen	1
Nem	2

24. Kérjük, hogy a felsorolt szereplőket a megfelelő számjegy bekarikázásával helyezze el az alábbi skálán - a filmben látott szerepük /nem színészteljesítményük!/ alapján /1-est karikázzon be, ha a szereplő nagyon rokonszenves volt Önnek, 2-est, ha rokonszenves, stb./

--	--

Szereplők	Nagyon rokonszenves	Rokonszenves	Kicsit rokonszenves	Közömbös	Kicsit ellenszenves	Ellenszenves	Nagyon ellenszenves	Nem tudja, nem emlékszik rá eléggé
Öregasszony	1	2	3	4	5	6	7	8
Fiatalasszony	1	2	3	4	5	6	7	8
János /a férj/	1	2	3	4	5	6	7	8
Házvezetőnő /- Irén/	1	2	3	4	5	6	7	8
Baráti házaspár férfitagja	1	2	3	4	5	6	7	8
Baráti házaspár nőtagja	1	2	3	4	5	6	7	8
Orvos	1	2	3	4	5	6	7	8
Fiatalasszony anyja	1	2	3	4	5	6	7	8
Házfelügyelőné a fiatalasszony házában	1	2	3	4	5	6	7	8
Taxisofőr	1	2	3	4	5	6	7	8

KÖSZÖNJÜK, hogy kérdőívünket kitöltötte.

VP-BZné

ФИЛЬМ, ВКУС, ВОСПРИЯТИЕ

(Исследование восприятия фильма "Любовь". Р е з ю м е)

Настоящая работа рассматривает прием, оказанный фильму "Любовь". Рассматривая эту проблему, авторы постоянно помнили об общественных основах восприятия фильма. Они исходили из того, что эти основы формируют и поддерживают в публике неодинаковую эстетическую восприимчивость; складываются различные вкусовые типы, способные воспринять то или иное подлинное произведение искусства лишь в соответствии со своими качествами.

В соответствии с этим авторы сравнили результаты восприятия фильма с различными социальными и культурными характеристиками обследованной публики, чтобы с их помощью попытаться объяснить восприятие.

В качестве общего фона анализа восприятия были использованы данные, касающиеся культуры чтения и интереса к киноискусству. В то же время было рассмотрено, какие социально-культурные обстоятельства воздействовали на то, посмотрели или не посмотрели фильм те или иные люди.

Исследуя восприятие фильма, авторы рассмотрели оценку и понимание фильма; интересовались они, прежде всего, мнениями относительно поведения и контактов двух главных действующих лиц. Результаты показали, что восприятие относится к трем группам (оно рассматривалось со стороны наиболее непосредственной и наиболее своеобразной характеристики – вкуса). В первую группу вошли вкусовые категории, характеризующиеся эстетической взыскательностью: именно представителям этой категории фильм больше всего понравился, они лучше всего его поняли. Среднюю группу составляли представители категорий, склонных к сентиментальности: им

фильм понравился, но они его плохо поняли. В третью группу вошли категории, вкус которых ограничивается халтурой (сюда же входят любители романтической литературы): они фильм отвергли и плохо поняли. За таким разделением кроется тоже неодинаковое восприятие; это подтвердилось, главным образом, нюансированным или же не нюансированным восприятием героев.

Причина сдержанного отношения к фильму кроется не просто во вкусовых типах, скрыто или открыто предпочитающих халтуру, и в подходящей для них развлекательной "промышленности", а во всех тех жизненных ситуациях и образах жизни, которые дают основу лишь для частичного приятия подобных фильмов. В ходе исследования стало ясно, что не просто уровень образования, а, скорее, возраст, жизненный опыт и вытекающий отсюда менталитет влияют на понимание фильма. Самым молодым — в силу узости их познаний и опыта, а также, главным образом, из-за их менталитета — фильм был чужд; в то же время и люди старше 30 лет, имеющие то же образование, что и молодежь моложе 30-и, говорили о неприятии или непонимании фильма. Самыми восприимчивыми оказались люди в возрасте от 20 до 30 лет — вследствие благоприятного сочетания опытности и свежести восприятия. Казалось, жизненный материал фильма чужд и рабочим. В то же время весьма благоприятной почвой оказались возраст, постоянная, обусловленная учебой восприимчивость и несвязанный образ жизни студенчества. Значительные различия в понимании обнаружились в зависимости от того, каков порядок работы и зависимости того или иного слоя публики. Представители интеллигенции, работающие в нормированных условиях, оказались менее восприимчивыми, чем представители свободных профессий, на их ответы влияли иные общественные интересы. Далее, несмотря на свои преимущества в образовании, слой руководящих работников, в основном состоящий из мужчин, менее тонко понял отношения между двумя главными женскими

персонажами фильма, чем-то и служащих, подчиненных, состоящих в основном из женщин; очевидно, потому, что командование и подчинение приводят к различной восприимчивости.

Эти результаты говорят о том, что определяет приятие или неприятие фильма. Они указывают, что весьма многие обстоятельства могут мешать, могут привести лишь к частичному, ограниченному согласию с фильмом; скальваются такие пристрастия, запросы, такой вкус, который принимает данное произведение посвоему.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

FILM, TASTE, RECEPTION

An analysis of the reception of the film entitled "Love"

Summary

The paper presents an account concerning the analysis of the reception of the film entitled "Love". Within the wide range of items treated by the paper the authors point out the social foundations of reception. Their initial hypothesis was that these foundations generate and maintain varying degrees of aesthetic receptivity among the public; they make up a framework of different types of tastes, each of which can perceive a given authentic work of art within the boundaries of its inherent faculties.

According to the above considerations the authors compared the results of the receptivity of the film to the different social and educational peculiarities of the public in order to give an explanation for the achievements on the field of receptivity by means of this method.

As a general background of the analysis of receptivity, the data considering educational level on the field of reading and film culture were taken into consideration. At the same time, the authors tested the social-educational circumstances of having or not having seen the film.

Analysing the reception of the film, the authors

investigated the evaluation /liking/ and the understanding of the film, mostly inquiring after the attitude and the mutual relationship of the two female protagonists. The outputs considering the varying degrees and ways of reception - examined from the view-point of taste, the most immediate and peculiar specificity of reception - were divided into three groups. The first includes categories of taste implying aesthetic requirements the ones included in this group liked the film the most of all and they could understand it most perfectly. The intermediate groups included strata with a predilection for sentimental and bestseller like works of art: they liked the film but it was misunderstood by them. The third group included strata with predilections for commercial works /and fans of romantic literature/: the film was refused and misunderstood by them. The above classification implies different ways of reception; the classification is justified mostly by the presence and the lack of delicate nuances in the understanding of the attitudes of the protagonists.

The moderate degrees of reception are due not simply to the types of tastes implying concealed /sentimental-best-seller/ or unconcealed predilections for cheap works of art and to the respective entertainment industry, but in all those situations and ways of life that admit only limited degrees of reception. During the investigation it became clear that the understanding of the film is influenced mostly not simply by educational level, but even more decisively by age, experiences and by the framework of orientations composed by them: the younger ones remained alien to the film due to the scarcity of their knowledge and experience and first of all to their orientations; on the other hand even the persons older than 30 - with the same educational level of those under 30 - display a diminishin degree of liking and understanding. The highest degree of receptivity was revealed by persons in between 20 and 30 - mostly owing to the propitious coincidence between the relatively high

amount of their experiences and of their open-mindedness. It is likely that the subject treated by the film remained alien also to working-class people. On the other hand the age, the basic activity consisting of learning and reception and the way of life devoid of constraints of college students proved to be a fertile ground for reception. A high degree of difference in understanding arose depending on the organizational and hierarchical order of working conditions in the different strata of the public: the intellectuals working in more restricted organizational forms are less receptive than those living without constraints, their answers were influenced by their different social orientation. Besides, notwithstanding their incontestable superiority on the educational field, the managerial strata - consisting mostly of men - perceived the relationship between the two female protagonists in a less differentiated way than the employees, consisting mostly of women. It is perhaps due to the fact that command and obedience give rise to different types of receptivity.

The above results hint at the determinants that promote or hamper the reception of the film. They point to the numerousness of hindering circumstances: these factors allow only partial and limited kind of reception; they make up a framework of biases, exigencies, tastes that result in a specific way of reception of the work of art.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

